

GLAZBENI PRAVCI KAO INDIKATORI DRUŠTVENIH PROMJENA: PUNK I NOVI VAL U SVIJTU I JUGOSLAVIJI

Pavela, Duje

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:798082>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

**GLAZBENI PRAVCI KAO INDIKATORI DRUŠTVENIH PROMJENA; PUNK I
NOVI VAL U SVIJETU I JUGOSLAVIJI**

DUJE PAVELA

SPLIT, 2021.

Odsjek za povijest

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Predmet: Hrvatsko društvo u XX. stoljeću

**GLAZBENI PRAVCI KAO INDIKATORI DRUŠTVENIH PROMJENA; PUNK I
NOVI VAL U SVIJETU I JUGOSLAVIJI**

Student:

Duje Pavela

Mentor:

prof. dr. sc. Aleksandar Jakir

Split, rujan 2021.

Sadržaj

1. SAŽETAK.....	1
2. UVOD.....	5
3. POLITIKA I EKONOMIJA VELIKE BRITANIJE OD 1945. DO 1990.....	7
4. POLITIKA I EKONOMIJA SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA OD 1945. DO 1990.....	12
5. POLITIKA I EKONOMIJA SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE OD 1945. DO 1990.....	18
6. PUNK U ENGLESKOJ.....	28
6.1. Glazba i glazbeni industrija u prvoj polovini 1970-ih.....	28
6.2. Dvije godine punka u Engleskoj.....	30
7. PUNK U SJEDINJENIM AMERIČKIM DRŽAVAMA.....	43
7.1. Glazba i glazbena industrija do 1975.....	43
7.2. Uzroci i diferencijacija američkog punka.....	45
7.3. Originalna punk scena.....	46
8. KARAKTERISTIKE NOVOG VALA.....	49
9. NOVI VAL U ENGLESKOJ.....	53
9.1. Prva faza.....	53
9.2. Druga faza.....	55
9.3. Treća faza.....	55
10. NOVI VAL U SJEDINJENIM AMERIČKIM DRŽAVAMA.....	57
10.1. Prva faza.....	58
10.2. Druga faza.....	60
10.3. Treća faza.....	61

11. NOVI VAL I PUNK U JUGOSLAVIJI.....	62
11.1. Glazbena scena do pojave punka i novog vala.....	62
11.2. Riječka scena.....	63
11.3. Slovenska scena.....	67
11.4. Zagrebačka scena.....	69
11.5. Beogradska scena.....	78
12. ZAKLJUČAK.....	80
13. LITERATURA.....	83
14. INTERNETSKI IZVORI.....	84
15. FOTOGRAFIJE.....	85
16. SUMMARY.....	103
17. IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI.....	107
18. IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA.....	108

1. SAŽETAK

Velika Britanija je nakon Drugog Svjetskog rata predstavljala europsku zemlju suočenu sa gubitkom nekadašnje političke i ekonomske moći. Neuvjerena u bezuvjetnu korisnost europskih integracija, često će među posljednjim državama pristupiti određenim ugovorima i sporazumima. Politika slična skandinavskom socijaldemokratskom modelu (država socijalne pomoći), koja se započela provoditi od 1945., neće se pokazati kao kvalitetno rješenje za društvene i ekonomske prilike u Velikoj Britaniji. Jedno od važnijih pitanja unutar države predstavljala je asimilacija/integracija mnogobrojnih doseljenika koji su pristizali u Englesku iz raznih područja Commonwealtha. Kao vrhunac lošeg upravljanja državom uzima se period prijelaza iz 1978. u 1979. (Winter of discontent). Dolaskom na vlast Margaret Thatcher 1979., država doživljava preustroj u okvirima neoliberalne ekonomske doktrine i reforme javne uprave.

Sjedinjene Američke Države će po završetku Drugog Svjetskog rata jedine istupiti kao ekonomska velesila. Putem NATO saveza i trgovinskih odnosa sa zemljama zapadne Europe uspješno će širiti svoj utjecaj, te se na taj način sukobiti s istočnim komunističkim državama predvođenima Sovjetskim savezom. Vanjskopolitički potezi SAD-a znatno će utjecati na njihovu unutarnju politiku. To će prvenstveno biti sukob danas poznat pod nazivom Vijetnamskog rata (periodi najvećih intervencija i sukoba u razdoblju od 1965. do 1969.). Tijekom 1970-ih SAD će također zahvatiti period ekonomske i društvene nestabilnosti. Iduće desetljeće, njihova ekonomska i politička moć ponovno će rasti, te znatno utjecati na rasplet hladnoratovskog sukoba.

Završetkom Drugog Svjetskog rata, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, pod vodstvom Josipa Broza Tita i Komunističke partije, kreće u nemilosrdno obračunavanje s političkim protivnicima. Ovim događajima, prethodile su likvidacije ratnih zarobljenika i civila tijekom ratnih sukoba, ali i u poraću. Od samog ustroja nove države, vodeći komunisti kreću u oblikovanje javnog mijenja koje će podržavati nedemokratsku vlast. Nakon sukoba sa Staljinom i Informbiroom 1948., Jugoslavija će sve do svoje dezintegracije djelovati kao tampon zona između europskog zapada i istoka. Mjerama socijalne revolucije, koje su provedene u prvom desetljeću postojanja države, postiglo se jačanje državne vlasti, slabljenje privatnog sektora, oslobađanje od stranog kapitala te uvođenje gospodarske centralizacije. Proces pretjerane industrijalizacije (iako je dovela do rasta godišnjih stopa nacionalnog dohotka), dovesti će do stvaranja velikog broja radničke klase i birokratskog aparata. Ovakav

će sustav, bez djelovanja tržišta, uz ubrzan razvoj dovesti i do nerentabilnog gospodarstva i proizvodnje. Iako su članovi Komunističke partije govorili uvijek u ime komunizma, a nikada u ime nacije, upravo će se problemi nacionalnih pitanja protezati kroz čitavu povijest Jugoslavije, pa tako biti i uzroci njezinog raspada. Najgora ekonomska situacija u kojoj će se Jugoslavija pronaći, biti će ona na prijelazu iz 1970-ih u 1980-e. Poražavajuće ekonomske brojke ogledavale su se i u svakodnevnom životu ljudi. Sredina 1980-ih dovodi do djelomičnog osvještavanja vladajućih struktura o razmjerima krize unutar države. Unatoč pokušajima ekonomske stabilizacije i liberalizacije cijena, Jugoslavija će se, uslijed i dalje nerješivih nacionalnih i političkih problema, početkom 1990-ih raspasti.

Jedan od glavnih razloga nastanka punka u Engleskoj, pa tako i u ostatku svijeta, biti će potpuno drugačiji smjer razvoja rock glazbe naspram njegovog prvotnog izričaja. Uz ovaj razlog, za nastanak engleske punk scene zaslužno je i loše društveno-ekonomsko stanje koje je prevladavalo u zemlji. Iako će punkeri nerijetko naglašavati kako nijedan dotadašnji glazbeni pravac njima nije bio uzor, oni se ipak mogu pronaći u nekim određenim izvođačima. Kao najrelevantniji bend za opis originalne punk scene u Engleskoj, uzimamo Sex Pistole. Njihov prvi nastup krajem 1975., karakterizirati će i njihovu daljnju karijeru. Izvođači bez glazbenog obrazovanja, s nikakvim iskustvom sviranja instrumenata, izvodili su prvotno energičnije prepjeve glazbe iz 1960-ih, a potom i vlastite skladbe okarakterizirane kao negiranje svih dotadašnjih glazbenih izričaja. Znatan faktor koji će također utjecati na njihovu popularnost, a tako ujedno i na sam raspad benda, bila je negativna medijska slika koju su članovi benda, na čelu sa svojim menadžerom Malcolmom McLarenom, promovirali. Povezivanje cijelog punk pokreta s lijevo liberalnim teorijama i političkim aktivizmom, dovelo je i do sudjelovanja određenog broja izvođača na koncertima novonastalih pokreta krajem 1970-ih u Engleskoj. (Rock Against Racism i Anti Nazi League). Prekid turneje, ali i raspuštanje Sex Pistolsa u SAD-u početkom 1978., označilo je kraj prvotnog punk pokreta.

Uzroci nastanka punk glazbe u SAD-u neće biti jednakog socijalnog karaktera. Pjesme izvođača bile su puno bliže popularnoj kulturi kasnih 1950-ih i ranih 1960-ih, nego li pozivu na društvenu revoluciju. Tako neki autori navode kako punk kao zasebni glazbeni pravac u SAD-u nikada nije ni postojao. Više se može smatrati jednim od derivata novog vala (shvaćenog u širem smislu), i to pod nazivom punk rock. Ako ga ipak klasificiramo kao zaseban pokret, možemo ga podijeliti na dva segmenta. Onaj prvi obuhvaća bendove orijentirane surf rock i bubble-gum pop zvuku (The Dictators i Ramones). Drugi izvođači,

često pod utjecajem visoke kulture, pripadat će umjetničkoj struji koja ih smješta na samu granicu punk i novovalnog izričaja (DEVO, Talking Heads, Blondie, B-52s, The Cars)

S obzirom da je novi val nastupio nakon hippie i punk pokreta, novi umjetnici bili su svjesni razloga njihovih neuspjeha. Hippie pokret pokušao je iznjedriti društvenu revoluciju mirnim putem. Punkeri su za isti cilj bili spremni i na uzvratanje agresije. Naposljetku, ni jedan ni drugi pokret nisu uspjeli. Uvidjevši kako su prošli glazbeni pravci bili ispražnjeni od svog sadržaja (kritika) te da je od njih ostao samo stil, novi val će se okrenuti slavljenju čistog zvuka i slike. Iako se promatra kao zaseban glazbeni pravac, novi val se može okarakterizirati i kao jedan od mnogobrojnih derivata punka.

Kronološki, novi val možemo podijeliti u tri faze koje će biti mnogo jasnije i vremenski usklađenije u Engleskoj, nego li u SAD-u. Prva faza odnosi se na razdoblje od 1978./1979. do 1981. Karakteriziraju ga bendovi koji su još bili svjesni kako se svijet nalazi na prekretnici između zbilje i umjetne stvarnosti. Njima isprazna slika koju su predstavljali još neće mnogo značiti u stvarnom životu. Neki od tih bendova/izvođača u Engleskoj bili su Human League, Adam Ant, Elvis Costello i Soft Cell.

Druga faza novog vala započeti će 1981. i trajati do sredine istog desetljeća. Bendovi osnivani u tom razdoblju polako gube svijest koju su njihovi prethodnici imali o razlikovanju stvarnog i umjetnog života. Takvo razdoblje, gdje će slika, potpuno ispražnjena od svog sadržaja, postati način života i put do slave, možemo nazvati čistim postmodernizmom. U Engleskoj će ovo razdoblje karakterizirati bendovi poput Duran Durana, Culture Cluba te Spandau Baletta. Najveći utjecaj na ovakav razvoj novog vala, imat će pojava MTV-a 1. kolovoza 1981., prve glazbene televizije koja će prvih godina postojanja, 24 sata dnevno prikazivati samo glazbene spotove.

Posljednja, treća faza novog vala, nastupa od 1985. nadalje i karakterizira se ostacima stila koji se pojedinačno referiraju na određena razdoblja prošlosti rock glazbe.

Za razliku od svjetske punk i novovalne scene, koja se dobrim dijelom može glazbeno i stilski diferencirati, u slučaju one nastale na području Jugoslavije, to neće biti moguće. Zajednički nastupi na istim lokacijama, te povezanost s istim izdavačkim kućama, navode nas da mnoge izvođače svrstamo u jednu novu i objedinjenu glazbenu scenu. Ona se vremenski može podijeliti u dva dijela. Kao početak prvog uzima se kraj 1976., a njegov završetak

označava prijelaz iz 1982. u 1983. Navedeno prvo razdoblje biti će u centru razmatranja ovog rada, s naglaskom na tzv. Punk trokut, gradove Rijeku, Ljubljanu i Zagreb.

Od 1979., pa do 1982. umrijet će troje najutjecajnijih jugoslavenskih komunista; Edvard Kardelj, Josip Broz Tito i Vladimir Bakarić. Naraštaji koji će u periodu 1980-ih odrastati, u komunizmu neće vidjeti uzore i budućnost, kao što su se to nadale vladajuće strukture. Uvidjevši do kakvog stanja u zemlji ih je takav totalitaran sistem doveo, oni će upravo kroz punk i novi val pronaći načine kako bi im uputili odgovarajuće kritike. Sam državni aparat je svojim ponašanjem prema novoj glazbenoj sceni pokazivao svoju nekompetentnost i zastarjelost svojih struktura. I dalje su postojale točno određene teme i osobe u čiju se ispravnost nije smjelo ni posumnjati, a kamo li o njoj javno progovoriti. Takve pojave organi državne sigurnosti ograničavali su do tada već klasičnim načinima (privođenja, ispitivanja, zastrašivanjima). Novitet kojim su se služili, bila je tzv. šund komisija. Oko njezinog pravorijeka o kvaliteti i podobnosti svih tekstova pjesama koje su bile objavljivane u Jugoslaviji, nije bilo dvojbe. Glazbenici bi, uvidjevši po kojem principu sama komisija funkcionira, nerijetko pristajali na određene cenzure tekstova, koji njima samima i nisu bili od prevelike važnosti, ali su za državu predstavljali principe od kojih je bilo zabranjeno odustajati.

2. UVOD

Rock and roll će kao glazbeni pravac nastati sredinom 1950-ih u Sjedinjenim Američkim Državama. Utjecaje je pronalazio u izričaju bluesa i countrya, a karakterizirali su ga tri najosnovnija instrumenta; električna gitara, bas gitara i bubnjevi. Često bržeg ritma od tadašnjih drugih stilova u glazbi, ono što je mlađu populaciju privlačilo rock and rollu, bila je i tematika koju su pjesme obrađivale. Što je ovaj glazbeni pravac postajao popularniji, tako su polako nastajale i njegove varijacije. Tako će se u širem smislu ustaliti pojam rock glazbe, dok će rock and roll ostati naziv za njegov najraniji umjetnički izričaj.

Rock glazba će do sredine 1970-ih izgubiti dobar dio svojih prvotnih karakteristika. To će biti primarni razlog nastanka novih pravaca, punka i novog vala. Njihov razvoj će također biti popraćen i odgovarajućim društveno-ekonomskim prilikama u državama njihovog porijekla. Upravo tim segmentom bavit će se prvi dijelovi ovog rada. Stanja unutar tri države (Engleske, SAD-a i Jugoslavije), njihova vanjska i unutarnja politika, bit će predstavljena u razdoblju od 1945. do 1990.

Potom će slijediti razrada punk pokreta i glazbenog izričaja u Engleskoj. Od svih većih zemalja u kojima se ovaj novi stil razvio, u Engleskoj će punk imati najčvršće temelje u socijalnoj i ekonomskoj kritici društva.

Za razliku od onog engleskog, punk u SAD-u bit će više usmjeren prema samoj glazbi, nego li osvrtu na stanje u državi. Zbog tog će ga neki autori klasificirati ne kao zaseban glazbeni izričaj, već kao jedan segment novog vala shvaćenog kao zajednički nazivnik za mnoštvo stilova i pravaca nastalih negdje već i sredinom 1970-ih.

Novi val u Engleskoj bit će donekle lakše diferencirati od punka, za čiji se simboličan kraj uzima raspad jednog od popularnijih bendova tog izričaja, Sex Pistolsa, početkom 1978. Nastao na temeljima postmodernističke umjetnosti i istog takvog svijeta, novi val ćemo razdijeliti u njegove dvije faze. Ona prva trajat će od dezintegracije punka u više specifičnijih glazbenih žanrova 1978., negdje do početka 1981. Druga faza, čiji će kraj ujedno značiti i postepeno kopnjenje novog vala, završit će 1985.

Na području SAD-a, novovalni glazbeni pravac možemo fragmentirati na dvije podjednako važne struje. Ona prva, više okrenuta postulatima originalnog rock and rolla, nalikovat će na punk izričaj (u slučaju da ga u SAD-u ne navodimo kao zasebni glazbeni stil).

Druga struja bit će usmjerena indirektnijim i sofisticiranijim izvedbama koje se mogu okarakterizirati novovalnim u punom smislu te riječi.

Posljednji dio rada obradit će punk i novovalnu glazbu i scenu na području nekadašnje Jugoslavije. Dva pravca će ovdje biti inkorporirana. Najbolji primjer zašto je to tako je taj što dobar dio bendova na početku svoje karijere izvodi svoju glazbu jednim stilom (punk), a nakon toga ga modificira, ili u potpunosti mijenja u drugi izričaj (najčešće novovalni). Fokus će biti na tzv. Punk trokutu (Rijeka, Ljubljana, Zagreb), za vrijeme prve od dvije faze novih stilova u glazbi. (od kraja 1976. pa okvirno do 1981.)

3. POLITIKA I EKONOMIJA VELIKE BRITANIJE OD 1945. DO 1990.

Završetkom Drugog svjetskog rata, Velika Britanija se na čelu sa svojom laburističkom strankom, predvođena premijerom Clementom Attleejem, pronašla pred velikim izazovima. Jedan od glavnih problema predstavljao je ekonomski oporavak zemlje koja je bila opterećena visokim ratnim izdancima. Uz pokretanje dugo očekivanih politika države socijalne pomoći, trebalo je i uspješno sprovesti procese dekolonizacije koji su se tada događali unutar zemalja Commonwealtha, posebice u Indiji i Burmi.¹

Dok su ostale europske zemlje netom nakon završetka Drugog svjetskog rata počele zagovarati međusobno ekonomsko (tržišno) zblizavanje, Velika Britanija će zauzeti nešto konzervativniji stav. Strahujući od novih sukoba na Starom kontinentu, Velika Britanija bila je zainteresiranija za suradnju sa SAD-om u sklopu NATO saveza (1949.).² Iako su neki od zagovaratelja prisnijih europskih savezništava dolazili iz stranke konzervativaca, njihovim dolaskom na vlast 1951. nije se mnogo tog promijenilo. Proći će skoro cijelo desetljeće tijekom kojeg će Velika Britanija pregovarati sa svojim europskim susjedima o odabiru modela zajedničkog udruživanja. Tako Britanci neće biti potpisnici Rimskih ugovora iz 1957. (koji će značiti osnivanje Europske ekonomske zajednice, prethodnice današnje Europske unije), već će se priključiti dvije godine kasnije (1959.) Europskoj slobodnoj trgovinskoj zoni.³ Ova će zajednica nastati kao reakcija na nedavno osnovanu Europsku ekonomsku zajednicu, odnosno kao zaštita od moguće ekonomske diskriminacije drugih zemalja.

Osvajanjem novog mandata (1959.) u državi, konzervativci shvaćaju kako Velika Britanija gubi primat i ulogu jedne od vodećih zemalja svijeta. Ostale države Commonwealtha postaju sve autonomnije (poseban doprinos tome daje i sve veća dekolonizacija europske populacije sa područja Afrike) te postaje jasno kako država mora smanjiti razinu dotadašnje izolacionističke politike.⁴ Upravo će se kao rezultat dotadašnjih međunarodnih odnosa pokazati francuska odbijenica za ulazak Velike Britanije u Europsku ekonomsku zajednicu iz 1963.⁵ Proći će od tada punih deset godina da, zajedno sa Danskom i Irskom, zemlja pristupi EEZ-u (1973.).⁶

¹ Barber, 1996, 364.

² Barber, 1996, 365.

³ Mrkonjić, 2016, 83.

⁴ Barber, 1996, 166.

⁵ Mrkonjić, 2016, 84.

⁶ Best, 2015, 562.

Do tada će država već postići razinu opće političke apatije koju su sputavali sve veći socijalni i ekonomski problemi. Najveća manifestacija takvog stanja bit će ozbiljna ekonomska kriza koja će, popraćena velikom inflacijom, Veliku Britaniju zahvatiti krajem 1960-ih. Socijalni nemiri također sve više dolaze do izražaja, pogotovo oni u Sjevernoj Irskoj gdje će pripadnici Irske revolucionarne armije (IRA) redovito izvršavati diverzantske i terorističke akcije protiv britanskih vlasti.⁷

Još jedan aspekt politika koje je sprovodila Velika Britanija moramo uzeti u obzir kada pričamo o socijalno–ekonomskom stanju unutar same države. Naime, radi se o spomenutim procesima dekolonizacije koje su se završetkom Drugog svjetskog rata počele masovnije događati u zemljama britanskog Commonwealtha. Većina europskih zemalja imala je svoje specifične uvjete koje su uvjetovali obrasce njezinih migracija. Tako će udio stranih državljana u zemljama gdje dolaze ovisiti o migracijskoj tradiciji, mrežama koje je razvila već pridošla populacija te o perspektivi zapošljavanja unutar te zemlje.⁸

„Model politike koje će prema svojim migrantima sprovoditi Velika Britanija, predstavljao je oblik *laissez-faire* asimilacije; migranti su bili britanski građani i kao takvi nisu zahtijevali neki poseban tretman.“⁹ Sredinom 60-ih, dotadašnja politika asimilacije migranta, uskoro će biti zamijenjena smjerom integracije istih, kao oblik javnog priznanja da se novopridošla populacija teško asimilira u novom životnom prostoru.¹⁰ Brojni su primjeri koji su ukazivali na tijesnu povezanost između etničke pozadine i socijalno–ekonomskog statusa migranta (rast broja u određenim stambenim četvrtima i zanimanjima). U skladu s novim mjerama integracije, osniva se niz organizacija koje su radile na ozakonjenjima anti-diskriminacijskih zakona te promociji kvalitetnog međurasnog suživota. Nedovoljna učinkovitost ovakvih udruženja, ali i prvi veći rasni nemiri (Nottingham i Notting Hill tijekom 1958.), poticat će inzistiranje članova parlamenta na strožim kontrolama imigracije za populaciju različite rase.¹¹

Niz zakona o imigracijama, koji će biti izglasavani u razdoblju od 1962. pa do 1973., prekinut će veliki broj dotadašnjeg useljavanja.¹² Donošenja ovakvih restrikcija bit će

⁷ Doddoli, Maradei, 2005, 142.

⁸ Zlatković, Winter, 2004, 166.

⁹ Čičak – Chand, 1996, 298.

¹⁰ Čičak – Chand, 1996, 299.

¹¹ Čičak – Chand, 1996, 299.

¹² Čičak – Chand, 1996, 300.

posljedica anti-migracijskog lobiranja koje će migrante karakterizirati kao remetilački faktor unutar britanskog društva.

Kulminacija sveopćeg lošeg stanja unutar države dogodit će se u zimu na prijelazu iz 1978. u 1979. (poznatija pod terminom *Winter of discontent*). Tadašnja vladajuća, laburistička stranka, pod vodstvom Jamesa Callaghana, suočit će se sa do tada, nikada masovnijim štrajkovima radnika (komunalnih službi, medicinskih sestara, pogrebnika...) predvođenim izrazito jakim sindikatima. Uz same štrajkove, ovo će razdoblje biti okarakterizirano nestašicama hrane, blokadama tvrtki, zatvorenim obrazovnim ustanovama te bolnicama koje će primati samo hitne slučajeve. „Naime, Velika Britanija je po završetku Drugog svjetskog rata uspostavila državu socijalne pomoći, sličnu onom skandinavskom socijaldemokratskom modelu u kojemu su sindikalni partneri posjedovali iznimno značajnu ulogu (održavanje visina plaća, proširivanje javnog vlasništva na većinu industrija te povećanje javne potrošnje).“¹³ Neki od podataka koji ukazuju na duboku krizu u državi su: više od milijuna ljudi bilo je nezaposleno (5.2% u punoj radnoj snazi), gospodarski rast bio je vrlo nizak, a inflacija od 10% godišnje bila je još u porastu (kojoj je pogodovala nacionalizirana industrija sa svojom nerentabilnošću i zahtjevima za subvencijama).¹⁴

Margaret Thatcher postati će prva žena premijerka u povijesti Velike Britanije 1979. i na čelu sa svojom konzervativnom strankom ponudit će rješenje gospodarske krize u okviru neoliberalne ekonomske doktrine, koju je također pratila i reforma javne uprave. Uz mjere smanjivanja ovisnosti građana o državi (niža socijalna davanja), osnove tačerizma zasnivat će se na privatizaciji državni tvrtki te ograničavanju moći sindikata.¹⁵

Privatizacija državnih tvrtki pokazat će se kao najvažnija poluga u promjeni ekonomskog stanja Velike Britanije. U roku od 1981. do 1984. sve telekomunikacijske usluge unutar države bit će u potpunosti privatizirane. Vrijednost ove prve privatizacije iznosit će oko 4 milijarde britanskih funti te će otvoriti put i onim ostalim; prvo farmaceutskim, a potom i plinarskim tvrtkama (čija će privatizacija iznositi oko 5,4 milijardi profita).¹⁶ „Neki od glavnih rezultata ovakvih politika bili su: povećanje produktivnosti rada (koje se u razdoblju od 1979. do 1982. povećalo sa 1.9% na 4.9%), rast bruto društvenog proizvoda (koji je od 1982. do 1987. rastao za 2.7% za razliku od prijašnjeg od 2.2%) te najmanja stopa

¹³ Mihaljević, Šilić, 2015, 112.

¹⁴ Mihaljević, Šilić, 2015, 112.

¹⁵ Mihaljević, Šilić, 2015, 110.

¹⁶ Mihaljević, Šilić, 2015, 110.

nezaposlenosti naspram drugih članica Europske zajednice (1990. iznosila je 6.2%).¹⁷ Ovakvi procesi promijenili su izgled vlasničkih struktura i vratili privatno vlasništvo kao osnovicu daljnjeg razvitka zemlje.

I dok se ovakva gospodarska pretvorba neosporno ekonomski isplatila, kritike na njen račun uslijedile su od strane radničke klase koja se u novom ustroju pronasla izloženija. U nekim zastarjelim sektorima dolazilo je do smanjena broja zaposlenih, ali i potrebitih savladavanja novih vještina i razina obrazovanja. O cijenama po kojima su se prodavale tvrtke nije bilo javnih rasprava, a vlada je cijeli proces privatizacije provodila vjerujući kako su privatno vlasništvo i samoregulirajuće tržište sasvim dostatni za uspješnu realizaciju iste.¹⁸

Posljednji sukob, nakon kojeg su sindikati izgubili većinu svojeg utjecaja, vlada Margaret Thatcher imala je sa rudarskim štrajkovima. Oni su pokrenuti 1984., nakon što je vlada objavila plansko zatvaranje većeg broja rudnika ugljena u zemlji.¹⁹ Ovakav potez države rezultirao je gubitkom zaposlenja za oko 20 000 radnika koji naposljetku neće uspjeti u svojem naumu. Konzervativci su u ovakav obračun ušli sa dostatnim rezervama ugljena pomoću kojih nisu bili u potrebi pristati na bilo kakve ustupke sindikatima. Njihova moć u potpunosti će biti ograničena, neće više biti u stanju diktirati poteze vlade, a sam štrajk definirat će se slobodom, a ne više pravom.²⁰ Nerentabilni rudnici su naposljetku zatvoreni, što je bilo popraćeno i otpuštanjem njihove radne snage.

Potez koji će dodatno utvrditi simpatije i povjerenje dijela građana prema vladi predvođenom Margaret Thatcher bit će uspješna britanska vojna intervencija na Falklandske otoke 1982. S druge strane, tadašnju konzervativnu vladu optuživat će se za institucionalizaciju rasizma, u vidu novih imigracijskih zakona, ali i Zakona o britanskoj nacionalnosti iz 1983.²¹ Za iznošenje takvih optužbi, dobar društveni okvir će dati obnavljanje aktivnosti organizacija koje će u svojim programima koketirati sa fašističkim načelima te zagovarati rasističke zakonske mjere.²²

Krajem trećeg mandata svoje stranke, Margaret Thatcher započet će dugotrajan proces smirivanja sukoba na području Sjeverne Irske. Glavni razlog gubitka na izborima 1990. može se pronaći u odnosu vladajućih prema europskim integracijskim procesima. U vrijeme

¹⁷ Mihaljević, Šilić, 2015, 111.

¹⁸ Mihaljević, Šilić, 2015, 111.

¹⁹ Mihaljević, Šilić, 2015, 111.

²⁰ Mihaljević, Šilić, 2015, 113.

²¹ Čičak – Chand, 1996, 300.

²² Čičak – Chand, 1996, 300.

najdinamičnijeg razvoja Europske unije (od 1985. do 1992.), politika zagovaranja državnosti kao najčvršćeg temelja međunarodne stabilnosti, doživljavana je kao retrogradna i nije uspjela pronaći svoje istomišljenike u većini britanskog naroda.²³

U kontekstu Hrvatske, Margaret Thatcher ostat će zapamćena po svom političkom aktivizmu nakon što je otišla s vlasti. Za razliku od nekih drugih britanskih političara, koji su relativizirali žrtvu i agresora Domovinskoga rata, ona će u svojim javnim istupima podupirati borbu Hrvatske za svoju samostalnost (zalagat će se za priznavanje Hrvatske i od strane drugih zemalja svijeta, kao i za ukidanjem embarga državi nad oružjem). Kada velikosrpska agresija napadne i Bosnu i Hercegovinu, Thatcher će jednako reagirati i pokušati upoznati svijet sa stvarnom situacijom.

Dvanaest godina vladavine Margaret Thatcher i njezine konzervativne vlade obilježit će konstantna orijentiranost na nacionalni interes. Država koju je preuzela 1978. bila je nekonkurentna i zaostala, daleko od moći svojih konkurenata. Izlazak je pronađen u neoliberalnim ekonomskim načelima i povratku puritanskoj radnoj etici.²⁴ „I dok jedni smatraju da je spasila naciju, drugi rezultate njene vladavine vide kao propast britanskog gospodarstva i povećanje nejednakosti između bogatih i siromašnih.“²⁵

²³ Mihaljević, Šilić, 2015, 121.

²⁴ Mihaljević, Šilić, 2015, 122.

²⁵ Mihaljević, Šilić, 2015, 123.

4. POLITIKA I EKONOMIJA SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA OD 1945. DO 1990.

SAD, koje je do 1945. vodio Franklin D. Roosevelt, iz Drugog svjetskog rata će od svih zaraćenih zemalja, izaći kao ekonomska velesila. Glavni razlog tome nameće se, što osim bombardiranja Pearl Harboura, SAD nisu imale izravnih napada na svoj teritorij.²⁶ Njihova će industrijska proizvodnja 1945. iznositi oko 50% cjelokupne svjetske, a pripadat će im i trećina svjetskog izvoza.²⁷

Smrću Franklina D. Roosevelta, SAD dolaze pod vodstvo Harrya S. Trumana (1945. – 1953.), koji će iz američkih političkih stavova izbaciti ideje izolacionizma. Više je razloga zbog kojih će se SAD aktivno uključiti u ekonomske i političke prilike postratne Europe. Velika Britanija je, kao država puna nepovjerenja u svoje europske susjede, čvrsto zagovarala američko partnerstvo, posebice ono kroz osnivanje NATO saveza. Oporavak zapadne Europe značio je internacionalnu sigurnost, ali i ponovni razvitak velikog tržišta na kojem su SAD mogle prosperirati.²⁸

Trumanova doktrina (koja je zagovarala vojnu i ekonomsku pomoć onim zemljama Europe koje su bile pod prijetnjom komunizma) i Marshallov plan (program ekonomske pomoći zemljama zapada) karakterizirali su politiku SAD-a spram Europe.²⁹ Drugi svjetski rat tek je završio, a svijet će se već pronaći u novom sukobu, onog kojeg pamtimo pod terminom Hladnoga rata. Blokowska podjela na zapadnu (predvođena SAD-om) i istočnu Europu (pod utjecajem Sovjetskog saveza) stalno je vodila do jačanja antagonizama, ubrzavanja naoružanja, stacioniranja novih stranih trupa na tuđim područjima te rasta golemih financijskih izdataka sa obje strane.³⁰ Berlinski zid, koji je od 1961. do 1989., predstavljao ne samo apstraktnu, već i stvarnu fizičku barijeru između zapadne i istočne Europe, bio je eklatantan primjer podijeljenosti svijeta.

Nakon Harrya S. Trumana, na vlast u SAD-u 1953. dolazi Dwight D. Eisenhower. Očekivanim za kandidata konzervativaca, prvi Eisenhowerov mandat može se okarakterizirati gorljivom borbom protiv komunizma, kako u SAD-u, tako i u širenju istog diljem svijeta. Ipak, poučen svojim prethodnim vojnim iskustvom, Eisenhower je naspram otvorenih ratnih

²⁶ Best, 2015, 230.

²⁷ Best, 2015, 230.

²⁸ Best, 2015, 231.

²⁹ Barber, 1996, 249.

³⁰ Doddoli, Maradei, 2005, 7.

sukoba više preferirao diplomaciju i tajno vođene operacije (tako će nakon Staljinove smrti 1953. uspješno ispregovarati završetak Korejskog rata).³¹ Drugi mandat protekao je neuspješnim pokušajima smirivanja hladnoratovskih sukoba; dolazak na vlast Fidela Castra na Kubi 1959. označio je nikada bližu i izgledniju komunističku prijetnju. Na području unutrašnje politike jačati će pokreti za građanska prava crnaca koji će se proširiti i doživjeti svoj vrhunac za vrijeme slijedećih mandata.

John F. Kennedy preuzet će predsjedničku dužnost 1961. kao izabranik demokratske stranke. Odmah na početku vladavine, dočekat će ga teško naslijeđe, kako na području vanjske, tako i unutarnje politike. Novi predsjednik će, uz pomoć novoformiranih grupa savjetnika, uskoro započeti sprovođenje politiku smišljenih ekonomskih poteza i opreznih primjena fiskalnih mjera koje će omogućiti vladi mogućnosti neprekidne, ali kontrolirane ekspanzije.³² Kao zagovaratelj jednakih prava svih građana SAD-a, predsjednik Kennedy je 1963. podnio Kongresu konačnu verziju Zakona o građanskim pravima. Na vanjskopolitičkom planu, Kennedyeve pokušaje da se smire odnosi između dva svjetska bloka, ometali su otpori ratobornih imperijalista te zaostale predrasude u međunarodnim odnosima.³³ Plan svrgavanja Fidela Castra, kojeg je naumio sprovesti Eisenhower, a neuspješno izvršio Kennedy 1962, bio je upozorenje koliko je svijet još uvijek podijeljen i podložan novom globalnom sukobu.

Prva intervencija SAD-a na području Indokine seže u 1954., kada je pod njihovim pritiskom Vijetnam (nakon kapitulacije Francuske) podijeljen na dva dijela. Sjeverni je nazvan Demokratska Republika Vijetnam i bio pod vodstvom Ho Chi Minha, dok se južni dio nakon godinu dana monarhije transformirao u Republiku Vijetnam predvođen Ngo Dinh Diemom.³⁴ Južni Vijetnam, iako nakon osnutka ekonomski potpomagan od strane SAD-a (kako bi se, službeno, suzbilo širenje utjecaja komunističkog sjevernog Vijetnama), nalazio se u nezavidnijem položaju od svojeg susjeda. Politika koju je Ngo Dinh Diem provodio pomoću diktatorskih ovlasti nije naišla na odobravanje među narodom. Rastom nezadovoljstva populacije, postepeno se formiraju Fronte nacionalnog oslobođenja (preuzimaju vojne gerilske taktike preuzete iz borbi protiv Francuza) koje krajem 1959. kreću u rušenje diktature vlastite zemlje.³⁵ Već se krajem 1961. SAD sve aktivnije uključuju u rat koji će za njih

³¹ Best, 2015, 247.

³² Doddoli, Maradei, 2005, 27.

³³ Doddoli, Maradei, 2005, 31.

³⁴ Best, 2015, 314.

³⁵ Best, 2015, 315.

potrajati jako dugo i predstavljati primjer neuspješnog i besmislenog sukoba koji je svakodnevno odnosio velik broj žrtava. Krajem 1963. predsjednik Kennedy bit će usmrćen u danas još nerazjašnjenom atentatu. Nekoliko tjedana prije njegove smrti, diktator Ngo Dinh Diem bit će zbačen s vlasti, a njega će nasljeđivati razne frakcije unutar države.

Smaknutog predsjednika Kennedyja naslijedit će krajem 1963. njegov dotadašnji potpredsjednik, također demokrat, Lyndon B. Johnson. Na području unutrašnjih politika ostaje zapamćen po dvama značajnim novitetima; uspješno premošćuje rasne zapreke unutar obrazovanja te donosi Akt o izbornom pravu, kojim se ukida diskriminacija nekoliko milijuna crnih građana.³⁶

Johnson će 1964., nakon napada Sjevernog Vijetnama na američke patrolne čamce, od Kongresa dobiti potpuno ovlaštenje (za kojeg su neki izvori tvrdili kako je već bilo pripremljeno i prije samog sjeverno vijetnamskog prepada) nad odmazdom.³⁷ Od 1965. SAD drastično povećavaju brojnost svojih vojnika i ratne tehnike kako bi bezrezervno podržavali nepopularnu vladu u Saigonu. U razdoblju najvećih borbi i eskalaciji sukoba na području Vijetnama, od 1965. do 1967., raste i proturatno raspoloženje širom SAD-a. Prosvjedi doživljavaju svoj vrhunac za vrijeme najvećih žrtava američkih vojnika 1968. kada oslobodilačke vijetnamske snage vrše snažne protu napade (u to vrijeme se otprilike pola miliona američkih boraca nalazi u Indokini).³⁸ Sredinom 1968., predsjednik Johnson shvaća neuspjelost rata u Vijetnamu, odriče se mogućnosti kandidiranja na idućim izborima te se odlučuje do kraja svog mandata uložiti sve svoje napore u obustavljanje ratnih djelovanja.

Richard Nixon, republikanac, preuzima vodstvo SAD-a početkom 1969. te započinje eru pregovaranja o Vijetnamskom ratu koji je, do tada, državi već zadao velike ekonomske, ali i društvene gubitke. Tako će u slijedeće tri godine imati u planu povratak većine američkih snaga natrag u domovinu.³⁹ Sukob koji će ponovno pokrenuti val novih prosvjeda u državi dogodit će se na području Kambodže. Tamo će 1970. SAD podržati puč pod vodstvom generala Lon Nola. Intervencija će biti neuspješna, jer će kroz nekoliko godina druga frakcija unutar Kambodže, vođena Pol Potom i njegovim Crvenim Kmerima, preuzeti vlast.⁴⁰ Početkom 1973., na početku svojeg drugog mandata, predsjednik Nixon će izjaviti: „Prošlo je vrijeme u kojem je Amerika sukob svake druge nacije činila svojim sukobom, ili kada je

³⁶ Doddoli, Maradei, 2005, 55.

³⁷ Best, 2015, 318.

³⁸ Best, 2015, 321.

³⁹ Doddoli, Maradei, 2005, 57.

⁴⁰ Doddoli, Maradei, 2005, 57.

budućnost svake druge nacije smatrala svojom odgovornošću, ili se usuđivala da drugim nacijama govori kako da vodi vlastite poslove.⁴¹ Nekoliko dana nakon ove izjave, doći će do potpisivanja primirja između četiri ratujuće strane. Bilanca rata, koji je trajao još godinu dana nakon potpisanog mira bila je zastrašujuća: broj samo preminulih bio je za SAD oko 60 000, za režim u Saigonu oko 190 000, a za Frontu nacionalnog oslobođenja i Sjevernog Vijetnama oko 900 000.⁴²

U razdoblju od 1972. do 1974., Nixon i Leonid Brežnjev, vođa Sovjetskog saveza, održat će više međusobnih sastanaka koji će rezultirati sa nekoliko važnih obostranih ugovora (Sporazum o sprječavanju nuklearnog rata te Sporazum o uzdržavanju od prijetnje i upotrebe sile).⁴³ Ovakvo suglasje stajališta s obje sukobljene strane smatralo se najvećim korakom prema smirivanju napetosti još od završetka Drugog svjetskog rata (popularno nazvano politikom *detante*). Predsjednik Nixon će 1974. biti prisiljen podnijeti ostavku. Razlog tomu bila je optužba po kojoj je on sam bio involviran u poznatu aferu *Watergate*, koja se odnosila na ilegalno prisluškivanje i prikupljanje informacija o demokratskoj stranci uoči novih predsjedničkih izbora.

Nasljednik Nixona, također republikanac, Gerald Ford, na planu vanjske politike nastavit će sa smjerom smirivanja hladnoratovskog sukoba. Vijetnamski rat i formalno završava 1975. nakon što je Sjeverni Vijetnam ponovno izvršio ofenzivu na Južni. SAD, svjesne kako više neće vršiti vojne intervencije, povlače svoje veleposlanstvo dok komunističke snage zauzimaju i područja Kambodže i Laosa.⁴⁴ Veliku nepopularnost unutar vlastite države, Ford će zaslužiti zbog aboliranja svog prethodnika iz afere koja ga je koštala predsjedničkog mandata. Ekonomska situacija u zemlji mu također nije išla u prilog, a posljedica je to naftnog šoka iz 1973., kao i sve veće inflacije.⁴⁵ Također, vrijeme je to kada SAD bilježe veliki porast kriminala unutar svojih urbanih sredina. Karakterističan primjer stanja u državi je New York, gdje će visoke najamnine te učestali požari i pljačke dovesti do egzodusa visoke i srednje klase u predgrađa. Sam grad će biti prisiljen 1975. proglasiti stečaj.⁴⁶

⁴¹ Doddoli, Maradei, 2005, 57.

⁴² Doddoli, Maradei, 2005, 58.

⁴³ Doddoli, Maradei, 2005, 74.

⁴⁴ <https://www.britannica.com/biography/Gerald-Ford>

⁴⁵ <https://www.britannica.com/biography/Gerald-Ford>

⁴⁶ <https://www.britannica.com/place/New-York-City/Internal-migration>

Unatoč tome što je s velikom skepsom ušao kao kandidat za nove predsjedničke izbore, na njima će u vrlo tijesnoj utrci Ford izgubiti od svog protukandidata. Demokrat Jimmy Carter vlast će preuzeti početkom 1977. Iste godine će postignuti primirje sa Panamom, koje će SAD-u omogućiti kontrolu nad Panamskim kanalom. Sljedeće godine, 1978. će uspješno dovesti do primirja sukoba između Egipta i Izraela koji je trajao još od 1948.⁴⁷ Pokreće i diplomatske odnose sa Kinom, a s Brežnjevom potpisuje novi bilateralni sporazum (*SALT II*) koji je ograničavao strateško naoružavanje obje strane. Ovakav odnos sa Sovjetskim savezom bit će poremećen događanjima na Bliskom Istoku. Iranska revolucija, okarakterizirana radikalnim islamom te čvrstim protuameričkim stavovima, dovest će do zarobljavanja 66 taoca iz američkog veleposlanstva u Teheranu.⁴⁸ Izgubivši saveznika u Iranu, SAD zaoštrit će ponovno odnose sa Sovjetskim savezom nakon njihove invazije Afganistana. Reakcija predsjednika Cartera ogledat će se u povlačenju sporazuma *SALT II* te bojkota SAD-a Olimpijskih igara 1980. u Sovjetskom savezu.⁴⁹ Ni na području državne ekonomske situacije, Carter nije imao zavidnu situaciju. Inflacija je svake godine njegova mandata rasla, od 6% 1976. do 12% 1980.⁵⁰ Nedovoljno poduzevši na vanjskopolitičkom, ali i unutarnjem stanju u državi, predsjednik Carter izgubit će kandidaturu za svoj drugi mandat.

Naslijedit će ga republikanac Ronald Reagan, čija će dva pitanja upućena njegovom prethodniku na jednoj debati ostati zapamćena; „Jesmo li bolji nego što smo bili prije četiri godine“, te „Je li Amerika danas jednako poštovana kao i tada?“.⁵¹ Novi predsjednik ciljao je popraviti unutarnje i vanjsko stanje države. U ekonomskom pogledu, uvodi program smanjena poreza za 30% kroz sljedeće tri godine (prihvaćeno smanjenje od 25%) te povećava vojne izdatke. Također uvodi mjere štednje koje su se odnosile na socijalne mjere koje je provodila država.⁵² Nakon početnih nestabilnosti, državna ekonomija će od 1983. rasti sve do kraja Reaganovog drugog mandata (glavna kritika upućena je sve većem nesrazmjeru između bogatog i siromašnog stanovništva).

Na području vanjske politike, iskazuje se kao militantan antikomunist spreman na ojačavanje američkih geopolitičkih položaja. Takav stav dovest će do pogoršavanja odnosa sa Sovjetskim savezom prvih godina njegovog mandata. Na to će utjecati i sovjetske intervencije

⁴⁷ <https://www.britannica.com/biography/Jimmy-Carter/Presidency>

⁴⁸ Best, 2015, 303.

⁴⁹ Best, 2015, 305.

⁵⁰ <https://www.britannica.com/biography/Jimmy-Carter/Presidency>

⁵¹ <https://www.britannica.com/biography/Jimmy-Carter/Presidency>

⁵² <https://www.britannica.com/biography/Ronald-Reagan/Presidency>

u zemljama pod njihovom kontrolom (eklatantan primjer gušenja sindikata *Solidarność* u Poljskoj).⁵³

Promjene u odnosima između dva svjetska giganta dolaze sa promjenom vlasti unutar Sovjetskog saveza. Mjesto glavnog sekretara komunističke partije 1985. preuzima Mikhail Gorbachev. Svjestan potrebe za promjenom unutar Sovjetskog saveza, pogotovo one na ekonomskom planu, Gorbachev se usmjerava prema normalizaciji odnosa sa zapadno-europskim zemljama i SAD-om. Tijekom 1986. i 1987. doći će do sklapanja brojnih sporazuma od strane Reagana i Gorbacheva koji će reducirati količinu nuklearnog naoružanja obje države.⁵⁴ Od 1987., Gorbacheva politika promjena (Perestroika) još se više aktualizira. Potaknut nuklearnom katastrofom u Černobilu (1986.) i sve većim otporom unutar komunističke partije, sovjetski vođa uvodi i novu formu slobode govora, *glasnost*, koja je omogućavala javnu raspravu o političkom i ekonomskom stanju unutar države.⁵⁵ Do raspada blokovske podjele doći će krajem desetljeća, kada će Sovjetski savez krenuti sa priznavanjem nekomunističkih vlada unutar država pod njihovom kontrolom (Poljska, Mađarska). Berlinski zid bit će srušen 1989., a 1991. dezintegriran je i Sovjetski savez.⁵⁶

Ronald Reagan će, krajem drugog mandata, u utrci za novog predsjednika države podržati svojeg dotadašnjeg potpredsjednika Georgea H. W. Busha. On će novi mandat i osvojiti 1989. Nekoliko godina poslije, Reagan će dati do znanja javnosti kako već duže vrijeme boluje od Alzheimerove bolesti, od koje će i preminuti 2004.⁵⁷

⁵³ Best, 2015, 537.

⁵⁴ <https://www.britannica.com/biography/Ronald-Reagan>

⁵⁵ Best, 2015, 537.

⁵⁶ Best, 2015, 540.

⁵⁷ <https://www.britannica.com/biography/Ronald-Reagan>

5. POLITIKA I EKONOMIJA SOCIJALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE OD 1945. DO 1990.

Na Drugom zasjedanju Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ-a) 1943. izbjegličkoj vladi i kralju su oduzeta prava obnašanja funkcija vlasti. Funkcije vlade su ostavljene Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije (NKOJ-u), koji odgovara AVNOJ-u. Ujedno je konstituirana federacija s kojom se Jugoslavija transformirala u saveznu državu.

Završetkom Drugog svjetskog rata, umjesto pravnog načela trodiobe vlasti, uvedena je jedinstvena vlast s kojom je upravljala Komunistička partija. Tako će predsjedništvo AVNOJ-a poništiti sve pravne propise koji su objavljeni u vrijeme okupacije, ali isto tako i one propise koji su bili na snazi prije 1941., ako su se razlikovali od novih, revolucionarnih stečevina.⁵⁸

Već je britanski premijer, Winston Churchill, na konferenciji u Potsdamu 1945. opisao novu vlast u Jugoslaviji uspoređujući je s fašističkom zemljom kojom vlada policijski teror i strog nadzor nad tiskom.⁵⁹ Komunistička partija će se nakon završetka rata nemilosrdno obračunati s političkim protivnicima (izbacivanje iz kuća i stanova, zatvaranja i osuđivanja na lažnim temeljima, davanje otkaza), izvršavat će konfiskacije bez zakonske podloge, negirati građanske i vjerske slobode, oduzimati privatno vlasništvo, onemogućavati višestranačje i slobodno tržište te izbacivati iz javnog diskursa svijest o bilo kakvoj religijskoj i nacionalnoj tradiciji.⁶⁰ Sve nabrojane karakteristike nove vlasti mogle su se i predvidjeti; njima su prethodile likvidacije ratnih zarobljenika i civila tijekom ratnih sukoba, ali i u poraću (najmasovnije i najpoznatije danas pamtimo pod pojmovima Bleiburške tragedije i Križnih puteva).

Koliko je komunistička partija bila svjesna važnosti i utjecaja masovnih medija, govore nam podatci o 38 strijeljanih novinara i tek dvadeset sedam onih kojima je nakon rata dopušteno da nastave svoju djelatnost.⁶¹ Preko partijskih agitacijsko–propagandnih odjeljenja, Komunistička partija uskoro će pokrenuti oblikovanje takvog javnog mijenja koje će podržavati nedemokratsku vlast utemeljenu na marksističkoj ideologiji. Medijsko favoriziranje istočnih zemalja, na čelu sa Sovjetskim savezom naspram zapadne Europe bit će itekako vidljivo sve do sukoba sa Informbiroom 1948.

⁵⁸ Bilandžić, 1999, 239.

⁵⁹ Radelić, 2006, 151.

⁶⁰ Radelić, 2006, 153.

⁶¹ Radelić, 2006, 154.

Suprotno od nekih drugih komunističkih zemalja, unutar Jugoslavije se u ostvarivanje komunističkih ideja stupilo vrlo drastično. Prijeko potrebno ukidanje privatnog (brzina nacionalizacije u Jugoslaviji bila je neko vrijeme brža nego li u samom Sovjetskom savezu), i uvođenje kolektivnog vlasništva značilo je ostvarenje glavnog temelja novog gospodarskog sustava. Pitanje samog vlasništva bilo je obrazloženo Ustavom iz 1946. U njemu se ne spominju ni socijalizam ni komunizam, a iako nije ni ukidao privatno vlasništvo, ono je bilo ograničeno odredbom po kojoj ono ne smije biti na štetu zajednice.⁶² Jedan od mnogih paradoksa jugoslavenskih zakona vidljiv je upravo na primjeru ovog Ustava. Tako će do sredine 1948. ona najbitnija gospodarska područja unutar Hrvatske biti podržavljena, osim dijela poljoprivrednih površina te obrtničkih i ugostiteljskih radnji koje će dijelom ostati u privatnom vlasništvu. Kada govorimo o privatnim poljoprivrednim zemljištima, one će seljacima biti dodijeljene Agrarnom reformom iz 1945.⁶³ Preraspodjela zemlje biti će izvršena na štetu kolonista, koji su nerijetko bili protjerivani (pogotovo ona njemačke manjine), ali i na štetu Katoličke crkve. Koncept osnivanja seljačkih zadruga i obaveznog otkupa proizvoda nakon nešto manje od neuspješnog desetljeća njegova provođenja (nerijetko je dolazilo i do pojava gladi među populacijom), biti će eliminiran. Još jedan problem, kojim će se Jugoslavija za cijelo vrijeme svojeg postojanja nositi, bio je nedostatak urbanih stambenih prostora. Oni nisu postizali kapacitete prihvaćanja svih stanovnika koji su imali stalnu tendenciju preseljenja iz sela u gradove. Komunistički svjetonazor, koji je davao prednost nagrađivanja i plaćanja prema funkciji, a ne prema kvalifikaciji, omogućit će namještanje onog manje kvalificiranog kadra na određene partijske funkcije. One su najčešće bile službeničkog karaktera, kojih je već početkom 1951. bilo u Hrvatskoj oko 135 000.⁶⁴

Mjerama socijalne revolucije postiglo se jačanje državne vlasti, slabljenje privatnog sektora, oslobađanje od stranog kapitala te uvođenje gospodarske centralizacije.⁶⁵ Glavni oslonci nove države u provođenju ovakvih revolucionarnih mjera bili su sama partija, vojska i tajna policija. „Neki će znanstvenici ocijeniti jugoslavenski socijalizam uređenjem u kojem je sve državno, ali je sama država naposljetku bila u privatnom vlasništvu pojedinca ili skupine ljudi koji nisu bili pod ničijim nadzorom.“⁶⁶

⁶² Radelić, 2006, 178.

⁶³ Bilandžić, 1999, 256.

⁶⁴ Radelić, 2006, 214.

⁶⁵ Radelić, 2006, 186.

⁶⁶ Radelić, 2006, 187.

Prvi petogodišnji plan, koji je započeo 1947., donio je loše rezultate (od zamišljene stope od 16%, realizirana je stopa od 5,5% rasta).⁶⁷ Politikom visokih cijena proizvoda široke potrošnje (što je izazivalo i pojave gladi) ostvarivala se ubrzana industrijalizacija, razvijanje energetske izvora, prometa i napose obrane.⁶⁸ Za sljedeći period, od 1953. do 1959., indikativna je velika gospodarska učinkovitost investicija te rast godišnjih stopa nacionalnog dohotka. Proces pretjerane industrijalizacije dovest će do brzog stvaranja velikog broja radničke klase, ali i birokratskog aparata. „Ovakav sustav, bez djelovanja tržišta, osim brzog razvoja, dovest će i do samozadovoljnog gospodarskog sustava koji će biti premrežen rasipništvom, viškovima radnika, neorganiziranošću i održavanjem nerentabilne proizvodnje.“⁶⁹ Treba naglasiti i veliku ulogu stranih materijalnih i novčanih pomoći koje je Jugoslavija u prvom desetljeću poraća prihvaćala od obje strane svjetske blokove.

Kada govorimo o strukturi same Komunističke partije, ona se iz predratne, dobrim djelom radničke klase nakon kraja ratnih zbivanja pretvorila u većinom seljačku stranku. Problem na koji je nailazila među svojim članovima je bila nedovoljna razina obrazovanja, na kojoj se intenzivno radilo. Za samu kadrovsku strukturu je naposljetku bila mnogo bitnija podobnost, nego li iskazano znanje i iskustvo rada. Tako se na vrhu vlasti uvijek izmjenjivao isti onaj krug ljudi, koji su se u horizontalnim smjerovima kretali tek po načelima nagrade ili kazne. Upravo je ta mala politička elita (sam njezin vrh činili su Josip Broz Tito, Edvard Kardelj, Aleksandar Ranković i Milovan Đilas) bila kamen temeljac po čijoj je želji i koncepciji osnovana Jugoslavija, bez obzira što je ona po svojem prvom Ustavu iz 1946. bila federativna i republikanska.⁷⁰

Iako je sama elita Komunističke partije govorila uvijek u ime komunizma, a nikada u ime nacije, pa čak ni republike, upravo će se problemi nacionalnih pitanja protezati kroz čitavu povijest Jugoslavije, pa tako biti i uzroci njezinog raspada. Ubojstvo Andrije Hebranga 1949. ili 1950., vodećeg hrvatskog komuniste koji se borio za zaštitu hrvatskih interesa u jugoslavenskim tijelima, bit će primjer obračuna centralistički orijentiranih vlasti u Beogradu. Jedan od primjera neravnopravnosti svih naroda u svojim republikama iščitavamo u prezastupljenosti Srba u političkim, državnim i tijelima represije kako Hrvatske, tako i Bosne i Hercegovine. U Hrvatskoj je broj policajaca koji su bili Srbi bio 78%, a u Bosni i Hercegovini 82%.⁷¹

⁶⁷ Radelić, 2006, 223.

⁶⁸ Radelić, 2006, 223.

⁶⁹ Bilandžić, 1999, 265.

⁷⁰ Radelić, 2006, 250.

⁷¹ Radelić, 2006, 265.

Prvi međunarodni sukob nakon kraja Drugog svjetskog rata Jugoslavija će doživjeti u razilaženju sa Informbiroom. Informativni biro komunističkih partija utemeljen je 1947., kao međudržavni dogovor između Jugoslavije, zemalja čije su komunističke partije bile pod utjecajem sovjetske Rusije (Bugarska, Čehoslovačka, Francuska, Italija, Mađarska, Poljska i Rumunjska) te samog Sovjetskog saveza.⁷² Razloga zbog kojih je došlo do sukoba Jugoslavije sa Sovjetskim savezom bilo je više. Josip Broz Tito nije se obazirao na Staljinovo izbjegavanje sukoba sa zapadnim zemljama, pa tako nakon završetka sukoba pokušava proširiti granice svoje države nauštrb Italije i Austrije. Također, Jugoslavija se nije slagala s idejom osnivanja zajedničke banke sa Sovjetskim savezom. Staljin je svojim postupnijim tempom sovjetizacije istočnih zemalja Europe želio ostvariti pogodnije odnose sa Zapadom te na taj način iskoristio njihovu ekonomsku pomoć u obnovi svoje države. Jugoslavenski imperijalistički apetiti i njihova pretjerana revolucionarnost, natjerat će Staljina da ih odstrani iz Informbiroa.⁷³

Ovakav sukob sa Sovjetima, Josip Broz Tito će iskoristiti sa obračun sa neistomišljenicima u vlastitoj Komunističkoj partiji. Najčešći način kažnjavanja političkih neistomišljenika bilo je njihovo zatvaranje na specifičnim koncentracijskim logorima, od kojih su najpoznatiji bili Goli otok i otok Sv. Grgura. Smatra se da je u razdoblju od 1948. do 1952. bilo oko 60 000 isključenih članova partije.⁷⁴ Koliko je Jugoslavija smatrala ozbiljnost opasnosti koja joj se spremala sa istoka, govori i činjenica da je uvedeno vojno stanje 1948., bilo ukinuto 1955., tek dvije godine nakon smrti Staljina. Ovakvog udaljavanja Jugoslavije od Sovjetskog saveza bili su itekako svjesni i zapadni saveznici koji će takve prilike znati i iskoristiti. Iako je stabilnost Jugoslavije bila postignuta metodama koje ne bi bile prihvaćene na zapadu, njen raskid sa Staljinom pokazao se znatno bitnijim faktorom u naumima zapadnih saveznika da održe stabilnost Jugoslavije u svrhu obrambenog pojasa protiv nadolazećeg komunizma s istoka.⁷⁵ Nakon osnivanja NATO pakta 1949., i osnivanja Varšavskog pakta 1955., Jugoslavija će se pronaći u vječitoj tampon zoni između zapada i istoka.

Kao pokušaj pronalaženja vlastitog političkog smjera Jugoslavija će se udružiti u politiku Nesvrstanih, zajedno sa bivšim afričkim i azijskim kolonijama (posebice sa Indijom i Egiptom). Ove će se države svojim politikama zalagati za mnoge stvari koje ni u njihovim vlastitim državama neće biti omogućene. Osim prividnog političkog ugleda, pokret Nesvrstanih Jugoslaviji neće mnogo pridonijeti.

⁷² Radelić, 2006, 269.

⁷³ Bilandžić, 1999, 278.

⁷⁴ Radelić, 2006, 274.

⁷⁵ Bilandžić, 1999, 349.

Kao potrebu distanciranja od staljinističkih ekonomskih ideja i provedbi, Jugoslavija će pronaći u novoosmišljenom samoupravljanju. Ovakva vrsta socijalizma trebala je smanjiti moć centralističke države te ojačati lokalno odlučivanje i prava radnika. Jugoslavija tako ne bi imala planski i centralizirani sovjetski sustav, a trgovina sa zapadom bila bi učinkovita putem neovisnih poduzeća unutar države.⁷⁶ Zapravo je samo stvoren temelj s pomoću kojeg se moglo kritizirati Sovjetski savez, a da su osnovni elementi socijalizma i dalje nedodirljivi. Uz sva nagovještavanja liberalizacije unutar države, gdje je samoupravljanje bilo jedno od takvih pokušaja, Josip Broz Tito je u svom liku uspješno koncentrirao svu vlast u zemlji, više nego bilo koji drugi komunistički vođa. Ujedno je bio generalni sekretar Saveza komunista Jugoslavije, predsjednik države i maršal.⁷⁷

Iako su 1958. hrvatski i slovenski biskupi dobili dopuštenje za prvi posjet papi nakon završetka Drugog Svjetskog rata, jedan drugi primjer iz te iste godine govori u koliko je lošem odnosu Jugoslavija bila sa Katoličkom crkvom. Odgovor predstavnicima Biskupske konferencije na njihov zahtjev o ukidanju pritvora za Alojzija Stepinca nije bio afirmativan, štoviše, svećenicima je zaprijećeno različitim restrikcijama. Kada uspoređujemo odnos Katoličke i Srpske pravoslavne crkve prema tadašnjim vlastima, pomažu nam podatci o postotku izlaznosti na izbore za Sabor i Saveznu skupštinu. Tako je 1963. glasovalo 49% svećenika Katoličke crkve, te čak 98% svećenika Srpske pravoslavne crkve.⁷⁸ Za poboljšavanje odnosa, moralo se dogoditi nekoliko promjena; smrt kardinala Stepinca, dovoljno jak položaj Komunističke partije te povećana ateizacija društva.⁷⁹ Službeni pregovori Jugoslavije i Vatikana za normalizacijom odnosa, započeti su za vrijeme Drugog Vatikanskog koncila. „Potpisani ugovor iz 1966. potvrdio je slobodu vjeroispovijesti, odvojenost crkve od države, jednakopravnost svih vjerskih zajednica, slobodno obavljanje vjerskih poslova Katoličke crkve i nadležnost Sv. Stolice nad istom.“⁸⁰ Do uspostave potpunih diplomatskih odnosa, ali i postepenog popuštanja države naspram Katoličke crkve doći će 1970.

Početak 60-ih donosi i prvo veće ekonomsko otvaranja Jugoslavije prema Zapadu. Koliko su u početku mediji bili sumnjičavi prema potrošačkoj kulturi sa zapada govori i njihova usporedba američkog i sovjetskog trgovačkog paviljona, koji su tih godina gostovali u Zagrebu. Unatoč realnom zaostatku za onim američkim, sovjetski je paviljon opisan s mnogo

⁷⁶ Bilandžić, 1999, 303.

⁷⁷ Radelić, 2006, 297.

⁷⁸ Radelić, 2006, 302.

⁷⁹ Radelić, 2006, 305.

⁸⁰ Radelić, 2006, 309.

većim entuzijazmom, jedino zbog njegove ideološke sličnosti. Dva segmenta su najznačajnija kada razmatramo otvaranje Jugoslavije prema Zapadu, a to su turizam i odlazak na rad u druge države. Obje stavke omogućavale su državi priljev neophodnog deviznog novca. Broj noćenja zabilježen 1969. iznosio je 28 000 000, a najveći broj radnika na radu izvan svoje države (više od 70% njih u Saveznoj Republici Njemačkoj) zabilježen je 1970. i iznosio je oko 390 000.⁸¹

Ovakvo otvaranje zemlje prema vanjskim utjecajima označavao je i način pokušavanja svladavanja unutrašnje krize. Cijelo šesto desetljeće Jugoslavija će, u ekonomskom pogledu pokušati sprovesti niz liberalnih ekonomskih reformi koje su se odnosile na promjene u privredi, decentralizaciji moći i restrukturiranju samoupravljanja, ali isto tako nisu dovoljno bile usmjerene prema korigiranju partijskog monopola.⁸² Počinju se uočavati velike gospodarske razlike između republika koje će često dovesti do neizbježnih nacionalnih konflikata. Neuspješnost liberalnih reformi dovest će do njihovog zaustavljanja 1971. i prestanka napora za uvođenjem tržišnog gospodarstva sljedećih 15 godina.⁸³

U isto vrijeme kada Jugoslavija pokušava uvesti liberalnije ekonomske modele, sredinom 60-ih dolazi i do razilaženja unutar Komunističke partije. Razlikuju se dvije političke linije, ona reformatora (Edvard Kardelj) i dogmatika (Aleksandar Ranković). Kritiziran od strane Kardelja već 1957., Aleksandar Ranković zalagao se za centralističko integralno jugoslavenstvo bez liberalnih tendencija. Njegov zahtjev da se smijeni general Franjo Tuđman s mjesta ravnatelja Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Josip Broz Tito nije odobrio te je tako stao na stranu reformatora.⁸⁴ Svjestan moći Aleksandra Rankovića i njegovih pretenzija da ga naslijedi, Josip Broz Tito ga 1966. na temelju lažnih optužbi daje smijeniti. Odlazak glavnog predstavnika dogmatika, dopustio je reforme unutar same Komunističke partije. Tako je iste 1966. oformljeno Predsjedništvo Saveza komunista Jugoslavije, sastavljeno na paritetnoj osnovi iz svih republičkih i pokrajinskih organizacija koje je trebalo biti ključ federalizacije partije.⁸⁵

Dvije godine nakon reformi unutar Komunističke partije, povedeni revolucionarnim zbivanjima u svijetu 1968., studenti će u Beogradu pokrenuti prosvjede. Zalagat će se za liberalizaciju političkog života, ali i dalje u sklopu jugoslavenske i komunističke orijentacije. Za njih, komunistička partija krivo je tumačila marksizam te se pretvorila u novu buržoaziju.

⁸¹ Radelić, 2006, 316.

⁸² Radelić, 2006, 334.

⁸³ Radelić, 2006, 337.

⁸⁴ Bilandžić, 1999, 488.

⁸⁵ Bilandžić, 1999, 491.

Kao jugonacionalisti, prezirat će svako nacionalno pitanje.⁸⁶ Podrška ovakvim stremljenjima dolazila je iz Zagreba u obliku stavova koje je zagovarao časopis *Praxis* (utemeljen 1964.). Njihova glavna kritika sistema temeljila se na kritici socijalnih razlika i nezaposlenosti.

Jedan od prvih sukoba na nacionalnoj razini, zbio se pri prvom većem pokušaju zbližavanja hrvatskog i srpskog govora u obliku dogovora hrvatskih i srpskih jezikoslovaca postignutog u Novome Sadu 1954. o hrvatsko-srpskom jeziku. Sastanak se održao na poziv redakcije Ljetopisa Matice srpske, a potpisali su ga mnogi uglednici i književnici, ne samo hrvatske i srpske, već i drugih federativnih nacionalnosti.⁸⁷ Zamišljen kao početak rješavanja problema jezika, novosadski dogovor predviđao je 1 jezik sa 2 izgovora (ijekavski i ekavski) te ravnopravna oba pisma, latinicu i ćirilicu. Vladimir Bakarić, tako je izjavio „kako treba odlučno stati na put postavljanju umjetnih prepreka prirodnom i normalnom razvitku hrvatskosrpskog književnog jezika.“⁸⁸

Hrvatska, kao država unutar Jugoslavije, uz Sloveniju, bila je predvodnica anti-centralističkih tendencija. Unutar vodstva hrvatskog dijela Komunističke partije, 1968., rast će zanimanje za politikom „čistih računa“. Glavni predvodnici tih ideja bit će Vladimir Bakarić, Mika Tripalo i Savka Dabčević Kučar. Iako se ovakva borba vodila za veću političku i ekonomsku autonomiju unutar Hrvatske, ona nije zagovarala borbu protiv socijalizma i uvođenje demokratskog višestranačja.⁸⁹ Za razliku od politike vođene u hrvatskom ogranku Komunističke partije, ona koja je bila vezana uz Maticu Hrvatsku i studentski pokret, mogla se promatrati i kroz sferu protusocijalizma i protujugoslavenstva. Predsjedništvo saveza komunista Jugoslavije 1971. donijet će odredbe po kojima se „suverena prava ostvaruju pojedinačno, po republikama, a u federaciji samo ona koja se Ustavom i uz suglasnost svih konstitutivnih federalnih elemenata utvrde.“⁹⁰ Na ovaj način uvedeni su u dosadašnji sustav konfederativni elementi, konsenzus s pravom veta i paritet.⁹¹ Nasuprot konfederativnim odredbama donesenim 1971., srpska kulturna organizacija Prosvjeta, će zahtijevati autonomnu srpsku oblast unutar Hrvatske.

Ono što je nekoliko godina prije započelo s politikom „čistih računa“, do 1971. će unutar Hrvatske izrasti u pitanje nacionalne ravnopravnosti. Rasprostranjeno je bilo mišljenje, po kojem je jugoslavenstvo bilo samo paravan velikosrpsvu. Dominacija srpskih kadrova u

⁸⁶ Radelić, 2006, 371.

⁸⁷ Bilandžić, 1999, 498.

⁸⁸ Bilandžić, 1999, 498.

⁸⁹ Radelić, 2006, 382.

⁹⁰ Radelić, 2006, 384.

⁹¹ Bilandžić, 1999, 565.

državnim strukturama (od mjesta u Savezu komunista pa do policije i vojske) Hrvatske, ali i Bosne i Hercegovine, bila je i statistički dokaziva. Problem, koji je također postojao, bio je i onaj ekonomske prirode. Hrvatska je svoju izvanproračunsku bilancu koristila za 11% manje od njezina udjela u društvenom proizvodu zemlje, a u izvozu na konvertibilno područje sudjelovala je sa 37% i čak sa 60% u izvozu usluga.⁹² Hrvatska je također bila zemlja sa najvećim brojem iseljenog stanovništva u Jugoslaviji. Već spomenuta 1971. pokazat će se kao godina vrhunca buđenja hrvatske nacionalne svijesti (Hrvatsko proljeće). Uz hrvatske zastupnike u Komunističkoj partiji, ideja jačanja nacionalne svijesti doći će iz još dva smjera; Matice Hrvatske te studentskog pokreta. Postoji mišljenje po kojem je prvotno Titovo podržavanje pokreta protiv unitarizma unutar Hrvatske poslužilo kao protuteža otporima koji se dolazili od strane Srba. Kada je država uspješno, još dodatno federalizirana, hrvatski pokret morao je biti ugušen. Veliki broj članova Komunističke partije bit će smijenjen, a neki od glavnih organizatora i sudionika Hrvatskog proljeća bit će uhićeni i slani na višegodišnje zatvorske kazne (Bruno Bušić, Šime Đodan, Vlado Gotovac, Franjo Tuđman, Marko i Vladimir Veselica).

Ustav iz 1974., Jugoslaviju će iz federacije država pretvoriti u oblik konfederacije, gdje će zajednički poslovi ostati samo vanjska politika, obrana i jedinstveni društveni sustav. Ovakav oblik uređenja konfederacije je ujedno i drastično smanjio moć srpskog centralizma, što je išlo u korist hrvatskih zahtjeva. Josip Broz Tito bio je spreman prihvatiti bilo kakav preustroj države, samo ako je to značilo premošćivanje nacionalnih suprotnosti u korist socijalističkog samoupravljanja.⁹³ Posljednji pokušaj koji je trebao unaprijediti ovakav oblik funkcioniranja društva bio je Zakon o udruženom radu iz 1976., koji se neće pokazati uspješnim.

Dužnost jednogodišnjeg predsjednika Predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije uvedena je 1978., kada je Josip Broz Tito bio već u kasnoj starosti i teško bolestan. Promjena predsjednika svake godine, donosila je više štete nego li koristi. I dalje je evidentan problem prevelike horizontalne, a premale vertikalne rotacije u strukturama vlasti.

Potenciranje nacionalnih pitanja, započelih početkom 70-ih godina, bit će ponovno naglašeno smrću Edvarda Kardelja 1979., Josipa Broza Tita 1980. te Vladimira Bakarića 1982.⁹⁴ Ovakva politička situacija, u kojoj više nema vrhovnog vođe, kao ni adekvatnog nasljednika,

⁹² Radelić, 2006, 414.

⁹³ Radelić, 2006, 474.

⁹⁴ Bilandžić, 1999, 675.

nagovijestit će moguću dezintegraciju Jugoslavije. Koliko su državničke figure bile bitne za mir unutar zemlje dokazuju i događanja na Kosovu 1981.

Ekonomska situacija u zemlji krajem 70-ih godina također nije išla u prilog vlasti. Jugoslavija je 1979. imala trgovinski deficit 7,225 milijarde dolara, platni deficit 3,661 milijarde dolara te dug koji je od 1971. narastao sa 1,2 milijarde na nešto više od 20 milijardi početkom 80-ih.⁹⁵ Pokrivenost uvoza izvozom pala je 1979. na 48,5%, a inflacija je 1981. bila oko 46%, da bi do 1989. dosegla ekstremnih 2685%.⁹⁶ Ove poražavajuće ekonomske brojke itekako su se ogledale u svakodnevnom životu ljudi; cijene su se udvostručavale na mjesečnoj razini, uvedene su restrikcije struje i naftnih derivata, dolazilo je nestašica roba široke potrošnje. Standard građana, mirovine i investicije su drastično padale, a Jugoslavija se pronašla potpuno nekonkurentna na svjetskom tržištu. Unatoč katastrofalnom stanju u državnoj ekonomiji, pa tako i u društvenom standardu, u državi nije bilo ni natruha građanskih nemira. Neki sociolozi ovakvo stanje unutar populacije objašnjavaju pomoću tzv. „ispušnih ventila“, raznih načina pomoću kojih su ljudi dalje održavali svoj životni standard (masovna bolovanja, rad u inozemstvu, siva ekonomija, neplaćanje komunalija).⁹⁷

Državno vodstvo je i dalje bilo uvjerenjeno kako se radi samo o kratkotrajnoj krizi koja se može riješiti ne pretjerano drastičnim mjerama. Tek se osnivanjem ekonomske komisije 1981., pod vodstvom Sergeja Kraighera, postepeno shvaća razina krize u državi. Polazne osnove Dugoročnog programa ekonomske stabilizacije iz 1983. samo su utvrdile trenutačno stanje i neće uspjeti pokrenuti ozbiljnije reforme. Politiku koju je provodila Milka Planinc od 1982. do 1986., danas poznajemo kao vrijeme „stezanja remena“. Neuspjeh rješavanja krize dovodi do razvijanja gospodarskih nacionalizama, gdje se svaka država sve više bori za vlastite interese. Milku Planinc nasljeđuje na čelu vlade Branko Mikulić. On u razdoblju od 1986. do 1988. programom stabilizacije i liberalizacije cijena pokušava zemlju izvesti iz krize.⁹⁸ Izložen kritikama i napadima srpske politike, njegova vlada bit će prva u povijesti koja će dati kolektivnu ostavku. Dolaskom Ante Markovića 1988. i novim ustavnim promjenama ukinute su odredbe o društvenim ugovorima i samoupravljanju. Namjeravalo se uvesti ravnopravnost svih oblika vlasništva i tržišni kapital te uspostaviti pravnu državu podjelom vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku.⁹⁹ Unatoč dobrim naznakama prvih mjeseci

⁹⁵ Radelić, 2006, 493.

⁹⁶ Radelić, 2006, 493.

⁹⁷ Radelić, 2006, 494.

⁹⁸ Bilandžić, 1999, 698.

⁹⁹ Radelić, 2006, 496.

Markovićeve vlade, Savez komunista Jugoslavije će se, nakon i dalje nerješivih nacionalnih i političkih problema, 1990. raspasti. Slovenija i Hrvatska uvest će višestranački sustav na kojima će pobijediti protukomunističke opcije. Gospodarski rat, kojeg je predvodila Miloševićeva politika, uskoro će prerasti i u otvorenu vojnu agresiju prema Sloveniji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

6. PUNK U ENGLESKOJ

6.1. Glazba i glazbena industrija u prvoj polovini 1970-ih

Glazbeno tržište Engleske, kao i u slučaju SAD-a, sredinom 1970-ih bilo je u rukama šest velikih izdavačkih kuća koje su najveći dio svog kapitala ulagale u pop i rock izvođače. Arena rock predstavljao je tipičan način izvođenja te vrste glazbe okarakteriziran velikim brojem okupljene publike koja je dosta udaljena od same pozornice (ona je često i na uzdignutoj razini). Ovakav razmak između glazbenika i slušatelja otežava uspostavu bilo kakvog kontakta i razmjene međusobnih iskustava. (slika 1.) Uz to, izdavačke kuće ciljale su na promoviranje isključivo glavnog izvođača unutar benda, dok se ostatak smatrao samo pratećim glazbenicima (na to ukazuje i velik broj grupa koje su u svojim nazivima sadržavali imena jedne zvijezde).¹⁰⁰ Rock se više nije smatrao zabavnom glazbom, postao je previše profesionaliziran i oni koji su ga izvodili, od njega su zahtijevali materijalnu korist i često preveliku dozu poštovanja. Za ovakav izričaj ustalit će se naziv progressive rock. Upravo će na ovakvu situaciju u glazbi punk pokret i njegovi derivati biti usmjereni da je promjene. Stih iz pjesme 1977 (izvođač The Clash), koji glasi „*No Elvis, Beatles, or The Rolling Stones*“, najavit će pad značenja nekadašnjih rock uzora i pojavu njihovih nasljednika.

Potrebno je spomenuti i one sporedne pravce koji su postojali na glazbenoj sceni prije pojave punka. Koliko god prvi, autohtoni sljedbenici negirali postojanje bilo kakvih uzora, oni se ipak daju uočiti. Uz onaj američki punk, koji se sa svojim specifičnostima, razvijao već nekoliko godina, treba izdvojiti još dva glazbena pravca, a to su glam rock i pub rock. Predstavnici oba, dolazili su iz SAD-a, ili su već postojali u Engleskoj. Glam rock, poznat još i pod nazivom glitter rock, karakterizirat će izvođači koji će, u karikiranom obliku, predstavljati sebe kao zvijezde i spektakularne atrakcije. U tome će se koristiti raznim sredstvima; preuzimanjem različitih uloga (stvaranjem alter ega), oblačenjem odjeće tuđega spola, prekomjernim korištenjem šljokica te pretjerano glamuroznim glazbenim produkcijama. Ono što će punkeri preuzeti od glam rocka, bit će nešto agresivniji zvuk od tadašnjeg klasičnog rocka, ali i potrebu da svoju publiku šokiraju svojim nastupom. U predstavnike ovog glazbenog pravca možemo u nekim njihovim fazama karijere ubrojiti Davida Bowieja, Lou Reeda (s bendom Velvet Underground), Garrya Glittera te New York Dollse. Nedostatak šireg utjecaja glam rocka možemo tražiti u određenoj vrsti elitizma kojeg su neki autori projicirali, ali isto tako i u, ponekad morbidnim, pretenzijama prema umjetnosti

¹⁰⁰ Thompson, Stacy, 2004, 24.

i inteligenciji.¹⁰¹ Kada govorimo o pojavi pub rocka, njegov nastanak vežemo pretežito za Englesku početkom 1970-ih. Ovaj pravac glazbeno je zvučao nalik na mješavinu ranog rock and rolla te R&B. Zaslužan je za povratak sviranja koncerata sa stadiona i velikih dvorana u manje intimnije prostore i klubove. Za razliku od *rocka* karakterističnog za 1970-e, ali i dijelom glam rocka, pub rock bio je mnogo neposrednijeg izričaja te je dopuštao izravnu komunikaciju publike sa izvođačem. Odjeća pojedinih članova grupa ponekad je bila svečanog karaktera, ali isto tako i s namjerom zaprljana kako bi se uklonio dojam glazbene i društvene čistoće. Ovdje ćemo nabrojati tri značajnija predstavnika ovog glazbenog pravca.

Dr. Feelgood bili su pub rock zvijezde iz 1975. čiju su glazbu novinari opisivali kao vrlo sličnu onoj kojoj su sredinom prošlog desetljeća svirali Rolling Stonesi. Razlika koja je postojala bila je u brzini sviranja; Dr. Feelgood su zvučali brže i energičnije, a to im se navodilo kao rezultat uzimanja opijata/droga koji su ubrzavali čovjekov organizam (tzv. *speeda*).¹⁰² Za razliku od dotadašnje, hipijevske supkulture, koja je konzumirala većinom droge koji su čovjeka opuštali i usporavali, pojavom punka, sve više su učestaliji opijati koji dovode do suprotnih fizičkih stanja.

Bend Roogalator, specifični po mješavini rocka i funka kojeg su svirali, su uz to kao kontrast prema hipijima, šišali svoje duge kose i nosili odijela iz 1950-ih.¹⁰³ Heavy metal kids, grupa osnovana 1973., oduševljavala je publiku tada svojim iznimno energičnim i brzim nastupima. Također, sa svojim smiješnim temama razbijali su ozbiljnost tadašnje scene. Koliko su odskakali od onog što su ljudi do tada imali priliku vidjeti i slušati, govori izjava jednog novinara. Naime, on govori da su članovi tada bili ošišani, bez svojih, za to vrijeme karakterističnih, dugih kosa, nitko ih ne bi razlikovao od nekakvog punk bend koji je nastao nekoliko godina poslije.¹⁰⁴ (slika 2.) Lokacije na kojima se grupa okupljala u Londonu, postat će prva mjesta druženja punkera. Kada će ih novi glazbeni pravac 1976. učiniti manje zanimljivijim, Roogalatorsi će izraziti svoje nezadovoljstvo. Optužit će tako nove grupe za plagiranje te širiti skepsu o autentičnosti novih izvođača, koji su po njima, do tada, svi slušali onu glazbu protiv koje će se uskoro sami boriti.¹⁰⁵ Iako ovakve optužbe treba uzeti sa zadržkom, uočljivo je sudjelovanje u punk pokretu nemalog broja glazbenika koji su se već prije aktivno bavili glazbom.

¹⁰¹ Thompson, Stacy, 2004, 23.

¹⁰² Thompson, Dave, 2009, 32.

¹⁰³ Thompson, Dave, 2009, 34.

¹⁰⁴ Thompson, Dave, 2009, 53.

¹⁰⁵ Thompson, Dave, 2009, 55.

6.2. Dvije godina punka u Engleskoj

Za prvi punk koncert održan u Engleskoj uzima se onaj održan u studenom 1975. Izvela ga je tek nedavno oformljena grupa Sex Pistols (prvotnog naziva Swankers) koju su činila četiri člana: pjevač John Lydon (koji će po nastanku benda odmah promijeniti svoje ime i prezime u Johnny Rotten), basist Glen Matlock, gitarist Steve Jones te bubnjar Paul Cook.¹⁰⁶ Karakteristično za njih, nijedan član do tada nije imao prethodnog glazbenog obrazovanja kao ni iskustva sviranja u nekom prethodnom bendu. Svirali su na opremi koju su tijekom dvije godine stekli ilegalnim načinima i vježbali izvođenjem prepjeva/obrada glazbe iz 1960-ih.¹⁰⁷ Prostor gdje su se okupljali za glazbene probe nalazio se u blizini trgovine fetišističkim odjevnim predmetima nazvanom *Sex*. Njezin vlasnik Malcolm McLaren bio je tad već poznati glazbeni i modni ekscentrik. Poznat po svojoj prethodnoj ulozi glazbenog menadžera američkog benda New York Dolls, nosio je reputaciju čovjeka koji svoju modnu i glazbenu inovativnost podređuje profitu. Unatoč tome, uvjerit će Swankerse u korist koju će dobiti od njegovog vođenja benda. Tako će se ime sastava, vođen svojim menadžerom, uskoro promijeniti u Sex Pistols.

Taj prvi koncert održan krajem 1975. ostat će u pamćenju publike i nekoliko novinara koji su bili prisutni. Nastup će opisati kao nešto do tada nedoživljeno. Svirane su uglavnom obrade bendova The Who i Small Faces, ali u mnogo sirovijem i energičnijem aranžmanu. Vokalna izvedba Johnnya Rottena opisana je kao definicija ne samo anti popa, već negiranja svih dotadašnjih glazbenih izričaja.¹⁰⁸ Prije predviđenog završetka, oprema Sex Pistolsa bit će isključena iz struje od strane šokiranih organizatora. To će biti kraj njihovog prvog javnog nastupa.

Sljedeći koncert održat će u veljači sljedeće, 1976., kao predgrupa tada poznatoj pub rock atrakciji Eddie and the Hot Rods. Izvedba će, po riječima publike, premašiti i glavne izvođače večeri. Također, uvertira u taj koncert označit će jedan od prvih ekscesa benda po kojima će biti zapamćeni tijekom cijele svoje kratkotrajne karijere. Naime, spomenuta glavna grupa te večeri, Sex Pistolsima je neposredno prije koncerta posudila svoju opremu kako bi se što bolje uvježbali za nastup. Sex Pistolsi, čuvši na probi prije samog koncerta koliko loše sami sebi zvuče, uništili su dobar dio opreme.¹⁰⁹ Na jednom od idućih koncerata, među

¹⁰⁶ Thompson, Stacy, 2004, 20.

¹⁰⁷ Thompson, Stacy, 2004, 20.

¹⁰⁸ Thompson, Dave, 2009, 38.

¹⁰⁹ Thompson, Dave, 2009, 39.

malobrojnom publikom koja je tada pohodila njihove koncerte, naći će se i njihov budući član benda, basist John Beverly (poznatiji kao Sid Vicious od trenutka pristupanja bendu). Tu noć on će biti još uvijek u isključivoj ulozi obožavatelja, ali će i kao takav, kako tvrde sudionici istog koncerta, biti krivac za nastanak plesa karakterističnog za punk, poga.¹¹⁰ Pogo ples, dobivši ime po pogo štapu, mehaničkoj napravi za skakanje gore-dole, na mjestu ili u pokretu, uskoro će biti prihvaćen od punk publike te će se ubrzano širiti. (slika 3.)

Održavanjem nastupa tijekom prvih mjeseci 1976., Sex Pistolsi se polako ali sigurno promiču u novu klupsku atrakciju Londona. Nakon prvotnih šokova i zaprepaštenja, koji su publici ostavljali dojam da bend koji slušaju izvodi vrstu glazbe koja je sasvim nova, malobrojni novinari među njima uspijevaju ipak pronaći neke glazbene motive koji se mogu povezati za prethodna razdoblja. Sex Pistolsi podsjećali su na „isti onaj neuredni, originalni rock and roll kojeg su početkom 1960-ih izvodili bendovi kao The Who ili Yardbirds“.¹¹¹ Njihov zvuk bio je još više amaterski, nalik na bend koji je tek okupljen i ne zvuči savršeno, ali ga krasi energičnost, glasnoća i posebnost interpretacije pjevača, čiji je naglasak bio tipičan za englesku radničku klasu.¹¹²

Već će sam prijedlog od strane menadžera Malcolma McLarena da promijene ime benda ukazati na njegove ideje i načine kako uspješno promovirati svoj novi bend. Taktika koju je osmislio za medije odnosit će se isključivo na izgradnju zla glasa i ekscenog ponašanja grupe, a ne njihove glazbe.¹¹³ Ono što će poći za rukom Malcolmu McLarenu sa Sex Pistolsima, neće uspjeti nijedan drugi sličan bend. Svojim zvukom, koji se za razliku od nekih izvedbi drugih punk bendova, neće moći smjestiti u nijednu kategoriju rocka, uspješno će stvoriti pukotinu unutar pop kulture, mjesto gdje se sastaju umjetnost i popularna kultura.¹¹⁴ Iako je glazba koju su stvarali bila najbliža popu, ona se nalazila na granici između dvije sfere, i to samo onoliko vremena koliko je punk kao pokret postojao.¹¹⁵ Tijekom te dvije do tri godine, punk će iskoristiti simbole i znakove karakteristične za popularnu kulturu kao elemente kritike nje same. To će biti omogućeno inverzijom značenja te ekstremnim karikiranjem tih istih znakova i simbola. Dobar primjer kritike pop kulture možemo pratiti kroz djelovanje Jamieja Reida, čovjeka kojeg je Malcolm McLaren zadužio za vizualnu prezentaciju benda. Ovaj umjetnik i novinar je prije svog novog angažmana već imao iskustva

¹¹⁰ Thompson, Dave, 2009, 44.

¹¹¹ Thompson, Dave, 2009, 45.

¹¹² Thompson, Dave, 2009, 45.

¹¹³ Thompson, Dave, 2009, 47.

¹¹⁴ Sabin, 1999, 22.

¹¹⁵ Sabin, 1999, 17.

u medijima. Naime, bio je suosnivač *Suburban Pressa* (1970.), lokalnog dnevno-političkog lista koji je uz tekstove različitog spektra sadržavao i grafike karakterizirane humorom i dadaističkim apsurdom.¹¹⁶ Reid je svoj rad temeljio na situacionizmu, pokretu koji je nastao sredinom 20. stoljeća te je svoje polazišne točke imao u marksizmu, anarhizmu i umjetničkoj avangardi s početka stoljeća.¹¹⁷ Događaji u Parizu i ostalim centrima Europe 1968. bili su djelomično i pod utjecajem situacionizma, koji je stremio obnovi Pariške komune i stvaranja „jednog slobodnog društva“ Europe.¹¹⁸

Jedan od prvih radova za Sex Pistole, Jamie Reid će ostvariti kroz izgled omota ploče za singl *Pretty Vacant* sa B-stranom na kojoj se nalazila obrada pjesme *No Fun*, u originalu snimljena od strane američkog benda Stooges. (slika 4. i slika 5.) Prednja strana stilizirana je u obliku okvira sa razbijenim staklom. Preko njega su u obliku ceduljica sa izrezanim novinskim slovima, koje iznimno podsjećaju na anonimne poruke pomoću kojih se traži otkupnina, napisani naslovi pjesama. Druga strana ploče i dalje koristi istu tehniku za ponovljene naslove, dok su poviše njih prikazana dva turistička autobusa, gdje jedan od njih nosi naziv odredišta „*Nowhere*“ (nigdje), a drugi „*Boredom*“ (dosada). Djelovanje jednog ovakvog autora unutar glazbenog pokreta, od nekih će biti iskorišten za prezentaciju cjelokupnog *punka* kroz lijevo liberalne teorije i politički aktivizam.

Do početka ljeta 1976. engleska punk scena će još uvijek biti ograničena na svega nekoliko profiliranih bendova koji svoje nastupe održavaju rijetko i pred malobrojnom publikom. Dva će koncerta, u svibnju i srpnju, donijeti novu energiju i poticaj budućim izvođačima da osnuju vlastite bendove. Prvi koncert održat će američka glazbenica Patti Smith, godinu dana nakon što su je u uglednom engleskom glazbenom časopisu *New Musical Express* po prvi put spomenuli britanski mediji.¹¹⁹ U Engleskoj je dočeka kao pravo stilsko osvježenje okarakterizirano s obradama američkih (*Hey Joe*) i engleskih autora (*My Generation*), ali i sa vlastitim kompozicijama koje su bile spoj poezije i energičnog rock and rolla. Kao predgrupa nastupili su engleski Stranglersi, koji su uz Sex Pistole, bili jedni od punk pionira u Engleskoj iako njihovo djelovanje seže i u ranija vremena. Nastup će se, kao i mnogi idući, održati u londonskom Roundhouseu, starom prenamijenjenom željezničkom skladištu iz viktorijanskog doba koje će početkom punka polako stjecati svoju afirmaciju. Na

¹¹⁶ Sabin, 1999, 23.

¹¹⁷ Sabin, 1999, 24.

¹¹⁸ <https://www.britannica.com/topic/Situationist-International>

¹¹⁹ Thompson, Dave, 2009, 9.

koncertu Patti Smith pronaći će se i Joe Strummer, tada još član pub rock benda London 101, a budući pjevač i ritam gitarist sastava The Clash.

Idući koncert, održan na istoj lokaciji, zbit će se na dvjestotu obljetnicu američke neovisnosti, 4. srpnja 1976.¹²⁰ Ovaj put u glavnim ulogama bit će dva američka benda, Flamin Groovies i Ramones, uz potporu domaćih Stranglersa. Iako su oba benda već imali izgrađen ugled pred domaćom publikom, pitanje je bilo kako će se snaći u inozemstvu. Jedan od zainteresiranijih ljudi za to kako će proći taj nastup, bio je i Malcolm McLaren, koji je strahovao kako bi Ramonesi mogli uskoro postati veća atrakcija u Engleskoj od benda kojeg je on vodio. Izvedba američkih punkera te noći u Roundhouseu ostat će pomalo nedorečena, u sjeni ostala dva nastupa. Ramonesi će odmah sljedeću večer ponovno svirati u Londonu, ovaj put u manjem, privatnijem klubu gdje su se puno udobnije osjećali (u New Yorku su svoje nastupe održavali u uvjetima sličnijim nastupu druge večeri). Koliko je oduševljenje publike nastalo nakon tog koncerta (zatečeni nisu mogli vjerovati da bend svira još brže nego što zvuče na samoj ploči) govori nam to da je dotadašnji bankar, Mark Perry, sljedeći dan nakon odslušanog nastupa, pokrenuo prvi amaterski glazbeni časopis (*fanzin*) u Velikoj Britaniji kako bi mogao dokumentirati nadolazeću scenu.¹²¹ Naslov ovog časopisa, koji će pokrenuti osnivanje mnoštva drugih diljem Engleske punk scene, bio je *Sniffin Glue* (po jednom od najpristupačnijih, ali ujedno i vrlo opasnom načinu korištenja svojstava ljepila u svrhu promjene svijesti). Proizvodnja *fanzina* od strane publike, do tada pasivnog dijela glazbenog pokreta, ukazuje na još promjenu koju će punk donijeti. Izvođači više ne formiraju scenu samostalno, u njezinu izgradnju uključena je i publika vođena novim načelom *DIYa* (*Do It Yourself*). Fokus je na tome da se što više stvari učini amaterski, samostalno; od proizvodnje glazbe i presnimavanja iste, izdavanja časopisa, šivanje i prenamjena odjeće te otvaranja novih mjesta za izvođenje koncerata.

Tijekom ljeta iste 1976., inspirirani s nekoliko stranih koncerata, ali i sve većom aktivnosti domaće scene, započinje rasti broj novoformiranih bendova. Jedan od takvih sastava biti će i Cock Sparrer (prvotno ime Cock Sparrow, što je na *cockneyu*, londonskom radničkom dijalektu izraz sa familijarnost). Iako je bend već nekoliko godina postojao u drugačijoj postavi i svirao u stilu pub rocka, 1976. se okreću novom stilu. Ovi izvođači će uspješno spojiti svoje dvije ljubavi; glazbu i nogomet. Poznati kao strastveni obožavatelji nogometnog kluba West Ham iz istočnog Londona, steći će veliki ugled među ostalim

¹²⁰ Thompson, Dave, 2009, 74.

¹²¹ Thompson, Dave, 2009, 75.

navijačima istog kluba.¹²² Treba naglasiti i kako je val huliganizma na nogometnim stadionima u Engleskoj doživljavao svoj vrhunac u istim godinama kao i punk. Još jedna zanimljivost govori o tom kako je i ovom bendu Malcolm McLaren pokušao pružiti svoje usluge, no oni su ga ipak odbili ne povjerovavši u njegove altruističke namjere.¹²³

London je u 1970-im bio grad sa jednom od većih populacija imigranata koji su u Englesku stizali već od završetka Drugog svjetskog rata. Tako se u gradskom distriktu Notting Hill, na području zapadnog Londona, nalazilo brojno doseljništvo s karipskog područja, ponajviše Jamajčana. Njihova karakteristična glazba, reggae, već je bila poznata u Engleskoj, a u nju je stigla u dva različita razdoblja. Prvi val dogodio se ranih 1960-ih (izvođači Prince Buster i Skatelites), a drugi, noviji, sredinom 1970-ih (izvođači Desmond Dekker, Junior Murvin i Bob Marley).¹²⁴ No, ta ista glazba koja je u Engleskoj, do pojave *punka*, većinom bilo popularna među doseljenicima, nije bila jednako doživljavana kao i na Jamajci. Skladbe koje su bile komponirane za englesko tržište, nisu nimalo reproducirale osjećaje koje je reggae u svojoj suštini proizvodio. Na Jamajci je on prvenstveno bio inspiriran predsjedničkom kampanjom iz 1976., koja je ostala zapamćena po najvećim revoltima i protestima diljem zemlje. Kada u tu jednadžbu dodamo i jedno jamajčansko proročanstvo koje je sljedeću, 1977. karakteriziralo kao godinu apokalipse (zbog preklapanja dvije sedmice), možemo otprilike shvatiti o kojim temama i stavovima je reggae govorio.¹²⁵ Iako je, kao što smo već spomenuli, ova glazba u Engleskoj bila većinom rezervirana za Jamajčane, postojao je i manji dio bjelačke populacije koja će dijeliti iste afinitete. Jedan od primjera je i Paul Simonon, basist grupe The Clash, čija će se ljubav prema reggaeu (ali i ostalih članova benda) očitovati u skladbama grupe.

Po prvi put će ovaj tip glazbe dobiti svoje zastupnike na glazbenom festivalu u Readingu 1976. Do tada su na njemu jednom godišnje nastupali isključivo bjelački rock bendovi. Dolaskom na pozornicu reggae izvođača, svi će redom biti izviždani i potjerani sa pozornice pomoću raznih predmeta kojima su bili gađani. Jedan dio publike koji nije odobravao nastupe crnačkih bendova i njihove glazbe, pripadao je Nacionalnoj fronti, političkoj platformi koja je osnovana 1960-ih.¹²⁶ Pogoršanjem stanja u Engleskoj, pronalazili su krivce isključivo u imigrantskoj populaciji. Što je politička i ekonomska kriza u državi

¹²² Thompson, Dave, 2009, 62.

¹²³ Thompson, Dave, 2009, 63.

¹²⁴ Thompson, Dave, 2009, 108.

¹²⁵ Thompson, Dave, 2009, 106.

¹²⁶ Thompson, Dave, 2009, 115.

jačala, to je i ovakva stranka prosperirala u svojim brojevima. Treba naglasiti da problem rasizma u Engleskoj nije bio usmjeren samo prema crnačkoj populaciji, već i prema ostalim manjinama. Tako će se pjevač Sex Pistolsa, Johnny Rotten, koji je nosio dio svojeg irskog porijekla prisjetiti znakova koje je vidao u svom djetinjstvu: „*No Irish, no Blacks, no dogs*“.¹²⁷

U spomenutom distriktu Notting Hillu će se od 1965. na najvećoj cesti, Portobello, održavati godišnji festival, karneval, u čast kulturi imigranata koji su tu bili naseljeni. Ta 1976. bit će za većinu populacije Engleske jedna od godina najveće ekonomske i društvene krize. Narod koji je sa područja Kariba emigrirao u London, također je očekivao bolje životne uvjete od onih koji su se ispostavili realnima. Broj ljudi koji se procjenjivao za festival te godine kretao se oko 150 000.¹²⁸ Nakon samog početka karnevala, bit će jasno da se on neće završiti mirnim putem. Uskoro su se, podijeljeni policijom, na jednoj strani prosvjeda pronašli pripadnici jamajčanskih imigranata, a na drugoj grupirana masa ljudi iz redova Nacionalne fronte ali i ujedinjenih nogometnih navijača. (slika 6.) Na ovom itekako nasilnom prosvjedu zateći će se i članovi benda The Clash, Joe Strummer i Paul Simonon u pratnji svojeg menadžera, Bernarda Rhodesa. Izjavit će kako su dva put bili pretresani; „jednom od policije koja je tražila cigle, a drugi put od strane Rastafarijanaca (pripadnika reggae supkulture) koji su od njih zahtijevali novac.“¹²⁹ Dodatno je pitanje rasizma doveo u prvi plan Eric Clapton, kada je na jednom od svojih nastupa iste godine zatražio da se oglase svi stranci u publici. Potom je javno dao podršku Enochu Powellu, političaru koji se 1968. zalagao za repatrijaciju britanske crnačke populacije.¹³⁰

Ovakvo stanje u društvu dovest će do osnivanja dva pokreta; Rock Against Racism (RAR) i Anti Nazi League (ANL) koji će svoje korijene imati u lijevim, kontra-kulturnim politikama. Većina novinara koji će medijski pratiti razvoj ovih inicijativa, bit će sličnih provenijencija. Tako će nerijetko u svojim tekstovima, cjelokupan punk pokret kvalificirati kao ekstremno lijevi, ekstremno anti-rasistički glazbeni pokret.¹³¹ Ipak, kada se malo bolje sagleda stvarno stanje stvari, doći ćemo do određenih kontradikcija koje ne potvrđuju medijske tvrdnje. Krivljenje za stanje u zemlji i napade na imigrante u Engleskoj neće obuhvatiti samo karipsku populaciju, kako su to najviše potencirala spomenuta dva pokreta; RAR i ANL. Štoviše, krajem 1970-ih zabilježen je najveći porast napada na azijsku

¹²⁷ Thompson, Dave, 2009, 115.

¹²⁸ Thompson, Dave, 2009, 118.

¹²⁹ Thompson, Dave, 2009, 127.

¹³⁰ Thompson, Dave, 2009, 221.

¹³¹ Sabin, 1999, 200.

nacionalnu manjinu (korištenje termina *Paki-bashing*) koja dobrim dijelom neće biti u centru pozornosti novih inicijativa.¹³² Kada su se rijetko i postavila pitanja o tretiranju azijskih manjina, točnije onih pakistanskih, novinari nisu dobivali očekivane odgovore. Tako će 1978., menadžer The Clasha, Bernie Rhodes izjaviti kako „dobar dio Pakistanaca i zaslužuje takav tretman.“¹³³ Ovakav selektivni oblik anti-rasizma može se protumačiti na način da su glazbene veze između punka i reggae bile najčvršće, te su tako djelovale kao kohezivan faktor između dvije supkulture (o tome govori i pjesma Boba Marleya *Punky Reggae Party*). Neki će sociolozi takvu simbiozu opisati više kao anti-autoritarno, nego li anti-rasističko stremljenje.¹³⁴ Koncerti koji će biti održavani od strane RAR-a i ANL-a od kraja 1976. bit će obilježeni brojnim nastupima punk grupa. (slika 7.) Iako su njihovi nastupi na ovakvim skupovima okarakterizirani kao „širenje ljubavi prema glazbi te mržnje prema rasizmu“, i tu nailazimo na neke druge, mnogo banalnije razloge održavanja koncerata. Tako će Nick Knox, član grupe The Vibrators, izjaviti kako je njegov bend nastupio na skupu RAR-a čisto iz razloga što su oni tada bili jedni od rijetkih organizatora punk koncerata, a uz to su i dobro plaćali angažirane glazbenike.¹³⁵ Izravnu kritiku RAR-u uputit će već spomenuti Mark Perry, osnivač prvog engleskog *fanzina*. On će naznačiti kako je crvena zvijezda, koju su nosili njihovi članovi, prouzročila jednako stradanja kao i svastika, protiv koje su se oni borili.¹³⁶

Tri godine od osnivanja RAR-a, pokrenut će se i festival Rock Against Communism (RAC) kao njegova protuteža. Uz njega će se vezati *fanzini* i klubovi koji će koketirati sa fašizmom, ali i bendovi koji će javno zastupati stavove Nacionalne fronte i njezinih istomišljenika. Pjesme nekih bendova tako će se moći okarakterizirati kao fašističke i rasističke (Clashove *White Riot* i *White Man in Hammersmith Palais*), iako će njihovi članovi zagovarati potpuno drugačija politička stajališta (Joe Strummer bit će impresioniran komunističkim Crvenim brigadama). Članovi The Clasha pojašnjavat će svoje pjesme kao poziv na bunt bjelačkog stanovništva, po uzoru na njihove tamnopute sugrađane. Za razliku od njih, neki će bendovi, poput Shama 69, ujedno pozivajući na zajedništvo mlade populacije svih političkih stajališta (pjesma *If the Kids are United*), isticati i braniti stajališta onih kojih su u programu Nacionalne fronte vidjeli oporavak države.¹³⁷

¹³² Sabin, 1999, 203.

¹³³ Sabin, 1999, 205.

¹³⁴ Sabin, 1999, 205.

¹³⁵ Sabin, 1999, 206.

¹³⁶ Sabin, 1999, 207.

¹³⁷ Sabin, 1999, 210.

Prvi punk festival bit će organiziran također na ljeto 1976., i to u malom francuskom gradiću na granici sa Španjolskom, Mont-de-Marsanu.¹³⁸ Nakon što je ovaj glazbeni događaj dokazao da nova glazba ima dovoljno kvalitetnih izvođača, sličan dvodnevni festival organizirat će se u londonskom Clubu 100. Ne bi se mnogo klubova odlučilo za ovakav potez pružanja prilika novoj generaciji glazbenika. Većina izvođača bilo je mlado (Sex Pistols, The Clash, Buzzcocks, Sioux and the Banshees...), a njihova publika još i mlađa. Nažalost, niz incidenata koji su se dogodili tijekom dvodневnih nastupa, a mediji uspješno preuveličali i plasirali u javnost, bili su razlog daljnjih zabranjivanja održavanja ovakvih festivala.¹³⁹ Tako će se medijski često izvještavati o trendu pljuvanja na punk bendove u svrhu izražavanja svojeg oduševljenja nastupom. Po nekim izvorima, takav ritual počeo se izvoditi na nekoliko prvih dozvoljenih koncerata Sex Pistolsa na njihovoj prvoj turneji imena *Anarchy in the UK*.¹⁴⁰

Punk singl, prvi u Engleskoj bit će izdan 22. listopada 1976. od strane male izdavačke kuće Stiff Records.¹⁴¹ Bend koji je snimio pjesmu *New Rose* zvao se The Damned i pokazao je široj javnosti kako Sex Pistolsi nisu usamljena atrakcija, već samo dio šire glazbene scene. Sve blagodati koje će The Damned imati zbog potpisa s nepoznatom i neovisnom izdavačkom kućom, Sex Pistolsi nikada neće doživjeti. Naprotiv, veliki ugovori s mnogo obaveza i pretjerani apetit njihovog menadžera, bit će jedni od razloga njihovog preuranjenog razilaženja. Oni će svoj prvi singl, pod nazivom *Anarchy in the UK*, izdati malo manje od mjesec dana kasnije, 19. studenog iste godine.¹⁴² Iako je imala i svojih kritika (usporedba pjesme sa presporim žanrom metala), pjesma će polako, ali sigurno pronalaziti svoju širu publiku.

Prosinac 1976. donosi do tad nezapamćeni medijski incident u Engleskoj. Njegovi protagonisti su članovi Sex Pistolsa u svojem prvom pojavljivanju na nacionalnoj televiziji. Gostovali su u popularnoj emisiji koju je vodio Bill Grundy. Isprovocirani ponašanjem voditelja, članovi benda psovali su u eteru, što se do tada u britanskoj javnosti još nije dogodilo. (slika 8.) Samo 24 sata nakon javnog emitiranja incidenta, BBC i ostale televizijske kuće objavljuju zabranu emitiranja singla *Anarchy in the UK*. Uslijedit će javne prozivke i ukidanje dogovorenih koncerata. Dolazit će i do fizičkih okršaja pripadnika punk supkulture s

¹³⁸ Thompson, Dave, 2009, 132.

¹³⁹ Thompson, Dave, 2009, 141.

¹⁴⁰ Thompson, Dave, 2009, 242.

¹⁴¹ Thompson, Dave, 2009, 148.

¹⁴² Thompson, Dave, 2009, 154.

drugim ljudima. Koliko god je raslo nezadovoljstvo opće populacije prema Sex Pistolsima i punku općenito, toliko su neke skupine ljudi, ili pojedinci još više afirmirale novu supkulturu u svoj način života. Tako će Tom Robinson, deklarirani homoseksualac, osnovati svoj Tom Robinson Band i deset godina nakon legalizacije homoseksualnosti u Velikoj Britaniji, izdati svoj najveći hit, *Glad to be Gay*.¹⁴³ Uz razne manjine, koje su se pomoću punka lakše javno izražavale, ovaj novi pravac rezultirat će i pojavom većeg broja žena u glazbi. Jedna od prvih žena u punku biti će Gaye Advert iz benda The Adverts, koja će promijeniti paradigmu izgleda dotadašnjih popularnih djevojaka, ali im isto tako i otvoriti nove mogućnosti unutar glazbene industrije.¹⁴⁴

Prvi voditelj na BBC-u koji će se ohrabriti i početi ugošćavati prve punk bendove na televiziji bio je John Peel. Unatoč svom negativnom ugledu koji su do tad imali, on je u punku i njegovim izvođačima vidio veliki potencijal. U njegovoj emisiji *John Peels Sessions* javno je nastupilo mnoštvo bendova koji su se na taj način mogli probiti u javnost i predstaviti se što su bolje mogli.¹⁴⁵ Snimke proizvedene za potrebe same emisije nerijetko su koristili sastavima, ali i slušateljima koji još uvijek nisu imali profesionalno izdane singlove ili albume. Većina punk singlova koji su bili izdani te godine (svega njih otprilike 20) bili su prezentirani baš u ovoj emisiji. Uz početak javnog emitiranja prvih punk bendova, još je jedan detalj važno spomenuti kada govorimo o sve većem rastu novih glazbenih izvođača. Bit će to dijagram, koji je izašao u *fanzinu Sideburns*, u prosincu 1976. Pomoću njega je demonstrirano svo umijeće potrebno za osnovati vlastiti bend. (slika 9.) Prikazana su tri akorda za gitaru (A, E i G), a pored njih je stajao tekst: „ovo je akord, ovo drugi, a ovo treći. Sad formiraj bend.“¹⁴⁶

Krajem 1976. Klub Roxy se preuređuje i otvaranjem svojih vrata postaje epicentar punk događanja u cijelom Londonu. Na samom početku 1970-ih vlasnik ovog kluba bio je Jamajčanin koji je prvi održavao reggae nastupe uživo. Nakon tog je neko vrijeme prostor bio poznato okupljalište gay osoba, u kojeg su zalazile različite osobe s margine društva. Na ponovnom otvorenju Roxya, 14. prosinca 1976. nastupit će Hearthbreakersi iz New Yorka.¹⁴⁷ Za doček 1977. bit će angažirani The Clash, čiji će koncert napokon potvrditi kvalitetu samog benda.

¹⁴³ Thompson, Dave, 2009, 178.

¹⁴⁴ Thompson, Dave, 2009, 168.

¹⁴⁵ Thompson, Dave, 2009, 199.

¹⁴⁶ Thompson, Stacy, 2004, 20.

¹⁴⁷ Thompson, Dave, 2009, 208.

Po odjeći publike na koncertima, koju će novinari zabilježiti svojim kamerama, može se uvidjeti kako još nema tipične uniformiranosti koju danas uzimamo normalnu za punk glazbu. Tada je još većina odjevnih predmeta bila svakodnevna i uobičajena, u kojoj je prednjačio jeans. Onda kada glavnu ulogu preuzmu bizarni i neuobičajeni predmeti (odjeća iz sex shopa, poderani komadi odjeće, *bondage* hlače) te ekstravagantne frizure, možemo zaključiti kako je punk već prešao u svojevrsnu pop domenu gdje ga ograničavaju već unaprijed određene smjernice.

Već za vrijeme najveće popularnosti kluba Roxy, prvih mjeseci 1977., početak će se uočavati sve raznovrsnija glazba koju će bendovi izvoditi i iz kojih će se diferencirati novi pravci u glazbi. Punk u svojim prvim godinama već je ostavio utjecaja i na dotadašnje velike rock zvijezde. Tako su nerijetki posjetitelji kluba Roxy i članovi Led Zeppelina koji će u svojim medijskim istupima hvaliti novi glazbeni izričaj.¹⁴⁸

Veliku ulogu unutar već spomenutog kluba imat će i njegov stalni DJ, Rastafarijanac Don Letts. On će za vrijeme pauza između punk koncerata, publici puštati reggae hitove i na taj način sve više približavati ta dva pravca. On će sam izjaviti „kako su za njega punk i reggae različite verzije iste stvari, borbe protiv *establishmenta* i borbe za promjenu.“¹⁴⁹ Također će mnogo koncerata zabilježiti kamerom te ih tako sačuvati od zaborava.

Jedna od najžalost prvih smrti, koje neće biti prerijetka pojava unutar novog glazbenog pravca (pretežito zbog prekomjerne konzumacije alkohola i različitog spektra droga i supstanci), dogodila se 9. veljače 1977.¹⁵⁰ Samoubojstvo je počinio čovjek poznat pod imenom Dagenham Dave, jedan od prvih istinskih obožavatelja benda Stranglers. Razlog njegovog skakanja u rijeku Temzu u alkoholiziranom stanju, koje će rezultirati smrtnim ishodom, pronalazimo u korelaciji sa samoubojstvom predoziranje Sida Viciousa, člana Sex Pistolsa, 2. veljače 1979.¹⁵¹ Oboje su bili osobe koje nisu mogle razlučiti svoju osobnost od svijeta u kojem su se zatekli. Sid Vicious će se ubiti nakon razilaženja sa bendom i optužbe da je ubio svoju djevojku Nancy Spungen (čija smrt do danas nije razjašnjena u potpunosti), a Dagenham Dave nakon što je shvatio da ga sve veća popularnost benda kojeg je idolizirao sve više udaljava od njega.

¹⁴⁸ Thompson, Dave, 2009, 233.

¹⁴⁹ Thompson, Dave, 2009, 212.

¹⁵⁰ Thompson, Dave, 2009, 95.

¹⁵¹ Thompson, Dave, 2009, 93.

Na punk scenu, koja se od početka 1977. ubrzano širila u Engleskoj, pridonijet će i utjecaj one američke, koja će svoj proboj doživjeti otprilike u isto vrijeme. Nekoliko ploča, najčešće sa nastupima bendova uživo, u tada već poznatim klubovima New Yorka, CBGB-u i Max Kansas Cityu, najavit će skori dolazak većeg broja izvođača iz SAD-a u London. Jednan od zapamćenijih nastupa u klubu Roxy, imala je tako i Wayne County, prva transseksualna osoba u glazbenoj industriji, koja je tada bila tek u prvoj fazi promjene svog spola. Prvi put nakon 1972., u ožujku 1977., koncert će u Rainbow Theatreu održati Iggy Pop.¹⁵² Izvođač koji je ostavio veliki utjecaj na punk pokret, ovaj put će nastupiti bez svojeg benda The Stooges, s kojima se već bio razišao. Širenjem nove glazbene scene, otvarat će se sve veći broj klubova koji su preferirali punk izvođače. Paralelno s tim, događala se i diverzifikacija samih bendova, pa tako ujedno i njihovih publika.

Sex Pistolsi su do sredine 1977., za razliku od američke punk scene koja se još neće afirmirati u pop kulturu, već imali potpisane ugovore s dvije renomirane izdavačke kuće (EMI i A&M), zahvaljujući najviše svom preambicioznom menadžeru.¹⁵³ Svega nekoliko mjeseci nakon postignute suradnje Sex Pistolsa s izdavačkom kućom EMI (listopad 1976.), uslijedit će ugovori ostalih punk bendova s velikim izdavačkim imenima. Na taj način novi glazbeni pokret će vrlo brzo biti integriran u popularnu kulturu, protiv koje su se od samih osnivanja prvih bendova, pokušavali boriti. Razlog zbog kojeg će im obje izdavačke kuće raskinuti ugovor, bit će u brojnim ekscesnim ponašanjima članova Sex Pistolsa (potonji A&M im je otkazao suradnja samo šest dana nakon prvotnog sporazuma).¹⁵⁴ Na ovaj način će jedini dokazati kako nisu potpuno pod kontrolom masovne kulture i kapitala glazbene industrije.

Za vrijeme jedne od najtežih godina (1977.) za englesko ekonomsko i društveno stanje u državi, spremao se 25. jubilej vladavine kraljice Elizabete II. U trećem mjesecu Sex Pistolsima izlazi singl *God Save the Queen*, a samo 24 sata nakon izdavanja, njegovo emitiranje je zabranjeno. Treći potpis benda s izdavačkom kućom, ovaj put neovisnom, naziva Virgin Records, zbio se 12. svibnja.¹⁵⁵ Čak su i radnici ove male tvrtke izrazili svoj bojkot naspram novog singla, kojeg su jedan dan odbijali proizvoditi.

¹⁵² Thompson, Dave, 2009, 259.

¹⁵³ Thompson, Stacy, 2004, 20.

¹⁵⁴ Thompson, Stacy, 2004, 19.

¹⁵⁵ Thompson, Stacy, 2004, 19.

Na dan srebrnog jubileja, 7. lipnja, Sex Pistolsi su unajmili brod na rijeci Temzi.¹⁵⁶ Dok je on plovio rijekom, na njemu je održan koncert. U vrijeme dok su plovili u blizini zgrade parlamenta, bend se odlučio izvesti pjesmu *God Save the Queen*. Brod je zaustavljen od strane policije, podijeljene su novčane kazne, a dio benda bio je i uhićen. Nekoliko tjedana nakon proslave, mediji će uvidjeti da medijska popraćenost punka, njemu samo podiže popularnost. Stoga će uskoro promijeniti retoriku po kojoj takva glazba više nije interesantna ni relevantna. Do kraja godine, u Londonu će nastupati sve više domaćih, ali i inozemnih bendova. Tako će Ramonesi doseći razinu popularnosti u Engleskoj, kakvu kod kuće nikada neće doživjeti. Posebno će biti pamtljiv njihov nastup u Rainbow Theateru za novogodišnji doček 1978., koji će biti snimljen i izdan u obliku njihovog prvog albuma uživo (*Its Alive*). Broj izdanih *punk* singlova i ploča u 1977. će po prvi put premašiti brojku reggae izvođača.¹⁵⁷ Najviše kroz lik i djelo Boba Marleya, reggae će još uvijek biti prisutan na glazbenoj sceni Engleske. Njegov koncert u Rainbow Theateru 1977. bit će okarakteriziran „kao prvi nastup na kojem su u publici zajedno bijelci i crnci, bez potrebe za oprezom među njima.“¹⁵⁸

Sex Pistolsi će u svojoj kratkoročnoj karijeri izdati samo jedan album, *Nevermind the Bollocks, Here are the Sex Pistols* (1977.). Kao što smo već spomenuli, potpisivanjem za velike izdavačke kuće, koje su im unaprijed isplaćivale dosta velike svote novca, ne samo oni, već i bendovi koji su pretendirali na njihovo mjesto vodećeg punk sastava (The Damned, The Jam, the Clash i The Stranglers), uskoro su se našli unutar popularne kulture.¹⁵⁹ Iako se engleska scena nije uspjela oduprijeti komercijalizaciji, kao što je to bio slučaj kod one američke, oni su i dalje djelovali kao vrsta kritike popularnoj kulturi i stvaranju spektakla od glazbenog nastupa. Način na koji su se pokušavali suprotstaviti ustaljenim shvaćanjima rock koncerta, bilo je upravo stvaranje hiper-spektakla, toliko karikiranog da je dostizao razinu samo-poništavanja.¹⁶⁰ Takvo što bilo je moguće ostvariti u prostorima koji su bili namijenjeni za malobrojnu publiku, gdje je sa njima izvođač bio u izravnom kontaktu. Sex Pistolsi su svoju turneju po SAD-u trebali završiti 14. siječnja 1978. u San Franciscu.¹⁶¹ Kada se bend pronašao u dosad neviđenim uvjetima, kada su dočekani kao prava rock atrakcija, nisu bili u stanju reproducirati svoju glazbu na način kakav su to radili do tada. To im je bio ujedno i zadnji nastup kao grupe. (slika 10.) Raspadom Sex Pistolsa kao sinonima za prvi val punk

¹⁵⁶ Thompson, Dave, 2009, 298.

¹⁵⁷ Thompson, Dave, 2009, 306.

¹⁵⁸ Thompson, Dave, 2009, 310.

¹⁵⁹ Thompson, Stacy, 2004, 20.

¹⁶⁰ Thompson, Stacy, 2004, 31.

¹⁶¹ Thompson, Stacy, 2004, 31.

bendova, oni izvođači čija će glazba i dalje ostati vjerna svojem originalnom zvuku, bez prihvaćanja novog glazbenog izričaja (new wavea), bit će okarakterizirana kao real punk (primjer Sham 69).¹⁶²

U kratkom vremenu, u kojem je punk u svom izvornom obliku, postojao u Engleskoj, ostavio je traga ne samo u glazbi, već i u ostalim umjetnostima. U književnosti će nastati nekoliko djela: prva punk novela *The Punk* (1977.), autora Gideona Samsa, zatim *The Assault on Culture* (1988.) Stewarta Homea te pet socrealističkih novela autora Martina Millara.¹⁶³ Ne smijemo zaboraviti ni na *fanzine*, vrstu amaterskih glazbenih časopisa koje su izrađivali i distribuirali sami obožavatelji bendova u nedostatku druge literature (*Sniffin Glue* već spomenut kao prvi i najpoznatiji engleski *fanzin*)

Punk je također utjecao i na film. Mnoštvo kratkih video uradaka snimat će poznati Rastafarijanac Don Letts, najčešće nastupe uživo punk i reggae bendova. O Sex Pistolsima nastat će dva kraća dokumentarna filma. Uz dokumentarne zapise, postojat će i nekoliko igranih filmova, koji će imati inkorporirane dijelove nastupa bendova uživo (npr. *Rude Boy* Davida Mingaya iz 1980.) Treba spomenuti i termin *Cinema of Transgression*, koji opisuje kratkometražne filmove snimane s malo sredstava. Nastali pod utjecajem, dijelom i punka, glavne karakteristike ovih filmova su atipčni humor i elementi šoka.¹⁶⁴

¹⁶² Cateforis, 2011, 27.

¹⁶³ Sabin, 1999, 41.

¹⁶⁴ Sabin, 1999, 70.

7. PUNK U SJEDINJENIM AMERIČKIM DRŽAVAMA

7.1. Glazba i glazbena industrija do 1975.

Stanje unutar glazbenog tržišta SAD-a od 1965. do 1975., zrcalit će se s onim u Engleskoj. Šest velikih izdavačkih kuća su najviše ulagale u pop i rock izvođače koji su bili karakteristični po svojoj velikoj slavi i otuđenosti od same publike. Negiranje postulata originalnog rock and roll izričaja i fokusiranje na ostvarivanje profita moglo se uočiti u skoro svakoj većoj glazbenoj atrakciji.

Ovdje treba navesti nekoliko bendova, koji će kao i u Engleskoj, odudarati od tradicionalne glazbene scene vremena u kojem su nastali, te su na taj način utjecali na buduće *punk*, ali i novovalne bendove.

Glazbena scena koja će se razvijati u Detroitu od sredine 1960-ih, znatno će utjecati na onu kasniju u New Yorku. Tako će 1965. biti osnovan bend MC5 (Motor City 5 nadimak grada Detroita). U gradu poznatom po autoindustriji, njihov zvuk je upravo tako i zvučao. Izražavali su svoj skepticizam prema tadašnjoj rock glazbi, posebice prema sastavu The Doors. Njihovi nastupi bit će vrlo energični i politički nekorektni. Inspirirani pokretom Black Panthers, radikalnom crnačkom organizacijom za svoja građanska prava, jedan od članova MC5-a bio je i osnivač pokreta White Panthers, bjelačkog pandana spomenute organizacije.¹⁶⁵ Njihov cilj bio je rušenje tadašnje kulture i društva (kapitalističkog uređenja) uz postulate seksa, droge i rock and rolla.¹⁶⁶ Zbog uvoda u jednu od njihovih pjesama, koji je sadržavao proste riječi (*Kick out the Jams, Motherfuckers*), imat će ozbiljnih problema s tadašnjim izdavačkim kućama.

Bend The Stooges, osnovani 1967. u Ann Arboru, također su svoje porijeklo imali u Detroitu, iz kojeg su otišli usred rasnih nemira u kojima je grad nerijetko bio blokiran.¹⁶⁷ Njihovi jasni uzori bili su MC5, ali bez političkih konotacija. Članovi bendova se zajedno druže, skupa održavaju koncerte i dijele iste izdavačke kuće. Njihov drugi album *Funhouse* iz 1970. također je djelovao ispred svog vremena. Bio je agresivniji od prvog, s utjecajima jazza i funka. Na njemu se nalazi i jedna od najbučnijih i najdisonantnijih skladbi u rock povijesti

¹⁶⁵ McCain, McNeil, 1996, 46.

¹⁶⁶ McCain, McNeil, 1996, 46.

¹⁶⁷ McCain, McNeil, 1996, 45.

ikad, *L.A. Blues*.¹⁶⁸ Njihov pjevač Iggy Pop, poznat je po energičnim i ekstravagantnim nastupima koji će znatno utjecati na ponašanje budućih punk izvođača.¹⁶⁹ (slika 11.)

Velvet Underground bio je bend koji je nastao 1965. u New Yorku. Pod svoje vodstvo ubrzo ih je doveo Andy Warhole, tadašnji konceptualni umjetnik koji je znatno utjecao na nove glazbene pravce u SAD-u, a prvenstveno na one novovalne. Stoga će njegovo djelovanje biti i opisano u dijelu rada koji se bavi tim izvođačima. Na intervenciju Andyja Warholea, bendu će se pridružiti i pjevačica Nico. Njezino njemačko nasljeđe dolaziti će do izričaja u sukobima sa glavnim pjevačem unutar grupe, Lou Reedom (židovskog porijekla).¹⁷⁰ On je kao dječak bio izložen brojim terapijama elektrošokovima, za koje su njegovi roditelji smatrali da će mu pomoći s njegovim poremećajima. Uz to, nikako se nije mogao afirmirati s tadašnjom hippie kulturom. Zato će cjelokupno ponašanje benda izazivati čuđenje od strane publike. Svirali su avangardnu rock glazbu, koja se karakterizirala mješavinom rocka, transa, smionih tekstova o tabuiziranim temama (droge, homoseksualnost i sadomazohizam) te zvukova električne gitare inspiriranih konzumacijom droga (nerijetko i heroina).¹⁷¹ Još jedan novitet u korištenju novih instrumenata bit će uporaba električne viole. I sam stil benda odudarao je od tadašnje popularne kulture, nije bilo cvjetnih uzoraka i žarkih boja. Umjesto toga, prevladavali su tamni, monokromni odjevni predmeti, nerijetko kožnog materijala.

Posljednji bend za spomenuti su New York Dollsi, nastali u istoimenom gradu 1971. Kao predstavnici glam rocka, nastupati će na tada nekoliko lokacija u gradu, koji će biti otvoreni za netipične glazbene izričaje (Maxs Kansas City, koji će biti otvoren i za vrijeme *punk*-a i novog vala te Mercers Art Center, zatvoren 1973.). Po zvuku, glazba benda mogla se okarakterizirati kao spoj britanskog popa iz 1960-ih te spomenutih bendova iz Detroita.¹⁷² Specifičnosti njihovih nastupa bili su okarakterizirani oblačenjem članova benda (koji su svi bili heteroseksualni muškarci) u žensku odjeću koju je nadopunjavala i šminka. Smrt bubnjara Billya Murcie 1972. pogoršava ovisnosti o alkoholu i drogama, koje su u bendu od samih početaka već bile prisutni.¹⁷³ Na njihovom zalasku karijere, 1975. preuzima ih na kratko Malcolm McLaren. On im sugerira, u svrhu potpunog šoka publike, da uz već inkorporirane crvene kožne kostime, nastupaju i s komunističkim simbolima.¹⁷⁴ (slika 12.) Reakcija medija

¹⁶⁸ Glavan, 1980, 32.

¹⁶⁹ Glavan, 1980, 29.

¹⁷⁰ Beeber, 2006, 23.

¹⁷¹ McCain, McNeil, 1996, 6.

¹⁷² Glavan, 1980, 41.

¹⁷³ McCain, McNeil, 1996, 129.

¹⁷⁴ Beeber, 2006, 202.

bit će iznimno negativna te će samo pospješiti ubrzani raspad sastava. Nedugo nakon njihovog razilaženja, potaknut punk scenom u nastajanju na području New Yorka, Malcolm McLaren se 1975. vraća u Englesku i tamo prenosi elemente novog glazbenog izričaja, koje će ubrzo i inkorporirati u svoj novi bend, Sex Pistols.

7.2. Uzroci i diferencijacija američkog punka

U Velikoj Britaniji, punk će posjedovati znatno veći socijalni karakter, izgrađen na sve težem socijalno-ekonomskom stanju u društvu. Isto tako se neki običaji punka nikada nisu ni prenijeli iz Engleske u SAD-u. Jedan od njih bio je i pljuvanje bendova kako bi se izrazila privrženost publike. Punk bendovi u SAD-u ipak su puno više izvodili pjesme bliže popularnoj kulturi, nego li pozivu na društvenu revoluciju. Njihov utjecaj može se pronaći u američkom društvu kasnih 1950-ih i ranih 1960-ih. Ono će za nove glazbene pravce predstavljati mitološku verziju adolescentskog života u svijetu hedonizma i konzumerizma, užitka i bezbrižne zabave.¹⁷⁵ Tome će pridonijeti američka ekonomija koja će u to, poslijeratno vrijeme, glasiti za najrazvijeniju na cijelome svijetu. Bendovi koji će se u ovakvom okruženju razvijati bit će okarakterizirani kao surf rock, glazbeni izričaj nastao diljem obalnih gradova Kalifornije. Neki od glavnih predstavnika bili su Beach Boys, The Rivieras i The Trashmen. Još jedan opis koji se uz njih vezao bio je bubble-gum pop.¹⁷⁶ Karakteristike ovog glazbenog izričaja bili su repetitivni plesni ritam s jednostavnim akordima i zabavnom lirskom tematikom (slavljenje adolescentskog života, opisi djevojaka, automobila i plaža).

Ove činjenice navode neke autore do zaključka kako punk kao zasebni glazbeni pravac u SAD-u nikada nije ni postojao. Više se može smatrati jednim od derivata novog vala (shvaćenog u širem smislu), i to pod nazivom punk rock. U ovom radu, bendovi će ipak biti diferencirani na one koje svrstavamo pod punk, te druge, novovalne izvođače. Treba napomenuti kako će se razvijanje i jedne i druge glazbene scene odvijati u istim vremenskim okvirima, često i na istim prostorima (pa čak i u istim klubovima).

Ako američki punk klasificiramo kao zaseban pokret, a ne u sklopu novog vala, koji će biti opisan kasnije u radu, možemo ga podijeliti na dva segmenta. Onaj prvi obuhvaćat će bendove orijentirane više surf rock i bubble-gum pop zvuku. Drugi izvođači, često pod

¹⁷⁵ Sabin, 1999,156.

¹⁷⁶ Sabin, 1999,159.

utjecajem visoke kulture, pripadat će umjetničkoj struji koja ih smješta na samu granicu punk i novovalnog izričaja. Jedan dio njih bit će obrađen u poglavlju novog vala u SAD-u.

7.3. Originalna punk scena

Početak uspostave punk scene u SAD-u, preciznije u New Yorku, pratimo od kraja 1974. i početka 1975. Do tada, nije postojao ni jedan klub koji je dozvoljavao promociju i nastupe nepoznatim bendovima. Prvi koji će to omogućiti nalazit će se na Manhattenu i nosit će ime CBGB and OMFUG (Country, Bluegrass and Blues and Other Music For Uplifting Gormandizers).¹⁷⁷ Sam naziv kluba, kojeg će mu namijeniti njegov vlasnik Hilly Kristal, ukazuje na namjeru organiziranja koncerata potpuno drugačijih stilskih opredjeljenja od onih koji će naposljetku biti zastupljeni. Vjerujući samo u upornost sastava koje nitko do tada nije čuo, Hilly Kristal omogućio je početak razvoja alternativne glazbene scene. Kako je naplata ulaza u klub bila samo jedan dolar, a bendovi nisu bili plaćeni za svoje nastupe, bili su omogućeni uvjeti za proizvodnju nekomercijalne glazbe kojoj primarni smisao neće biti ekonomski razlozi.¹⁷⁸ Razvijanje ovakve scene s ne samo neovisnim bendovima, već i malim neovisnim izdavačima bit će karakteristike već spomenutog punk *DIY (Do It Yourself)* načela. Razlozi širenja popularnosti prvih bendova koji su nastupali u CBGB-u mogu se pronaći i u samom opisu prostora kluba. Sveukupno jako skučenog prostora, neuglednog interijera i male udaljenosti pozornice od publike koje je dijelila samo jedna mala stepenica, ovaj klub omogućit će interakciju izvođača s publikom kakva je do tada već bila i pomalo zaboravljena. Jedino drugo mjesto, u kojem su novi bendovi mogli nastupati, također će se nalaziti na Manhattenu. Bio je to Maxs Kansas City, i dalje razmjerno malen klub koji je svoju populaciju stekao za vrijeme popularnosti glam rocka (česti izvođači New York Dolls).

Što se tiče samog porijekla termina punk, on je u američkom jeziku do 1976. imao uglavnom negativne konotacije (naziv za delikvente, nepristojnu mladež, isto tako u zatvorskom slengu označavao osobu koju druga seksualno iskorištava). U siječnju 1976., novinar i crtač stripova, John Holmstrom, zajedno s običnim obožavateljem novog glazbenog izričaja (*resident punk*), Legs McNeilom, pokreće prvi *fanzin* pod imenom *Punk*.¹⁷⁹ (slika 13.) Ovaj amaterski glazbeni časopis bio je osnova za sve one buduće koje će samostalno izrađivati publika. Dva spomenuta osnivača tvrde kako su naziv punk čuli nekoliko godina

¹⁷⁷ Beeber, 2006, 85.

¹⁷⁸ Thompson, Stacy, 2004, 15.

¹⁷⁹ McCain, McNeil, 1996, 204.

prije u konotaciji sa simplificiranim zvukom bendova iz 1960-ih.¹⁸⁰ U prvom izdanju bit će zastupljeni Lou Reed i Iggy Pop, dva velika uzora za punk. Cijeli koncept časopisa bio je razrađen na temelju stripa; s tekstovima, slikama te karikaturnim ilustracijama. Neko vrijeme prije samog izlaska prvog broja *fanzina*, dvojica autora su po ulicama Manhattana polijepili postere na kojima je bilo napisano „*PUNK IS COMING*“.¹⁸¹

Kada govorimo o prvim bendovima koji ulaze u glazbeni izričaj punka, kao one najranije treba spomenuti The Dictators. Nastali u New Yorku i prije formiranja same scene (1973.), njihova glavna karakteristika bit će satirična orijentiranost prema američkoj kulturi iz 1960-ih godina. Zasnovan na svega tri glavna akorda, njihov prvi album iz 1975., naziva *Go Girl Crazy*, bit će okarakteriziran kao himna američkoj *teen* kulturi.¹⁸² Njihove pjesme su kratke, simplificirane, ogoljene i brže od onih njihovih uzora, što najbolje prezentira njihov treći po redu album iz 1978., naziva *Bloodbrothers*. (slika 14.)

Sličnu tematiku i vrstu glazbenog izričaja gajit će i Ramonesi. Bend osnovan u njujorškom Queensu 1974., ostat će zapamćeni kao jedni od dugovječnijih punk (ili punk rock) sastava na cijelome svijetu. Svirat će neprekidno pune 22 godine, te iako nisu ostvarili niti jedan značajni komercijalni uspjeh, njihov utjecaj na ostale bendove bit će iznimno velik. Upravo će im njihova medijska neizloženost koja ih je pratila skoro do kraja njihovih karijera (posljednjih deset godina stječu slavu na prostoru Južne Amerike) pomoći u zadržavanju konstante stila (s povremenim manjim žanrovskim lutanjima) s kojim su počeli svoje glazbeno djelovanje. Zbog malenih ulaganja koja će im biti potrebna za izdavanje prvog albuma *Ramones* iz 1976. (svega nekoliko tisuća dolara), moći će ih i zastupati neovisna izdavačka kuća Sire.¹⁸³ Preslušavajući glazbu sa spomenutog albuma, može se uvidjeti kako na njemu ne postoji ni jedan gitarski solo. Kada su članovi benda upitani koji je razlog tome, oni su dali odgovor kako jednostavno nisu znali odsvirati takvu dionicu. Na temelju njihovog prvijenca oformit će se čitavi novi glazbeni pod-žanr naziva *three-chord punk*.¹⁸⁴ Sami Ramonesi nisu bili okrenuti šokantnim modnim izričajima kakvi su u prošlosti bili karakteristični, ponajviše za glam rock bendove. Umjesto njih, opredijelili su se za tradicionalnije heteroseksualno odijevanje koje je uključivalo majice kratkih rukava, kožne jakne, rasparane traperice te jeftine tenisice. Ramonesi su od strane publike lako mogli biti

¹⁸⁰ Sabin, 1999, 102.

¹⁸¹ McCain, McNeil, 1996, 208.

¹⁸² Sabin, 1999, 160.

¹⁸³ Thompson, Stacy, 2004, 13.

¹⁸⁴ Thompson, Stacy, 2004, 13.

poistovječeni s njima samima, što je još više utjecalo međusobnu interakciju. (slika 15.) Uz to što su bili odjeveni poprilično slično, odlučili su se uzeti i zajednička prezimena (Ramone). Uzor im je bio pseudonim Ramon, koji je koristio Paul McCartney kada bi se prijavljivao u hotele za vrijeme turneja (vidljiva inspiriranost Beatlesima). Odjeća koja je kasnije postala sinonim za *punk*, dobrim se dijelom može smatrati kvalitetnom marketinškom promocijom proizvoda koje je Malcolm McLaren prodavao u svom londonskom dućanu odjeće. Vizualni identitet, ali i ponašanje koje će gajiti Ramonesi i The Dictatorsi, može se usporediti s istim onim karakteristikama uličnih bandi koje će u vrijeme loše ekonomske situacije grada New Yorka postati česta pojava. Ovakva paralela sa stvarnim svijetom neće biti vidljiva samo u glazbenom izričaju, već i u onom filmskom, od strane Waltera Hilla, koji će 1979. producirati kulturni akcijski triler *The Warriors*. (slika 16.)

U isto vrijeme, uz bendove orijentirane glazbi i tematici Ramonesa i The Dictatorsa, započinju na istim lokacijama svirati i bendovi koje možemo okarakterizirati novovalnim. Oni će biti opisani u vlastitom poglavlju ovog rada.

Punk iz SAD-a bit će uvezen u Englesku tijekom 1975. i 1976. Krajem 1978., originalni val američkog punka bit će završen te će se razgranati u nove glazbene izričaje.¹⁸⁵ Izdavači u SAD-u, nakon što su svjedočili raspadu Sex Pistolsa u Velikoj Britaniji, shvatili su da punk nikada neće biti profitabilan. Od tada, svoj fokus prebacuju isključivo na novovalne izvođače. Dobar dio njih će, nakon što su nešto više od godine dana odolijevali komercijalizaciji, tijekom 1976. potpisati ugovore s izdavačkim kućama. Koliko se pokušavalo raskrstiti s punkom govori i činjenica da se i oni bendovi, koji su u svojim počecima bili okarakterizirani kao punk, više tako ne nazivaju.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Sabin, 1999, 3.

¹⁸⁶ Cateforis, 2011, 25.

8. KARAKTERISTIKE NOVOG VALA

Termin novog vala (*new wave*) prvi put se spominje 1957. u filmskoj umjetnosti, od koje će je i preuzeti ona glazbena. Opisivao je novi pokret unutar francuske kinematografije (*nouvelle vague*) koji je prezentirao nešto novo i moderno, prekidanje s dotadašnjom praksom snimanja i uvođenjem inovativnih ideja u proces nastajanja filma.¹⁸⁷ Novi val je i u dodiru s modernizmom (početak 20. stoljeća), te još više s postmodernizmom (nastalog nakon Drugog svjetskog rata), koji također gaji tendencije ukidanja tradicionalnih metoda unutar umjetnosti. Spomenuti postmodernizam u zapadnjačkoj kulturi dovodi u pitanje autentičnost predmeta, s obzirom na to da se od pojave prve fotografije omogućuje njegovo umjetno multipliciranje (pitanje što je, a što nije stvarnost).¹⁸⁸ Zbog nemogućnosti distinkcije umjetnih od stvarnih predmeta, dolazi do gubitka osjećaja za stvarnost svijeta u kojem živimo. On se tehnološki razvija te postaje bezosjećajan i orijentiran prema medijima. Ne samo da su koncerti koji se izvode puko reproduciranje već nečeg unaprijed snimljenog, već takvi postaju i oni najstvarniji aspekti naših života.¹⁸⁹ Već sam album koji se snimi u studiju nije odraz zbilje zbog sve većeg korištenja post-produkcije. U takvom svijetu, gdje je vizualni identitet, slika, najbitnija stvar, bendovi postaju inspirirani zvijezdama o kojima pjevaju, a neki čak i postaju živa utjelovljenja istih (pjevačica benda Blondie, Debbie Harry). Utjecaj na ovakvo promišljanje o stvarnom i umjetno stvorenom svijetu, možemo pronaći u dva književna djela; *La guerre du faux* Umberta Eca iz 1973. i *Simulcra and Simulation* Jeana Baudrillarda iz 1981.¹⁹⁰

S obzirom da je novi val nastupio nakon hippie i punk pokreta, novi umjetnici su bili svjesni razloga njihovih neuspješnih završetaka. Hippie pokret pokušao je iznjedruti društvenu revoluciju mirnim putem. Punkeri su za isti cilj bili spremni i na uzvraćanje agresije. Naposljetku, ni jedan ni drugi pokret nisu uspjeli. Oba su bila temeljena na kritici društva u kojem su se nalazili, a kada su u tim istim društvima stekli slavu i uspjeh, nisu ih mogli preživjeti.¹⁹¹ Posljedično, što je veća bila kritika koju su iznosili, to su doživljavali veći neuspjeh kada bi se afirmirali u društvo. Stoga je svaka supkultura u stalnoj strepnji od povratka u kulturu. Iako su možda svirali sličnim stilom na počecima svojih karijera kao i punkeri, većina novovalnih glazbenika u svojim tekstovima nije imala političko-društvenih

¹⁸⁷ Cateforis, 2011, 21.

¹⁸⁸ King Adkins, 2015, 85.

¹⁸⁹ King Adkins, 2015, 88.

¹⁹⁰ King Adkins, 2015, 87.

¹⁹¹ King Adkins, 2015, 23.

poruka. Uvidjevši kako su prošli glazbeni pravci bili ispražnjeni od svog sadržaja (kritika) te da je od njih ostao samo stil, novi val će se okrenuti slavljenju čistog zvuka i slike.¹⁹² Razlika između dva glazbena pravca očita je i u samim naslovima pjesama; tako će Sex Pistolsi imati pjesmu *Anarchy in the UK*, a glazbenik Frankie Says izvedbu *Relax* (koja će nakon svog izdavanja imati i zabranu na BBC-u zbog seksualnih aluzija). Još jedna stvar bitna za naglasiti je ta da dolaskom novog vala, najvažnije osobe u bendu više nisu sami izvođači, već je to sada menadžer koji je zadužen za njihov vizualni identitet te profit. Ovakva promjena hijerarhije može se povezati i sa promjenom na vlasti čelnika Velike Britanije i SAD-a (Margaret Thatcher i Ronald Reagan koji su kao centar svojih politika uzimali privatno vlasništvo, kapital i profit).¹⁹³ Glazbena industrija će također uvidjeti potencijal u novom valu, te će za razliku od neuspjeha sa punkom, uspjeti pronaći načina kako zaraditi od nadolazećih talenata.

Iako se promatra kao zaseban glazbeni pravac, novi val se može okarakterizirati kao jedan od mnogobrojnih derivata punka (art-rock, mod revival, ska, goth, synthpop, rockabilly...) Što se same glazbe tiče, u ovom izričaju gitare su naspram akorda (tri ili više tonova odsviranih zajedno) koji su dominirali u punku, više naklonjenije čistim notama.¹⁹⁴ Glavna razlika se događa u sve masovnijoj uporabi sintesajzera (ali i setova elektronskih bubnjeva), koji karakteriziraju opčinjenost bendova umjetnim, futurističkim zvukom. Ovakva glazba na publiku ostavlja dojam tenzije, otuđenosti, pritiska i depresije.

Kronološki, novi val možemo podijeliti u tri faze koje će biti mnogo jasnije i vremenski usklađenije u Engleskoj, nego li u SAD-u. Prva faza odnosi se na razdoblje od 1978./1979. do 1981. Karakteriziraju ga bendovi koji su još bili svjesni kako se svijet nalazi na prekretnici između zbilje i umjetne stvarnosti. Njima isprazna slika koju su predstavljali još neće mnogo značiti u stvarnom životu. Od samog početka 1980-ih, utjecaj slike, vizualne predodžbe će biti već toliko jak da će potaknuti i dva svjetska poznata atentata; pokušaj ubojstva predsjednika Ronalda Reagana, koji je i sam bio glumac (njegov napadač je od djetinjstva bio impresioniran glumicom Jodie Foster) te napad na papu Ivana Pavla II.¹⁹⁵ Dobar dio bendova nastao u ovoj prvoj fazi svoje modne uzore će imati u 1960-im godinama.

Druga faza novog vala tako će započeti 1981. i trajati do sredine desetljeća. Bendovi osnivani u tom razdoblju polako gube svijest koju su njihovi prethodnici imali o razlikovanju

¹⁹² King Adkins, 2015, 22.

¹⁹³ King Adkins, 2015, 26.

¹⁹⁴ King Adkins, 2015, 8.

¹⁹⁵ King Adkins, 2015, 65.

stvarnog i umjetnog života. Takvo razdoblje, gdje će slika, potpuno ispražnjena od svog sadržaja, postati način života i put do slave, možemo nazvati čistim postmodernizmom.¹⁹⁶ Najveći utjecaj na ovakav razvoj novog vala, imat će pojava MTV-a 1. kolovoza 1981., prve glazbene televizije koja će prvih godina postojanja 24 sata dnevno prikazivati samo glazbene spotove.

Prije pojave MTV-a, postojali su prototipovi glazbe interferirane sa slikom i filmom (igrani film *The Graduate* iz 1967. koristi popularne pjesme tog doba kao filmske skladbe). Do 1981. glavnu ulogu u razvoju video umjetnosti imao je Andy Warhole sa svojim projektom *Exploding Plastic Inevitable*.¹⁹⁷ Ono je predstavljalo multimedijalno iskustvo koje je sadržavalo predstavu sa svjetlima, filmom, glumom i ponekad sudjelovanjem publike. Također je postojala i emisija BBC-a, *Top of the Pops*, emitirana prvi put 1964. Ona je u puno manjem vremenskom ograničenju prikazivala prethodno snimljene nastupe popularnih izvođača. Ipak, videospot do pojave MTV-a nije imao mnogo utjecaja. Prvi je nastao od strane grupe Queen, za pjesmu *Bohemian Rhapsody* iz 1975., a prvi video album, *Eat to the Beat*, izdala je grupa Blondie 1981. Do te godine postojalo je svega 250 videospotova od kojih je oko stotinu bilo u vlasništvima izdavačkih tvrtki.¹⁹⁸

Pojava MTV-a i novog vala u istom vremenskom razdoblju, dovelo je do njihove savršene simbioze. Svi bendovi ranog novog vala, neće se jednako snaći u suradnji s novim programom. Neki će ga u potpunosti prihvatiti i iskoristiti za stjecanje slave o kojoj bez njega nisu mogli ni sanjati (Human League). Drugima će, poput Debbie Harry iz benda Blondie, MTV stvarati nesnošljivi pritisak koji je bio proizveden glumom umjetno stvorene persone, karaktera koji se zasnivao samo na vizualnoj predodžbi. Kritiku glazbenog svijeta stvorenog od strane MTV-a kritizirat će ponekad i bend koji je na njemu i nastupao (grupa Dire Straits sa pjesmom *Money for Nothing*).¹⁹⁹ Za razliku od punka, ovaj glazbeni program će od novog vala stvoriti dominantan zvuk ranih 1980-ih koji će utjecati na razvoj mnogih novih bendova. Njima će biti jasno kako je izgled jedini bitan segment za uspjeh. Uz MTV, osnivat će se i novi časopisi koji će također raditi na promociji vizualnog identiteta. Za razliku od časopisa *New Musical Express*, koji je na britanskog tržištu bio od 1952. i glazbu promovirao uglavnom po njezinoj kvaliteti zvuka, časopis *The Face*, koji izlazi od 1980. naglašavat će

¹⁹⁶ Cateforis, 2011, 4.

¹⁹⁷ King Adkins, 2015, 75.

¹⁹⁸ King Adkins, 2015, 75.

¹⁹⁹ King Adkins, 2015, 79.

neraskidivu vezu glazbe i izgleda izvođača.²⁰⁰ Poznati po svojim izdavanjima niza fotografija bez popratnog teksta, ponekad je čitatelju bilo teško razlikovati radi li se o predstavljanju benda ili neke marke odjeće. Ovakvi će časopisi, shvativši kako bendovi primarno žele prodavati svoj modni izričaj, a da publika na to i pristaje, vrlo dobro zaraditi na temelju posredništva. Uz MTV, bendovi nisu imali vremena formirati svoju publiku što češćim izvođenjem koncerata, već su se opredjeljivali za jednu uspješnu pjesmu koja bi im donijela slavu (termin *One Hit Wondera*).

Najinovativniji segment novog vala općenito, pokazat će se izvođači koji u praksi nisu zapravo ni postojali. Naime, oni su se sastojali od glazbenih i zvučnih producenata koji su samostalno kreirali pjesme unutar studija. One bi rijetko bile uživo izvođene, već samo ponovno reproducirane. Neki od primjera su Malcolm McLaren, Art of Noise te Frankie goes to Hollywood.²⁰¹

Većina bendova ovog drugog razdoblja novog vala neće biti pod modnim utjecajem 1960-ih, kao što su to bili njihovi prethodnici, već će svoje inspiracije imati u 20-im i 30-im godinama 20. stoljeća.²⁰² Do tada još ne iskorištavane, odlikovat će se dozom visoke ekstravagancije.

Posljednja, treća faza novog vala, nastupa od 1985. nadalje i karakterizira se ostacima stila koji se pojedinačno referiraju na određena razdoblja prošlosti *rock* glazbe. MTV se tada već približio novim glazbenim izričajima, hard rocku i heavy metalu, a naknadno i rapu, hip hopu te grungeu. Također, unutar svog programa uvodi i neke segmente koji su za MTV do tada bili nepoznanica (vijesti i emisije). Neki glazbenici koji su bili aktivni sudionici u novom valu, napustit će svoje dotadašnje bendove, nerijetko promijeniti svoj glazbeni izričaj, te nastaviti nastupati samostalno (Sting iz grupe The Police).²⁰³ Novi val će na samom kraju svog postojanja pokušati djelovati i na društveno-političkom planu. Iako takva glazba više neće biti favorizirana, novovalni segmenti bit će prisutni u nekim grupama nastalim nakon 1985. (npr. Pet Shop Boys). Možemo reći kako je MTV na neki način ujedno i zaslužan za globalnu popularnost novoga vala, ali i za njegovu dezintegraciju.

²⁰⁰ Cateforis, 2011, 51.

²⁰¹ King Adkins, 2015, 102.

²⁰² Cateforis, 2011, 48.

²⁰³ King Adkins, 2015, 112.

9. NOVI VAL U ENGLJSKOJ

Malcolm McLaren će 1976. izraziti naum da se glazba njegovog novog benda, Sex Pistolsa, okarakterizira novovalnom. Međutim, zbog utjecaja koji je dolazio iz SAD-a (prvenstveno *fanzin Punk*), odustat će od te ideje i prihvatiti kategorizaciju unutar punka. Engleska novinarka Caroline Coon, termin novog vala koristit će za bendove koji, razvijajući se uz punk, a dijelom mu i nalikuju zbog jednake brzine i energije izvođenja, eksperimentiraju sa novim zvukom.²⁰⁴ Važno je naglasiti kako ona ipak vrši distinkciju između izvođača dva različita glazbena pravca.

9.1. Prva faza

Za prvi novovalni koncert u Engleskoj, već unaprijed snimljen, uzima se onaj benda Human League 1978. Početkom te iste godine razilaze se Sex Pistolsi, što simbolički označava početak kraja punka u Engleskoj. Njihov pjevač Johnny Rotten ostaje u svijetu glazbe te se okreće nadolazećem novom valu. Vratit će svoje staro ime, John Lydon, a ime novog benda u kojem će djelovati bit će Public Image Ltd. (*ltd.* skraćena za *limited*, sastavnu riječ imena izdavačkih kuća). Također izbjegava fotografiranje s otvorenim ustima, kako bi uspješno skrio pokvarene zube zbog kojih je i nosio pseudonim Rotten (Truli).²⁰⁵ (slika 17.) Još jedni poznati punkeri, koji će preživjeti kraj tog glazbenog izričaja, bit će i grupa The Clash. Nakon što su početkom 1980-ih postali istinske rock zvijezde, postali su ono protiv čega su se u svojim počecima borili. Njihov pjevač Joe Strummer izjavit će „kako je nemoguće biti u posjedu velike količine novca i ne ponašati se tako.“²⁰⁶ Bend The Police će također u svojim počecima pjevati pjesme političkih i socijalnih tema, ali kako su sami izjavili, to će biti sve teže ostvarivo od trenutka zarade prve veće svote novca.²⁰⁷ Kao bend koji je nastao u vrijeme punka, njihove će rane izvedbe biti i odsvirane u takvoj maniri. Ono što ih karakterizira kao novovalni bend bit će njihova usmjerenost prema svom vizualnom identitetu već od samog nastanka grupe.

Jedan od prvih istinskih novovalnih izvođača u Engleskoj bit će Adam Ant. On je naime, svoju popularnost odlučio graditi isključivo na temelju svog izgleda, svog vizualnog identiteta. Kako bi privukao što veću publiku i zainteresiranost medija, nerijetko je mijenjao

²⁰⁴ Cateforis, 2011, 25.

²⁰⁵ King Adkins, 2015, 26.

²⁰⁶ King Adkins, 2015, 89.

²⁰⁷ King Adkins, 2015, 90.

svoj glazbeni stil i različite ličnosti koje je glumio na pozornosti. Tako se uz njega često povezivala krilatica „kada je glazba izgubila svoj ukus, treba probati drugi okus.“²⁰⁸

Izvođač Elvis Costello izdaje svoj drugi album *This Years Model* 1978. Na prednjem omotu nalazi se on iza pokretne kamere u ulozi fotografa. Sam objektiv okrenut je prema nama, publici koju glazbenik suočava s našom vlastitom reprodukcijom, vlastitom transformacijom u sliku.²⁰⁹ (slika 18.) Neke njegove pjesme bi se po aranžmanima mogle svrstati u punk izričaj (*Radio/Radio* te *Pump it Up*), ali ga zato tekstovi istih smještaju u novi val. Posljednji dašak *punka* vidi se u riječima pjesme *Less than Zero*, po kojima mlad čovjek posjeduje određenu ljutitost i energiju za revoluciju, ali svoje nagone on drži pritajenima od svojih roditelja uz pomoć zvuka televizije u svojoj spavaćoj sobi.²¹⁰ I neke ostale skladbe referiraju se na televiziju kao konstantan izvor reprodukcije slika, tehnologije koje nam kontroliraju živote.

Još jedan samostalan glazbenik kojeg treba izdvojiti za vrijeme ranog novog vala u Engleskoj jest Gary Numan. Na njega veliki utjecaj ostavlja fasciniranost znanstvenom fantastikom (novela *Clockwork Orange* iz 1962.).²¹¹ Tako na svom albumu *Replicas* iz 1979., eksperimentira s nizom umjetnih, robotiziranih prikaza ljudskih osobnosti. Uvjeren je kako je čovječanstvo upropastilo samo sebe te da su androidi, robotizirani oblici ljudskih bića budućnost svijeta (postavlja pitanje njihove svjesnosti o sebi samima).²¹² Većina glazbe na albumu djeluje kao reprodukcija kompjutorski proizvedenih, jednostavnih melodija.

Human League na svom albumu *Dare* iz 1981., također prezentira glazbu sastavljenu od pojedinačnih nota, ponavljajućih ritmova i monotonog dubokog glasa. Naglasak na riječ *human* (čovjek) u imenu benda ukazuje na pitanje postoji li nekakav drugačiji, alternativni svijet, gdje populacija nije ljudskog roda. Treba naglasiti da spomenuti bendovi koriste sintesajzer u velikoj mjeri, i to ne na način na koji su bili korišteni u rock glazbi do pojave novog vala. Sada je utjecaj glazbenika na instrumente smanjen na minimalnu razinu, tako da publika ostaje dojma kao da sintesajzeri samostalno proizvode futurističke zvukove.²¹³

Posljednja grupa za spomenuti u prvoj fazi novog vala je Soft Cell. Kroz svoj album *Non-Stop Erotic Cabaret* iz 1981. opisuju život u umjetnom svijetu koji je ispražnjen od svoje

²⁰⁸ King Adkins, 2015, 29.

²⁰⁹ King Adkins, 2015, 32.

²¹⁰ King Adkins, 2015, 33.

²¹¹ King Adkins, 2015, 30.

²¹² King Adkins, 2015, 29.

²¹³ King Adkins, 2015, 32.

supstance. Glazbena fuzija mehaničkih zvukova i emocija poziva čovječanstvo na povratak osnovnim, fizičkim nagonima za očuvanje vrste. Njihova obrada pjesme *Tainted Love* iz 1964., ukazuje na promjenu njezinog značenja, ono povijesno više ne postoji. To ukazuje kako su povijesne reference samo suvremene slike onog što suvremenici smatraju povijesnom istinom.²¹⁴

9.2. Druga faza

Drugu fazu novog vala u Engleskoj najavit će pokretanje spomenutog MTV-a 1981. Prvi emitirani videospot bio je za pjesmu proročanskog naslova *Video Killed the Radio Star* benda The Buggles. (slika 19.) Glavna poruka bila je kako su stil i izgled najvažniji, te da polako oduzimaju primat zvuku. Sastavi koji će biti spomenuti u ovome dijelu, neki autori još nazivaju zajedničkim imenima new pop, ili new romantic, zahvaljujući raskošnoj i ekstravagantnoj odjeći iz 20-ih i 30-ih godina 20. stoljeća, koja je sastavima poslužila kao modni uzor.²¹⁵ Pjesma *Girls on Film* iz 1981., benda Duran Duran, dobar je primjer negacije radnje u samom tekstu. Izgled je sve što je potrebno za uspjeh, a uloge s kojima se bend predstavlja publici, počinju biti shvaćane kao stvarni segmenti života.²¹⁶ (slika 20.) Bend Culture Club, sa svojim pjevačem Boy Georgeom kroz tekstove svojih pjesama opisuju svoj put do uspjeha izgrađen na svojim vizualnim prezentacijama. O sličnim glamuroznim temama govore i izvođači poput Spandau Ballea te Whama.

Primjer izvođača druge faze novog vala, koji ipak u svojim tekstovima prenosi nekakvu društvenu poruku, je Cindy Lauper. Ona u pjesmi *Girls Just Want to Have Fun* iz 1983., koja naizgled djeluje zabavna, zapravo prenosi suptilnu poruku borbe za ženska prava.²¹⁷ Madonna je također započela svoju karijeru kao predstavnica druge faze novog vala 1983. Svojim nastupima uskoro će prerasti žanr u kojem je započela djelovati i otvoriti mu vrata novoj pop glazbi. Ona će postepeno infiltrirati novi val, koji će slijedom toga uskoro biti nazivan i new pop.

9.3. Treća faza

Kao završetak novog vala u Engleskoj, neki smatraju također jedan koncert, ovog puta američkog benda na turneji, Talking Heads iz 1984. Pritiskom na tipku *play* na kazetofonu

²¹⁴ King Adkins, 2015, 39.

²¹⁵ Cateforis, 2011, 48.

²¹⁶ King Adkins, 2015, 82.

²¹⁷ King Adkins, 2015, 95.

pred početak koncerta, pjevač i gitarist sastava David Byrne, cijeli koncert pretvara u umjetnu izvedbu, privid stvarnosti.²¹⁸ Socijalnu notu u Engleskoj novi val dobiva pred svoj kraj, 1985., kada se osniva super-grupa Band Aid. Ona će, simultano sa svojom američkom inačicom, 13. srpnja iste godine, održati koncert na stadionu Wembley za pomoć Africi.

²¹⁸ King Adkins, 2015, 2.

10. NOVI VAL U SJEDINJENIM AMERIČKIM DRŽAVAMA

Puni doživljaj postmodernizma u SAD-u možemo pratiti umjetničkim djelovanjem Andyja Warholea od početka 1960-ih. Centar njegovih aktivnosti nalazit će se u New Yorku, gdje će se postepeno i formirati punk i novovalna scena. Pohađajući Institute of Technology, ostat će fasciniran mehaničkom reprodukcijom i idejom da će čovječanstvo u dogledno vrijeme postupno biti zamijenjeno robotima.²¹⁹ Ovakve ideje bit će prenesene na mnoštvo bendova nadolazećih glazbenih pravaca. Unutar likovne umjetnosti, centar pažnje će mu biti na umjetnosti reprodukcije svakodnevnih uporabnih predmeta. On ih smješta u drugačiji kontekst, onaj umjetnički, pri čemu predmeti gube svoje dotadašnje značenje. Ostaju reducirani na svoj izgled, puku vanjštinu te se na taj način postiže smanjena distinkcija između umjetnosti i komercijalnih predmeta.²²⁰ Primjer ovakvog umjetničkog rada pronalazimo u njegovom djelu *Campbells Soup Cans* iz 1962., koji spada u likovnu umjetnost nazvanu pop art. Ovakav stil ogledat će se i u njegovoj fascinaciji filmskim zvijezdama kao što je to bila i Marilyn Monroe. (slika 21.) Andy Warhole također je bio fasciniran kamerama i kazetofonima, kojima je bilježio svakodnevne životne situacije. Njih će kasnije koristiti u svojim konceptualnim umjetničkim izvedbama. Nakon prve faze stvaralaštva, u kojoj je prevladavalo slikarstvo, Andy Warhole napušta tu umjetničku disciplinu u korist produciranja filmova, kako bi mogao biti što fizički distanciraniji od samog procesa nastajanja umjetnosti.²²¹

Iako se u Engleskoj novi val u svojim počecima ponekad miješao s punkom (sličnosti i s temama, ali i aranžmanima pjesama), kroz određeno vrijeme doći će jasne diferencijacije glazbenih pravaca. Stanje u SAD-u bilo je nešto drugačije. Na ovom području, novi val će se razvijati u društvenoj atmosferi koja je bila znatno receptivnija prema značenju vizualnog izgleda nego što je to bilo u Engleskoj. Posljedica je to već opisanog društva konzumerizma, hedonizma i masovnih medija naslijeđenog iz 1960-ih. Sam predsjednik Reagan imao je iza sebe uglednu glumačku karijeru prije nego li je bio izabran za predsjednika, što samo ukazuje na važnost fizičkoga izgleda u američkom društvu. Neki će američki novinari novi val karakterizirati sintagmom „*punky, but chic*“, koja je označavala ublaženu, manje opasnu inačicu ispolitiziranih punk tekstova.²²² Njihova će pobuna biti više umjetna i perfidna.

²¹⁹ King Adkins, 2015, 47.

²²⁰ King Adkins, 2015, 52.

²²¹ King Adkins, 2015, 48.

²²² Cateforis, 2011, 10.

10.1. Prva faza

Nekoliko godina prije nego što će se u Engleskoj pojaviti punk, u SAD-u već možemo pratiti formiranje novovalnih bendova, iako se tada još možda tako nisu ni nazivali. Unatoč tome što će New York postati centar američke punk i novovalne scene, prvi bend kojeg ćemo spomenuti nastao je u Ohioju 1973. Naziv benda bio je DEVO te će se kasnije pridružiti bujajućoj klupskoj sceni New Yorka. Upoznati s radom Andyja Warhola, teme njihovih pjesama bit će bliske njegovim zamislima o mehaničkoj i industrijskoj reprodukciji zvuka. Sam naziv benda, koji je bio skraćena od de-evolucije, upućuje na jednu vrstu osude moderne tehnologije. Istodobno sa zazivanjem primitivizma, nadaju se kako će čovjek ipak zadržati bliske sponove s tehnologijom, te se tako profilirati u nekakav hibrid špiljskog čovjeka i robota.²²³ Vrlo rano u svoj glazbeni izričaj uključuju sintesajzere i električne setove bubnjeva, a istodobno izbacuju i sve gitare. Robotskih pokreta na pozornici i sa predmetima kojima vrše inverziju značenja (lonci za biljke preokrenuti služe kao futurističke kape), djeluju kao da su došli iz budućnosti.²²⁴ (slika 22.) Njihov prvi videospot za pjesmu *Whip It*, upućuje nas na činjenicu da je sve što vidimo na televiziji lažno; takav televizijski svijet zahtijeva istodobno promišljanje o subjektu i objektu radnje.²²⁵ Obrada, tada već popularnog hita *Satisfaction*, uključuje zvukove koji podsjećaju na procese masovne reprodukcije predmeta (udaranje čekića o metal, padajući željezni klipovi te ispusi ventila). Za njih je ona predstavljala himnu čovjeka, radnika koji je homogeniziran sa svijetom kulture konzumerizma.

Glazbenica i pjesnikinja Patti Smith teško se može smjestiti u nekakav glazbeni izričaj. Dolaskom u New York početkom 1970-ih, svoje prve javne nastupe izvodi u obliku čitanja vlastite proze. Njezini karizmatični i vizionarski tekstovi bit će prepoznati od strane malobrojne publike. Od 1973. u svoju prozu odlučuje uključiti i popratnu glazbu. Formira bend s kojim će utjeloviti oblik proze s tri akorda.²²⁶ Jednostavnost glazbene pratnje i energičnost njezinih recitacija spojiti će je s nadolazećom punk i novovalnom scenom čiji će neizostavni dio uskoro postati i sama. Album prvijenac *Horses*, izašao već 1975., pokazat će se kao „ključan impuls za nadolazeće novovalne bendove da se predstave vlastitim glazbenim materijalom i već definiranim estradnim profilom.“²²⁷

²²³ King Adkins, 2015, 49.

²²⁴ King Adkins, 2015, 76.

²²⁵ King Adkins, 2015, 76.

²²⁶ Barber, 2006, 73.

²²⁷ Glavan, 1980, 50.

Sljedeći bend nastao je na Rhode Islandu, u blizini New Yorka, 1974. Neki od članova benda pohađali su sveučilište za dizajn na kojemu su se također upoznali s radom Andyja Warholea. S njim će se u New Yorku povremeno i družiti. Dok su DEVO zvučali industrijski, Talking Headsi su svoju glazbu predstavljali negdje na granici pop i disco glazbe. Primarni osjećaj koji pjevač David Byrne kroz svoje izvedbe ispoljava jest nervoza. On je dezorijentiran i otuđen, nesiguran u svoju osobnost.²²⁸ (slika 23.) Pati od socijalne paranoje. U pjesmi *Psycho Killer* pjevač utjelovljuje upravo takvu osobu, čovjeka koji je na granici ludila uslijed pretjerane izloženosti kulturi konzumerizma. U pjesmama *Life During Wartime* i *Once in a Lifetime* govori se o krivo interpretiranim zbiljama, dolazi do miješanja tematike rata i zabave.

Bend Blondie nastao je 1974. u New Yorku, iz spajanja članova dva prethodna sastava. Veliki utjecaj na koncepciju samog benda utjecala je opsesija Andyja Warhola sa Marilyn Monroe, osobe koja je svoju slavu stekla na temelju fizičkog izgleda, potpuno ispražnjene osobnosti. Sama pjevačica Blondie, Debbie Harry, priznat će također i svoju fascinaciju s istom američkom pop zvijezdom. Andy Warhole ju je upoznao dok je radila kao konobarica početkom 1970-ih u Maxs Kansas Cityu, jednom od tadašnjih mjesta okupljanja njujorške alternativne umjetničke scene. Kroz svoje djelovanje, bend će postati živo utjelovljenje jedne zvijezde kao što je bila Marilyn Monroe. (slika 24.) Unatoč ironiziranim verzijama pjesama, popraćenih plitkim emocijama, koje govore o maskulinitetu, automobilima i slavi, publika Debbie Harry doživljava kao pravu zvijezdu. Na samom vrhuncu karijere, nedugo nakon izdanog prvog video-albuma (*Eat to the Beat* iz 1980.) i prvog hita s elementima buduće rap glazbe (pjesma *Rapture* iz 1981.), Debbie Harry će napustiti bend.²²⁹ Razlog je bio, kako je ona sama izjavila, prevelik pritisak kojeg je donosila uloga zvijezde iz koje se nije mogla povući ni u privatnom životu.

Glazbeni sastav B-52s nastali su 1976., također na prijedlog Andyja Warholea. Njihove apstraktne obrade skladbi i zabava iz 1950-ih i 1960-ih, pretvorili su ih u instant pop zvijezde. Dvije glavne pjevačice bile su odjevene u stilu prikladnom za spomenuto razdoblje, koje će neki autori okarakterizirati komoditetom svemirske tematike.²³⁰ Predmeti koji će izvođači nositi na sebi, mnogi bi mogli okarakterizirati kao kič, staromodne i niske

²²⁸ Cateforis, 2011, 74.

²²⁹ King Adkins, 2015, 81.

²³⁰ Cateforis, 2011, 105.

umjetničke razine. Međutim, kada se takvi predmeti ponovno otkriju i kada im se podari novo značenje, oni ulaze u vrstu umjetnosti poznate pod nazivom *camp*.²³¹ (slika 25.)

Bend The Cars nastat će 1976. u Bostonu te će ih se moći okarakterizirati kao najmanje postmodernistički bend. Njihove aluzije, glazbene i tekstualne, bit će usmjerene na originalni rock and roll s kraja 1950-ih i s početka 1960-ih. Na to će dodati uporabu sve popularnijeg sintesajzera te novovalni modni izričaj. The Cars služe kao dobar primjer prelaska iz prve u drugu fazu novoga vala.

10.2. Druga faza

Dok je u Engleskoj 1976. bila godina kada se *punk* počeo ubrzanije širiti, u SAD-u se već u novinskim člancima piše o novom valu. Glavna kritika koja se odnosila na dotadašnju glazbu bila je ta da joj nedostaje plesnog ritma bržeg tempa. Koliko se brzo novi val u SAD-u počeo komercijalizirati govori nam zajednička turneja 1978. benda The Cars zajedno s Foreignersima, tada već etabliranim rock bendom i scenskom atrakcijom.²³² Kao jedan od derivata novoga vala u SAD-u će se krajem 1970-ih pojaviti i power pop. Za predstavnike ovog izričaja možemo navesti bend The Knack sa svojim hitom *My Sharona* iz 1979. Uspješno su ispoljavali mješavinu snage rock ritma i zvuka gitare s pop aranžmanima. Koliko god zvučali inovativno, neodoljivo su podsjećali na rock glazbu s početka 1960-ih, koju su svirali bendovi britanske invazije na glazbeno tržište SAD-a (The Who). Mediji će ih također predstavljati kao najveću atrakciju još od vremena popularizacije engleskih Beatlesa u SAD-u. To će potvrditi i same brojke prodanog im hita.

Do prve polovine 1979., na američkom glazbenom tržištu, kao najpopularnija glazba dominirat će disco. Izdavačke kuće će u novom valu vidjeti nasljednika tog glazbenog izričaja, od kojeg će također pozamašno profitirati. Novovalni bendovi tada će već najveći broj svojih nastupa održavati u tzv. rock disco klubovima, kojih je 1979., već u New Yorku bilo sedam.²³³

Danny Fields, glazbeni novinar i tadašnji zastupnik male izdavačke kuće Sire Records, na Seminaru o novitetima u glazbi 1980. navest će novi val kao rock 1980-ih.²³⁴ Iste te godine, glazbeni pravac se pokušava prenijeti iz klubova na velike pozornice. Tako je održan

²³¹ Cateforis, 2011, 116.

²³² Cateforis, 2011, 30.

²³³ Cateforis, 2011, 37.

²³⁴ Cateforis, 2011, 20.

Heatwave festival u Torontu 1980., gdje se okupilo oko 50 000 ljudi. Nastupi bendova se nisu mogli mjeriti s onima koji su bili održavani u manjim, privatnijim klubovima. Glazbena industrija brzo će uvidjeti da novi val samostalno nije namijenjen za festivalske nastupe pred gomilom slušatelja.

Sljedeće tri godine, u razdoblju od 1980. do 1983., na američko glazbeno tržište, doći će do priljeva velikog broja engleskih novovalnih bendova (opisana kao nova *Beatlemania*). Oni će svoju najveću slavu postići tek s nastupima van Velike Britanije, te će tako zajedno s pojavom MTV-a, utjecati i na formiranje američkih novovalnih bendova druge faze ovog glazbenog izričaja. Ti sastavi će, kao i njihove engleske izvedenice, biti orijentirane prema zvuku koji se opisuje kao new pop ili new romantic. Oni će ipak ostati u sjeni britanskih bendova, koji su do 1983. i postepenog nestanka novog vala u SAD-u bili na vrhu top glazbenih ljestvica.²³⁵

10.3. Treća faza

Potpunom afirmacijom novog vala u SAD-u, dolazi i do pada njegovog utjecaja te postupne dezintegracije. Tako će na trodnevnom US festivalu 1983. u Californiji, za vrijeme prvog i trećeg dana održavanja, biti zastupljeni i novovalni bendovi. Drugi dan bio je namijenjen za novi nadolazeći glazbeni izričaj heavy metal. Posjećenost tog drugog dana bila je skoro dvostruko veća od zbroja publike preostala dva dana.²³⁶ Ove podatke, mediji će okarakterizirati kao smrt novog vala i pobjedu rock and rolla. Unatoč tada još većoj medijskoj zastupljenosti novovalnih izvođača, izgledalo je da je autentičnost novih glazbenih izričaja pobijedila one koji su, već neko vrijeme, bili temeljeni na umjetnoj stvorenoj predodžbi.²³⁷ Kao i u Engleskoj, pred svoj sam kraj, novi val dobit će i društveno-političku notu. Novooformljena super-grupa U.S.A. for Africa, svoj će dobrotvorni koncert za pomoć Africi održati također 13. srpnja 1985. u Philadelphiji.

²³⁵ Cateforis, 2011, 55.

²³⁶ Cateforis, 2011, 59.

²³⁷ Cateforis, 2011, 59.

11. NOVI VAL I PUNK U JUGOSLAVIJI

Za razliku od svjetske punk i novovalne scene, koja se dobrim dijelom može glazbeno i stilski diferencirati, u slučaju one nastale na području Jugoslavije, to neće biti moguće. Postojat će malen broj čistih punk sastava. Dosta novih bendova izdat će svoje prve albume u punk maniri, da bi se već sa sljedećim izdanjima predstavili u novom svijetlu (nekom od žanrova novog vala u širem smislu). Zajednički nastupi na istim lokacijama, te povezanost s istim izdavačkim kućama, navode nas da mnoge izvođače svrstamo u jednu novu i objedinjenu glazbenu scenu. Ona se vremenski može podijeliti u dva dijela. Kao početak prvog uzima se kraj 1976., a njegov završetak označava prijelaz iz 1982. u 1983. Za ovu prvu fazu možemo reći kako je po prvi put neki rock pravac u Jugoslaviji u vremenskom trendu s ostatkom svijeta. Drugu fazu punka i novog vala pratimo od 1983. do 1987. Tada je ona već duboko inkorporirana unutar dominantne glazbene kulture te nema toliko izraženu vlastitu scenu. U ovome radu centar pažnje usmjeren je na prvo razdoblje, i to na područje tzv. Punk trokuta; gradove Rijeku, Ljubljano i Zagreb. Kratak osvrt bit će pružen i za beogradsku scenu.

11.1. Glazbena scena do pojave punka i novog vala

Prvi period rock glazbe u Jugoslaviji pratimo od početka 1960-ih. Većina pjesama odnosila se na puke reprodukcije ili obrade stranih hitova. Nema mnogo autorskih radova, a diskografija je prepuna prepjeva, od kojih nijedan neće postati veliki hit (rock glazba shvaćana kao moda kratkog daha).²³⁸ Mjesta gdje se izvode koncerti su školski plesnjaci te mjesne zajednice, ne postoje veliki koncerti s kvalitetnom produkcijom velikih zvijezda. Medijsku popraćenost prve dvije velike rock grupe koje se zasnivaju na vlastitom autorstvu, pratimo od 1967. Tada, pod utjecajem engleskih The Beatlesa, nastaju Indexi i Grupa 220, čiji prvi album *Naši dani* izlazi 1968.

Tada je glazbena industrija još uvijek podijeljena u četiri dijela; na jazz, zabavnu, narodnu i klasičnu glazbu.²³⁹ Također je prisutna stroga distinkcija između urbane i ruralne glazbe. Rock se, kao nedovoljno raširen glazbeni pravac bez svoje scene, svrstava uz šlagereske izvedbe na festivalima zabavne glazbe. Posljedica toga bile su čudne žanrovske suradnje. Od početka 1970-ih, rock izvođači započinju sa samostalnim nastupima. U novom desetljeću treba navesti dvije ključne pojave; bendove Bijelo dugme i Buldožer sa njihovim albumima prvijencima (oba iz 1975.). *Što bi dao da si na mom mjestu* je album koji prvi

²³⁸ Vesić, 2020, 19.

²³⁹ Vesić, 2020, 20.

dostiže ozbiljne tiraže te donosi veliku popularnost sarajevskom Bijelom Dugmetu. Držeći se, dotad već ustaljenih obrazaca glazbene industrije glazbe, uspijevaju spojiti jedan urbani izričaj s ruralnim utjecajima. Takva glazbena forma ubrzo će biti opisana kao pastirski rock. (slika 26.) Unatoč tome što je stekao veliku popularnost, ovakav izričaj bit će kritiziran i optužen za kreiranje ponarodene verzije rock glazbe.²⁴⁰ Treba i spomenuti da njihovi tekstovi nisu sadržavali nikakvu društveno-ekonomsku kritiku.

Za razliku od Bijelog Dugmeta, slovenska grupa Buldožer sa svojim albumom *Pljuni istini u oči*, dokazat će se kao najoriginalniji izvođači do pojave punka. Shvaćajući da dobar dio populacije nije dobro vladao njihovim jezikom (koji bi im se mogao pokazati kao nepremostiva zapreka u javnom djelovanju), odlučuju se za izvođenje pjesama na tadašnjem umjetnom stvorenom hrvatsko-srpskom/srpsko-hrvatskom jeziku.²⁴¹ Sam album nije bio direktna politička subverzija. Prije se može okarakterizirati kao „programski, čija je ideja od prve do po posljednje vinilne brazde klasična ikonoklastika, potpuno nepoštovanje vrijednosti sustava.“²⁴² Ironizacija same glazbene forme, ali i tematike, svrstala ih je u rodonačelnike „otkačenog rocka“. Na televiziji nisu bili zastupljeni, a album, koji je samo igrom slučaja izdan, poslužio je kao dobar test društva za ono što će tek uslijediti.

11.2. Riječka scena

Početke punka (i novog vala) u Hrvatskoj, pa tako i u cijeloj Jugoslaviji, vežemo uz grad Rijeku. Uz to što je bila lučki grad, jako se blizu nalazila Italiji, odnosno Trstu, koji je brojnoj populaciji služio kao prozor u zapadnu kulturu. Kako se tamo kupovao velik broj stvari nedostupnih u Jugoslaviji, među njima će se pronaći i prve punk ploče. Osim ovog načina, njih su još znali donositi i pomorci, ali bi ih isto tako i mladi ljudi znali naručivati putem poštanskih narudžbi.²⁴³ Svaki od ovih načina dokazivao se boljim od čekanja da neki album bude pušten u prodaju u Jugoslaviji sa zakašnjenjem, često i više od jedne godine.

Prvi punk koncert u bilo kojoj komunističkoj zemlji do tada, dogodit će se baš u Rijeci, točnije u njezinom predgrađu Kozala. Održat će ga bend Parafi u sklopu novogodišnje zabave na otvorenom 1976. Sastavljen od tri člana, Valtera Kocijančića (vokal i gitara), Zdrave Čabrijana (bas gitara) i Dušana Pjera Ladavca (bubnjevi) bend će tada još uvijek izvoditi glazbu zvukom bližu hard rocku negoli punku. Međutim, vizualni identitet u

²⁴⁰ Mirković, 2005, 13.

²⁴¹ Vesić, 2020, 23.

²⁴² Vesić, 2020, 24.

²⁴³ Barić, 2011, 10.

potpunosti će odgovarati novom izričaju. Razlog tome će biti posao raznosača inozemnih glazbenih časopisa, kojeg je obavljao otac Kocijančića.²⁴⁴ Tako će njegov sin biti jedan od prvih ljudi u gradu upoznat s punkom, makar samo s njegovim vizualnim identitetom. Samo ime članovi benda uzimaju nakon konstantne izloženosti izvještavanju o parafiranju političkih sporazuma.²⁴⁵ Uz to, naziv im je zvučao dovoljno anti-autoritativno da bi ga prisvojili. Tijekom 1977. dolaze u posjed prvih punk ploča, koje će im poslužiti za pisanje prvih vlastitih skladbi. Njih će izvesti u kolovozu iste godine, u jednom od riječkih parkova. Za taj koncert priredit će i improvizirane svjetlosne efekte, a kao sjećanje na njega zabilježena je i pojava prvog grafita (PARAF-PUNK).²⁴⁶ Njihovoj izvedbi svjedočit će i Goran Lisica Fox, tadašnji novinar kojeg će nastup dojmiti i natjerati da se bendu priključi kao njihov menadžer (neki ga uspoređuju s karijerom internacionalnog Malcolma McLarena). Nekoliko mjeseci prije tog koncerta, u tada popularnom glazbenom časopisu *Džuboksu*, pojavit će se članak o pulskim punkerima Atomskom skloništu. Ova će vijest predstavljati senzacionalistički pokušaj sljubljanja izvođača s novim glazbenim izričajem. O neupućenosti javnosti, ali i samog pulskog benda u ono što bi trebao karakterizirati punk, govori nam i njihov promašeni stilski izričaj kojeg su medijski prezentirali (post-apokaliptični dronjci i pokidana odijela).²⁴⁷ (slika 27.)

Prve studijske zapise punk pjesama (*Kontracepcija, Reforma školstva i Farba*) Parafi snimaju u veljači ili ožujku 1978. na Radio Rijeci.²⁴⁸ Svoj prvi profesionalniji koncert održat će nekoliko tjedana kasnije u riječkom klubu Circollo. Od tada ih, uz pomoć njihovog menadžera, počinje pratiti zagrebački list *Polet*. Početkom svibnja ih upravo oni pozivaju na prvi punk koncert u Novom Zagrebu. U organizaciji *Poleta*, nastupala je tzv. Velika četvorka; Parafi, Pankrti, Azra i Prljavo Kazalište.²⁴⁹ Zbliživši se sa ostalim bendovima, Parafi će, zajedno s Prljavim kazalištem, od strane Pankrta biti pozvani na koncert u Ljubljani. Tako će biti zasađeni temelji tzv. Punk trokuta. Prvi komercijalno isplativ koncert punka, održat će se u rujnu 1978. u Maloj dvorani Sportova u Zagrebu, gdje će zajedno ponovno nastupiti svi spomenuti.²⁵⁰ Polaganim širenjem novog pravca u glazbi, u Rijeci se formiraju novi bendovi. Tako će do kraja 1978. steći titulu grada s najvećim brojem punk izvođača. Posljednji nastup

²⁴⁴ Vesić, 2020, 35.

²⁴⁵ Vesić, 2020, 36.

²⁴⁶ Barić, 2011, 11.

²⁴⁷ Barić, 2011, 11.

²⁴⁸ Barić, 2011, 17.

²⁴⁹ Vesić, 2020, 58.

²⁵⁰ <http://strazarni-lopov.blogspot.com/2015/04/polet-rock-78-polet-je-kriv-za-sve-1978.html>

Velike četvorke bit će održan u studenom iste godine u Rijeci pred četiri tisuće ljudi. Otprilike u slično vrijeme, samostalan nastup Parafa na Boom festivalu u Novom Sadu, svrstat će ih u punk elitu. Tada će biti zabilježena fotografija basista Zdrave Čabrijana, naknadno iskorištena za omot prve singlice. (slika 28.) Na istom festivalu nastupit će i lokalni bend Pekinška patka, koji će sve do 1981. i pojave ostalih punk i novovalnih bendova iz Srbije, djelovati kao iznimka. Početkom 1979. Parafi u Ljubljani snimaju još četiri pjesme, od kojih će dvije biti izdane u obliku prve singlice (*Rijeka/Moj život je novi val*).²⁵¹ Prvotno odbijeni od Jugotona, tada vodeće izdavačke kuće iz Zagreba, prijeći će u ljubljanski ZKP RTZLJ. Tijekom 1979. nastupaju po hrvatskim gradovima te stječu popularnost svojim energičnim nastupima, ekscesima i tučama te izvedbama provokativnih pjesama (*Otok goli*). Vrhunac godine bit će zajednički nastup s riječkim Termitima, Prljavim kazalištem i Buldožerom u Kristalnoj dvorani hotela Kvarner u Opatiji.²⁵² Svoju popularnost podižu na razinu više svirajući kao predgrupa britanskim The Rutsima na njihovoj turneji po Jugoslaviji 1980. Album prvijenac izdaju mjesec dana nakon smrti Josipa Broza Tita, u lipnju iste godine. Ploča *A dan je tako lijepo počeo* prodala se u 25 000 komada te završila na nizozemskoj glazbenoj top listi.²⁵³ Po svom izlasku ne toliko hvaljena (provokativni tekstovi), danas se smatra perjanicom hrvatskog punka. Nakon izdavanja albuma i zasićen nastupima, pjevač Valter Kocijančić napušta bend. Na njegovo mjesto stupa riječka punkerica Pavica Mijatović, koja će u sastavu biti poznatija pod nadimkom Vim Cola. Sa svojim osobnim stilom (kratka kosa, jaka šminka i elementi dark/gothic stila) donijet će promjenu glazbenog izričaja benda. Novi album *Izleti* izdan 1981. bit će okarakteriziran kao jedan od originalnijih novovalnih i prvi dark vinil prepun mističnih i psihodeličnih tekstova. Pridruženi novi član Mladen Tičić Tica, koji je došao iz Termite, preminut će za vrijeme snimanja posljednjeg albuma *Zastave*, izdanog 1984.²⁵⁴

Spomenuti Termiti osnovani su također u Rijeci, točnije u rujnu 1978. Jedan od prvih zajedničkih nastupa sa Parafima, u klubu Modra iste godine, bit će zabilježen kamerom za potrebe kratkog filma *Dan mog života*.²⁵⁵ Nažalost, ova će se snimka izgubiti na Televiziji Beograd. Tako će propasti jedini pokušaj stvaranja kratkog hrvatskog punk filma. Ono što je Termite uzdizalo do popularnosti Parafa, bili su ekscentrični nastupi pjevača Predraga Kraljevića. Oni su uključivali oblike samoranjanja (rezanje žiletom po prsima), redovite

²⁵¹ Vesić, 2020, 74.

²⁵² Barić, 2011, 19.

²⁵³ Barić, 2011, 19.

²⁵⁴ Kostelnik, 2004, 171.

²⁵⁵ Vesić, 2020, 54.

sukobe s publikom, paranje jastuka punjenih perjem te nošenje zahodske školjke kao pokrivala za glavu.²⁵⁶ (slika 29.) Evidentan je bio utjecaj američkog izvođača Iggyja Popa na pjevača Termita. Prvotnom zvuku, koji je podsjećao na glazbu Ramonesa i Clasha, dodaju i novu dimenziju uključivanjem klavijatura. Početkom 1979. nastupaju na Ri rock festivalu. Iako su bili brojčano nadjačani akustičnim izvođačima hippie i folk izričaja (te njihovom publikom), uspijevaju okupiti oko dvjestotinjak punk sljedbenika.²⁵⁷ Uskoro snimaju i prve pjesme (*Vjeran pas* i *Mama, s razlogom se brineš*), te također pod vodstvom Gorana Lisice Foga, kreću s nastupima po Ljubljani. Njihovu sve veću popularnost pospješit će i zajednička turneja s Buldožerom na prijelazu u novu 1980. Tijekom 1980. i 1981. snimaju još nekoliko pjesama i razmišljaju o snimanju prvog albuma. Zbog nemogućnosti postizanja dogovora s izdavačkim kućama, prvijenac neće biti snimljen u aktivnoj fazi benda. Njegova realizacija bit će uspješna tek 1996. Termiti se, najviše razočarani u to što nisu imali izdani album, do kraja 1982. raspadaju. Njihov dotadašnji gitarist, Mladen Tičić Tica, prijeći će u Parafe. Od 1981. većina glazbene scene prebacila se s punk izričaja na novovalni. Rijeka takvu scenu još nije formirala. Sve više gubi veze s Ljubljanom i Zagrebom, a okreće se susjednoj Puli u kojoj je još uvijek, kao i u Rijeci, punk scena imala svoj zamah.²⁵⁸

Posljednji izvođači iz Rijeke koje ćemo spomenuti, ujedno će označavati i vremensku granicu prijelaza punk i novovalne scene iz svoje prve u drugu fazu. Radi se o bendu Xenia, oformljenom krajem 1981. Sastojao se od nešto starijih i iskusnijih glazbenika aktivnih već u prošlom desetljeću te od mlade pjevačice Vesne Vrandečić (koja je svoje iskustvo nove glazbene scene stekla već nastupajući za dva sastava).²⁵⁹ Tijekom 1980-ih, uz nešto kasniji Denis i Denis, Xenia će biti među najuspješnijim riječkim bendovima. Takvom uspjehu pridonijet će i njihov istoimeni, prvi album iz 1983. Produciran izvrsno u Švedskoj, pod utjecajem poznatog sastava Blondie, isporučit će veliku popularnost i smatrat će se jednim od posljednjih istinskih i inovativnih novovalnih izdanja. Što se samog albuma tiče, karakterizirat će ga moderan i energičan power pop zvuk (obogaćen ponekim punk trenutcima usijanja) s natruhama feminizma i mračnih tematika.²⁶⁰ Pjesma *Moja prijateljica*, koja je govorila o ženskoj homoseksualnosti, izazvat će mnogo manje bure u javnosti nego što će to biti u

²⁵⁶ Vesić, 2020, 76.

²⁵⁷ Barić, 2011, 55.

²⁵⁸ Barić, 2011, 57.

²⁵⁹ Barić, 2011, 171.

²⁶⁰ Barić, 2011, 172.

slučaju s Prljavim kazalištem i njihovom pjesmom *Some Boys/Neki dječaci* iz 1979. (dokaz postepene liberalizacije tržišta i društva nakon smrti Josipa Broza Tita).²⁶¹

11.3. Slovenska scena

Za početak punka u Sloveniji vežemo isključivo bend Pankrte. Osnovani su krajem kolovoza 1977. u Ljubljani, uvjereni kako su upravo oni prvi punkeri iza Željezne zavjese. Involvirani u glazbu već prije utemeljenja novog sastava, ističu kako su bili inspirirani isključivo stranom (Iggy Pop, Lou Reed, Garry Glitter) rock scenom.²⁶² Kada su doznali za pojavu novih glazbenih izričaja u inozemstvu, odlučuju se za formiranje sličnog domaćeg benda. Isto ljeto će Grega Tomc (budući menadžer benda) otići u London, gdje će slušati punk bendove i sakupiti neke od njihovih najvažnijih ploča. Za to vrijeme će u Ljubljani Pero Lovšin okupiti buduće članove Pankrta.²⁶³ Frustrirani sivilom njihova grada, koje u to vrijeme nije imao mjesto za večernji provod, počinju sastavljati vlastite pjesme. Važno je naglasiti kako su se odlučili na korištenje slovenskog jezika, svjesni kako im to može otežati popularnost na široj državnoj sceni. Ipak, smatrali su kako je autentičnost koju je nosio njihov vlastiti jezik, vrijedan rizika.

Prve koncerte održat će dva dana za redom u listopadu 1977. Mjesto izvođenja bila je gimnazija u Mostama. Sami članovi benda bili su u strahu od uhićenja nakon što su uvidjeli kakve dojmove su publici ostavile njihove izvedbe. Tako su neka od sjećanja ljudi prisutnih glasila: „Možda mi je bilo malo bučno“, „Što je ovo“, „Sve je bilo jako nabrijano“, „Drugačije od svega što smo do tad čuli“.²⁶⁴ Njihove izvedbe, koje je krasila sirova i autentična energija bazičnog rocka, zapaziti će i Radio Študent.²⁶⁵ Uz taj radio vežemo i Igora Vidmara, slovenskog politologa koji se pojavom punka vraća na svoje radno mjesto radijskog voditelja. Prethodno tom, hvalio se kako je uz otkaz s Radio Študenta, bio i izbačen iz Komunističke partije Slovenije.²⁶⁶ Radio, koji je do tada bio u funkciji konvencionalnog, političko korektnog izvještavanja, pretvara se u medijskog predvodnika promoviranja nove glazbe. Uskoro će njegovim stopama krenuti i omladinski list Mladina.

Mjesec dana nakon prvih koncerata u rodnome gradu, nastupaju i u Beogradu. Taj koncert možda neće uspjeti pokrenuti novu beogradsku scenu (ona će se formirati tek 1980.),

²⁶¹ Barić, 2011, 172.

²⁶² Kostelnik, 2004, 14.

²⁶³ Kostelnik, 2004, 18.

²⁶⁴ Vesić, 2020, 33.

²⁶⁵ <http://strazarni-lopov.blogspot.com/2015/09/pankrti-polet-je-kriv-za-sve-1978.html>

²⁶⁶ Vesić, 2020, 65.

ali će zato biti zapamćen kao prvi slučaj izvoza punka iz jednog u drugi grad Jugoslavije.²⁶⁷ Glazba koju je publika imala priliku čuti na tom koncertu, nimalo nije odgovarala njihovim očekivanjima. Svi osim Pere Lovšina bili su odjeveni u neupadne košulje i crne hlače. On je plijenio pozornost bosonog, s rasparanim trapericama do koljena i polu-raspadnutom crvenom košuljom.²⁶⁸ Nedugo nakon Beograda, krajem godine Pankrti imaju koncert i u Zagrebu. (slika 30.) On će biti organiziran u sklopu izložbe nove skupine strip umjetnika naziva Novi kvadrat. Taj nastup 18. studenog, u umjetničkoj galeriji Studentskog centra, bit će zabilježen kao prvi punk koncert u Zagrebu.²⁶⁹ Prateći bend bit će im, tada još vrlo nepoznata, zagrebačka Azra. Ta dva izvođača jedina će iskakati od ostalih starijih glazbenika i njihovih rock klasika. Parafi će ponovno iznenaditi svojim modnim stilom. Ovaj put je i Pero Lovšin izgledao kao mladi birokrat, nimalo nalik na ono što je njihova izvedba projicirala (opisana kao udar zvuka i slike).²⁷⁰

Tijekom sljedeće 1978., nastupaju u sklopu koncerata Velike četvorke koje dogovara *Polet*. Unatoč njihovoj amaterskoj organizaciji, Pankrti od svih bendova zvuče najiskusnije i najbolje. Prva singlica (*Lepi in prazni/Ljubljana je bulana*) izdana je krajem godine te je kvalitetno prezentirala energiju, jasnu formu i pjevne refrene. Dok ih inozemni glazbeni NME i Melody Maker u svojim člancima hvale, domaća intelektualna elita ih napada. Ostat će poznata izjava filozofa Slavoj Žižeka kako je „punk prvi simptom dezintegracije samoupravnog socijalizma“.²⁷¹ Tijekom 1979. održavaju veliki broj koncerata. Zbog njihovih kritičnih društvenih pjesama, često ih na nastupe ispraćaju djelatnici službi sigurnosti. Kako bi skrenuli negativnu pažnju sa svojeg djelovanja, a tako i pridobili interese izdavačkih kuća, Pankrti se odlučuju predstavljati ne kao anti-državni elementi, već kao istinski ljevičari koji se zalažu za pravednije socijalističko društvo u kojem žive.²⁷²

Nekoliko dana prije smrti Josipa Broza Tita početkom svibnja 1980., održavaju svoj koncert u beogradskom Studentskom kulturnom centru. Glazba koju su tada izvodili bila je nešto udaljenija od prvotnog stila. U prvom planu bila je iznimna tehnička izvedba, a ne agresivnost i sirovost zvuka. Ipak, istoimeni album koji je izašao netom prije tog nastupa,

²⁶⁷ Mirković, 2005, 26.

²⁶⁸ Vesić, 2020, 34.

²⁶⁹ Mirković, 2005, 27.

²⁷⁰ Vesić, 2020, 46.

²⁷¹ Vesić, 2020, 67.

²⁷² Vesić, 2020, 129.

krasilo je 14 kratkih izvedbi; čvrstih, jasnih, oštih, jednostavnih i efektivnih.²⁷³ Promocija albuma neće biti najuspješnija zbog smrti komunističkog vođe.

Tijekom svoje karijere, Pankrti će se više puta susresti s cenzurom određenih pjesama. Međutim, oni su se s njom nosili na svoj specifičan način. Svjesni da bez prihvaćanja iste neće biti u stanju izdati album, prihvaćali su sve oblike cenzure na način da bi sporne riječi zamijenili s prvima koje bi zadovoljavale metriku pjesme. Tako će za svoj album prvijenac dobiti nagradu Sedam sekretara SKOJ-a, istu onu koju će partijska omladinska komisija oduzeti Prljavom kazalištu godinu prije, 1979.²⁷⁴ Dodjela ovakve nagrade bendu kao što su bili Pankrti, ukazivala je na potpuno nerazumijevanje i neshvaćanje samog pojma novih glazbenih izričaja od strane partijskih organizacija.

Tijekom 1979. u Sloveniji će se oformiti novi bend, Lačni Franz. Zbog svojih specifičnih kombinacija različitih glazbenih stilova, od samih početaka biti će karakterizirani kao punokrvni novovalni, a ne punk izvođači. Pojavom ovakvog benda, Slovenija će nagovijestiti daljnji razvoj svoje glazbene scene.

11.4. Zagrebačka scena

Kao glavni grad Hrvatske, Zagreb će tijekom godina punka i novog vala, imati najrazvijeniju glazbenu scenu. Njezine početke pratimo s krajem 1976., kada je u Galeriji Studentskog centra, za vrijeme izložbe spomenutog Novog kvadrata, nastupilo i nekoliko bendova. Oni najbitniji bili su Pankrti. Iz Slovenije će do kraja godine dopirati slab signal Radio Študenta koji će emitirati strane punk singlove. Beogradski poznati glazbeni časopis *Džuboks* donosit će prve članke o inozemnim bendovima kao što su Ramonesi i Patti Smith.²⁷⁵

Polet je do kraja 1976. bio tipičan primjer službenog glasila Saveza socijalističke omladine Jugoslavije. Svoju popularnost nije pronalazilo van okvira onih koji nisu pretendirali na neko partijsko mjesto. Promjena će uslijediti preustrojem vodstva lista. Na mjesto glavnog urednika doći će Petar Kvesić, koji će s novoformljenim novinarskim snagama (Denis Kuljiš, Dražen Vrdoljak, Rene Bakalović, Darko Glavan...), ali i novim urednikom stripa i ilustracija Mirkom Ilićem, započeti promjenu uredničke politike.²⁷⁶ Plan je

²⁷³ Vesić, 2020, 128.

²⁷⁴ Vesić, 2020, 181.

²⁷⁵ Barić, 2011, 10.

²⁷⁶ Vesić, 2020, 41.

bio poprilično jednostavan. Na prvim stranicama glasila su se i dalje trebale zadržati ustaljene ekonomsko-političke teme kako bi skretale pozornost komunističkih starješina. Novina su bile priloge o rastućoj domaćoj glazbenoj sceni. Tako će polovinom siječnja 1977. u *Poletu* biti izdan članak Jurija Šiftara naslova „*Punk je nada za 1977.*“²⁷⁷ Treba napomenuti kako u to vrijeme na engleskom području još nije izdan nijedan punk album. *Polet* će svoju najhrabriju fazu objavljivanja nepogodnih tekstova imati do kraja 1980. Tada će cjelokupna redakcija postati žrtva jednog sudskog procesa koji će biti poznat pod nazivom Slučaj Šarović. Jedan od tadašnjih novinara *Poleta*, objavit će u listu fotografije potpuno nagog Milana Šarovića, tada golmana Nogometnog kluba Zagreb.²⁷⁸ Uslijedit će čistka tadašnje redakcije. Dolaskom nove garniture ljudi, kritike društva, koje su do tada bile odlike *Poleta*, postajale su sve rjeđe.

Oformljena krajem 1976., strip grupa Novi kvadrat pod vodstvom Mirka Ilića, također će imati utjecaja na razvoj tadašnje scene. Inspirirani tematikom stripova za odrasle, po prvi puta će jednu takvu disciplinu uvrstiti u visoku umjetnost, ili barem prostor visoke umjetnosti (Galerija Studentskog centra).²⁷⁹ Izradit će i neke omote rock albuma te aktivno surađivati s *Poletom* u formi od pet do šest stranica lista posvećenih isključivo stripu i ilustracijama.²⁸⁰

Nova energija doći će i s područja kazališne umjetnosti u liku skupine neprofesionalnih kazališnih glumaca studentske dobi nazvane Kugla glumišta.²⁸¹ Karakterizirat će ih odbacivanje dotadašnjih zadanih normi i dogmi izvođenja predstava. Njihove izvedbe bit će deinstitutionalizirane, dovedene na uobičajena javna mjesta, gdje će obični prolaznici postati publikom. Sama gluma nerijetko će biti popraćena s glazbenom kulisom. U sklopu sličnih umjetnosti možemo navesti i performanse konceptualnog umjetnika Tomislava Gotovca, kako neki tvrde, vječite inspiracije novog vala.²⁸² Njegove umjetničke akcije sam naziva novovalnim anarhijama, a neke od njih će uključivati javno brijanje i šišanje te dirigiranje ulicama „*Koncerta za tisuću fučkaljki*“, nakon kojeg demonstrativno skida svoju odjeću.²⁸³

Zajedničko mjesto okupljanja ljudi iz svih navedenih segmenata društva i umjetnosti, uskoro će postati slastičarna Zvečevo. Iako u samom centru grada, neugledna i skućena, nuditi

²⁷⁷ Vesić, 2020, 27.

²⁷⁸ Mirković, 2005, 103.

²⁷⁹ <http://strazarni-lopov.blogspot.com/2016/03/novi-kvadrat-mirko-ilic-polet-je-kriv.html>

²⁸⁰ Mirković, 2005, 14.

²⁸¹ Vesić, 2020, 40.

²⁸² Mirković, 2005, 77.

²⁸³ Mirković, 2005, 79.

će opciju iznošenja kupljenih proizvoda van same prodavaonice. Tako će se uskoro ustaliti praksa odlaganja nepreglednih redova čaša i šalica po krovovima auta parkiranih u Masarykovoju ulici. Osim Zvečke, u toj istoj ulici, postojat će još tri ugostiteljska objekta koja će zajedno formirati tzv. *Duhanski put*. Tako će se „na svega nekoliko stotina metara gradskog asfalta smjestiti cijela prvotna punk i novovalna scena grada Zagreba.“²⁸⁴ Svaki od tih objekata imat će svoje specifičnosti i određenu klijentelu. Tako će Blato biti najneuglednije mjesto, koje će okupljati boeme i intelektualce, ali i poneku neopterećenu zvijezdu u usponu. Nasuprot Blata, nalazit će se Gradska kavana prozvana Kavkaz. Kao potpuna suprotnost drugom objektu preko ceste, ona će okupljati društvenu elitu, šminkere. Posljednje za navesti ostaje Mali Kavkaz, mjesto bez pretjeranih ideoloških određenja, rezervirano za manje poznate goste i sitne transakcije raznim opijatima. Zvečka će, jedina bez prethodne tradicije, izrasti u najpopularnije mjesto u gradu, jedino područje pod kontrolom rock and rolla.²⁸⁵ Koliko je Zagreb u vrijeme širenja nove glazbene scene bio bezličan grad bez mjesta za provod, govore nam podatci o vremenima zatvaranja ugostiteljskih objekata. Zvečka će prestajati s radom već u devet navečer, a ona najduže otvorena, Kavkaz, će u nekim periodima biti otvoren čak i do jedanaest sati.²⁸⁶

Po pitanju klubova, situacija je bila još gora. Tako će se prvi koncerti odvijati na nekonvencionalnim mjestima kao što su Studentski centar (sa svojom Galerijom), drvene barake izgrađene pored njega ili u blizini Hrvatskog narodnog kazališta i Zdenca života. Jedini klub koji je bio otvoren u centru nosio je naziv Lapidarij. Prvo novo mjesto u gradu postat će i Omladinski klub Kulušić, ponovno otvoren nakon pet godina. Njegov rad će biti ograničen do deset, s iznimkama do jedanaest sati navečer.²⁸⁷ S obzirom da su ovakvi klubovi bili neprofitni i u vlasništvu države, njihov jedini cilj bio je što veća programska aktivnost. Tako su svoju priliku da se iskažu dobili mnogi novonastali bendovi.

Koliko je tadašnja glazbena scena bila prepoznata i u svijetu, govori nam intervju Malcolma McLarena, menadžer Sex Pistolsa, koji je dao engleskom glazbenom časopisu *Melody Maker* krajem 1979.²⁸⁸ Planirao je u turneju benda sljedeće godine uvrstiti i nastup u Jugoslaviji. Međutim, Sex Pistolsi se raspadaju već krajem prvog dijela turneje, te od njihove posjete Zagrebu nije bilo ništa.

²⁸⁴ Mirković, 2005, 57.

²⁸⁵ Mirković, 2005, 59.

²⁸⁶ Mirković, 2005, 59.

²⁸⁷ Mirković, 2005, 27.

²⁸⁸ Barić, 2011, 12.

Odnos Komunističke partije Jugoslavije prema novonastaloj glazbenoj sceni i njenim izvođačima možemo opisati kroz djelovanje tzv. šund komisije. Osim klasičnih policijskih metoda (ispitivanja, privođenja i zastrašivanja) koje su se koristile u svrhu suzbijanja bilo kakvih nepodobnih aktivnosti, rad ove komisije prezentirat će potpunu nekompetentnost vladajućih struktura zaduženih za razvoj društva i kulture. Sastavljena od državnih arbitara dobrog ukusa, ova komisija zaprimala je materijale iz svih izdavačkih kuća koji su bili pred objavu. Najčešće nisu bili zabranjivani cijeli albumi, a nametanjem poreza za šund ploča bi mogla biti skuplja i do 40%.²⁸⁹ Neke druge interpretacije govore kako je komisija zapravo onim podobnim izdanjima uklanjala dio poreza, a drugima, ocijenjenima šundom, ostavljala potrebu plaćanja punog iznosa. Najveće zamjerke komisiji pripisivali su se njihovim sumnjivim i neujednačenim mjerilima. Jedan od paradoksa unutar njihovog djelovanja bilo je dodjela etikete šunda albumu prvijencu slovenskih Pankrta, kojem je istodobno Savez komunističke omladine Jugoslavije odao počast u vidu nagrade Sedam sekretara SKOJ-a. za 1980.

Govoreći o bendovima novonastale zagrebačke glazbene scene, prve ćemo spomenuti Prljavo Kazalište. Nastali su na tadašnji Dan republike, 29. studenog 1977. u zagrebačkoj Dubravi.²⁹⁰ Uzor za ime sastava došao je iz jedne epizode tada iznimno popularnog stripa Alan Forda. Koncert koji ih je najviše potaknuo da osnuju vlastiti bend bio je onaj Rolling Stones-a u Zagrebu 1976. Uz njih, glazbene uzore su pronalazili u pjesmama Sex Pistolsa i The Clasha. Svoje su prve promotivne fotografije zabilježili već na zimu 1977., na smetlišu u Dubravi. (slika 31.) Od ožujka sljedeće godine održavaju prve nastupe po periferiji grada i manjim okolnim mjestima, najčešće u prostorijama mjesnih zajednica. Njihov prvi singl *Televizori* izlazi u svibnju 1978. Zanimljiva je anegdota da članovi benda po izlasku spomenute pjesme, zovu radio stanice te glasaju sami za sebe.²⁹¹ Isto tako je za nju snimljen i glazbeni spot, što je tada zbilja bila rijetkost. U svojim počecima, Prljavo kazalište nastupa u najekstremnijim modnim izričajima. Očito još u potpunosti neupućeni u inozemni punk izgled, umjesto pribadačama svoje lice ukrašavaju štipaljka, a poderanu odjeću strujnim kabelima.²⁹² Na pozornicu bi Jasenko Houra (gitarist, a kasnije i pjevač) redovito dovodio Davorina Bogovića (pjevača) vezanog s lancima kao psa. Neki sudionici kažu kako su na prvom nastupu Velike četvorke, u koju su spadali i oni, vidjevši nastup riječkih Parafa, otišli

²⁸⁹ Barić, 2011, 318.

²⁹⁰ Barić, 2011, 33.

²⁹¹ Vesić, 2020, 59.

²⁹² Barić, 2011, 33.

kući i drastično uskladili svoj punk izričaj sa njihovim.²⁹³ Zahvaljujući kvalitetnim nastupima, za vrijeme kojih publiku često provociraju ska izvedbama narodnih pjesama, o njima počinju pisati i strani glazbeni časopisi. *Poletov* naslov broja za listopad 1978. bit će „*Da li se nešto događa?*“ (slika 32.) Duplerica koju je pratio naslov „*PUNK U HNK*“, prikazivat će članove Prljavog kazališta u Hrvatskom narodnom kazalištu.²⁹⁴ (slika 33.) Za razliku od prve singlice koju im je izdao Jugoton, bend će zbog njihovog odugovlačenja i tromosti prijeći u manju diskografsku kuću Suzy.²⁹⁵ Naime, iako je tadašnji urednik Jugotona, Siniša Škarica davao sve od sebe da promovira mlade nadobudne bendove, u slučaju Prljavog kazališta dobit će naredbu s više instance da njihov glazbeni izričaj produciranjem pokuša što više približiti onom Bijelog Dugmeta.²⁹⁶ Kako su obje strane bile nezadovoljne tom direktivom, druga singlica (*Moj je otac bio u ratu/Noć*) izlazi u drugoj nakladi sredinom 1979. Pjesmu *Moj je otac bio u ratu* možemo okarakterizirati kao mješavinu heavy rocka i garažnog proto punka, najenergičnijom i jednom od najboljih snimki prve faze benda. Počinju snimati i za prvi album. Veliku pomoć im pri sviranju i produkciji daje Ivan Piko Stančić, tada već iskusni novovalni glazbenik, koji će svojim radom i mentorstvom pospješiti karijere mnogih bendova.

Istoimeni album izlazi u rujnu 1979. te postiže tiražu od 40 000 primjeraka.²⁹⁷ Jedan dio glazbenih kritičara ga smatra i ponajboljim debi ostvarenjem jugoslavenskog rocka. Na njega će biti izdan i tzv. porez na šund. Pjesme na albumu bile su prepune društvene kritike, a jedna (*Some Boys/Neki dječaci*) progovara i o homoseksualizmu. Iako je Savez komunističke omladine Jugoslavije svoju nagradu Sedam sekretara SKOJ-a prvotno dodijelio Prljavom kazalištu kao priznanje za njihov umjetnički rad, oni će im je nedugo nakon toga sami i oduzeti. Promociju albuma odrađuju koncertom na Tašmajdanu u Beogradu, gdje sviraju kao jedna od brojnih predgrupa Bijelog Dugmeta. Po nekim svjedočanstvima, nakon nastupa Prljavog kazališta, i glavni su izvođači shvatili da dolazi nova glazba kojoj će se morati prilagoditi. Nakon niza sjajnih koncerata, pojavila se i kratkotrajna opcija odlaska u Englesku, gdje bi potpisali za inozemnog izdavača te nastupali pod imenom The Partisans.²⁹⁸ Ona nikada neće biti ostvarena. Kraj 1979. označava i prijelaz benda iz njegove prve u drugu fazu stvaralaštva. Glazbeni izričaj prelazi u novovalne i ska vode, popraćen i novim odgovarajućim modnim stilom. Koncerte koje održavaju namijenjeni su i za nekoliko tisuća ljudi.

²⁹³ Vesić, 2020, 57.

²⁹⁴ Mirković, 2005, 41.

²⁹⁵ http://strazarni-lopov.blogspot.com/2010/11/prljavo-kazaliste_30.html

²⁹⁶ Barić, 2011, 34.

²⁹⁷ Barić, 2011, 35.

²⁹⁸ Mirković, 2005, 121.

Drugi album *Crno bijeli svijet* izdan je krajem 1980. i potvrđuje odmak benda od punka. Prodan u nakladi od 180 000 primjeraka, postiže do tada najveći komercijalni uspjeh novog vala.²⁹⁹ Isto tako, bit će smatran i začetnikom glazbenog fenomena zagrebačke pop škole.³⁰⁰ Dotadašnjem pjevaču Davorinu Bogoviću profesionalizacija benda ne odgovara, te će tako ljeta 1981., umjesto u Švedskoj na snimanju albuma, provesti uživajući na otoku Krku. Tako će zadaće pjevača polako preuzimati Jasenko Houra, čija će se vokalna izvedba na kraju pokazati kao bolje rješenje novovalnog izričaja. Treći album *Heroj ulice* izlazi krajem 1981. i osim naslovne pjesme ne ostavlja mnogo hitova. Posljednji povratak Davorina Bogovića uslijedit će za snimanje četvrtog albuma, naziva *Korak od sna* (1983.). Karakterizirat će ga čvrsti rock zvuk s primjesama power popa i funka.³⁰¹

Drugi bend koji ćemo obraditi je Azra. Njen najistaknutiji član, Branimir Štulić i prije samog osnivanja benda bio je iznimno poznat stanovnik grada Zagreba. Od samog početka 1970-ih godina nastupa kao ulični svirač opčinjen Bob Dylanom i sevdahom. Tada poznat po nadimku Čupko, svaki dan autobusom iz Novog Zagreba dolazi u centar gdje izvodi svoje izvedbe po hodnicima fakulteta i u dvorištu Studentskog centra. Njegov prvi sastav oformljen je 1974. Balkan sevdah bend svirat će spoj protestnog hippie rocka i sevdalinka.³⁰² U jesen 1977. se po prvi put sastav spominje pod imenom Azra. (slika 34.) Prve detalje punka u bend, donijet će gitarist Mladen Max Juričić, koji će to ljeto putovati Europom pomoću InterRaila. U bendu će se još nalaziti i basist Marino Pelajić. Nakon zajedničkog nastupa s Pankrtima, na izložbi Novog kvadrata i sam Štulić u potpunosti prihvaća novi glazbeni izričaj (svom imenu dodaje i nadimak Johnny). Uz taj događaj vežu se i stihovi Azrine pjesme *Balkan: „Brijem bradu brkove/da ličim na Pankrte...“* On već u to vrijeme postaje opterećen gomilom autorskih pjesama koje je posjedovao, a nije imao nikakvog načina da ih ovjekovječi. Tijekom iduće 1978. nastupaju kao punokrvni punk bend.³⁰³ (slika 35.) Jedinu tonsku zapis iz tog razdoblja bit će greškom prebrisan. Sredinom godine u bend dolazi novi pjevač, Jura Stublić. S novim pjevačem, koji je bio glasovno sposobniji i uz tri prateća vokala, sastav postaje prava klupska atrakcija. Nastupaju u sklopu Velike četvorke. Na dogovoru za snimanje prvog singla, dolazi do izričaja Štulićev krajnje teški karakter, koji će i u budućnosti biti razlog brojnih nesuglasica. Do kraja 1978., ostatak benda napušta Azru i formira novi sastav Film. Štulić ne pomišlja o odustajanju od glazbe.

²⁹⁹ Barić, 2011, 36.

³⁰⁰ <https://strazarni-lopov.blogspot.com/2018/10/prljavo-kazaliste-polet-je-kriv-za-sve.html>

³⁰¹ Barić, 2011, 37.

³⁰² Vesić, 2020, 43.

³⁰³ Vesić, 2020, 62.

Početak sljedeće godine započinje suradnju s bubnjarem Borisom Leinerom. Za prvu singlicu *Balkan/A šta da radim*, koja je još uvijek pod utjecajem sevdaha, Azra se fotografira sa psom kao trećim članom benda.³⁰⁴ Nezadovoljan izdavačkom kućom Suzy, Štulić se opredjeljuje za Jugoton, koji će krajem 1979. polako preuzimati primat nad novovalnim sastavima. Uskoro se dvojici glazbenika pridružuje i basist Mišo Hrnjak. Takav trojac ostat će zapamćen kao najoptimalnija postava Azre, koja je u nekoliko godina stekla do tada nezabilježenu popularnost. Produkciju za istoimeni prvi album (1980.), Azri odrađuje pripadnik starije rock generacije, Darko Mlinarec. Iako tehnički dosta loše produciran, danas odiše s određenom patinom tog vremena i spada u sam vrh novovalne diskografije.³⁰⁵ Na albumu se Štulić opredjeljuje za većinu pjesama ljubavne tematike (*Marina, Tople usne žene, Gracija*). S pjesmom *Krvava Meri* i socijalnom kritikom koja je u njoj sadržana, na neki način ispituje teren za buduće albume.

Kako je bend stjecao sve veću slavu, Štulić se 1981. opredjeljuje za rad na dvostrukom albumu. Velike nesuglasice vođene su s Jugotonom, prvenstveno po pitanju pjesme *Poljska u mom srcu*. Naposljetku će sam Siniša Škarica preuzeti svu odgovornost na sebe, a pjesma će biti izdana s posvetom „imperijalizmu i hegemoniji“.³⁰⁶ Album *Sunčana strana ulice* bit će proglašen rock pločom 1981. Koliko je njena popularnost bila velika (uspješnice kao *Odlazak u noć, Kurvini sinovi, Fa fa fa, Pametni i knjiški ljudi, Užas je moja furka*) govori i podatak da je Komisija za šund nije ni usudila prihvatiti.³⁰⁷

Vrhunac svoje popularnosti, ali i Štulićeve megalomanije, Azra će dostići sedmodnevnim nastupima za redom u rasprodanom Kulušiću krajem 1981. Materijal za album bit će preuzet sa zvučnih snimaka dva različita nastupa. Trostruka ploča uživo, *Ravno do dna*, bit će izdana 1982. i sadržavat će sveukupno 43 pjesme, od kojih njih 8 nikada prije nije bilo objavljeno.

Krajem te iste godine, Azra će ponovno objaviti album. Ovaj put će to biti dvostruka ploča *Filigranski pločnici*. Ovaj se album može smatrati posljednjim izdanjem Azre u kojoj su glazba i tekstovi podjednako kvalitetno izvedeni. Sljedeći će biti sve više usmjereni na tekstualni izraz, dok će glazba biti stavljena u drugi plan. Odlaskom članova u vojsku, Štulić počinje sanjati o inozemnoj karijeri koja mu se nikada neće uspješno ostvariti. Objavit će još

³⁰⁴ Kostelnik, 2004, 63.

³⁰⁵ Barić, 2011, 27.

³⁰⁶ Mirković, 2005, 163.

³⁰⁷ Barić, 2011, 27.

nekoliko albuma s izmjenama u sastavu, od kojih će jedan od posljednjih biti *Zadovoljština*. Četverostruki album uživo iz 1987., za potrebe kojeg je sam nastup i snimljen, iako ne toliko kvalitetan, steći će određenu popularnost.³⁰⁸

Sljedeći sastav kojem se okrećemo je Film. Nastao odlaskom nekadašnjih članova Azre krajem 1978., ovaj sastav okupit će još nekoliko novih glazbenika. Među njima će biti i saksofonist Jurij Novoselić, koji će zapaženu ulogu imati i s nastupima Kugle glumišta. Odbacivši prvi predugačak prijedlog za naziv benda (Šporoko Šaloporko i njegove žaluzine), izvođači si novo ime daju tek nakon nastupa u Studentskom centru u travnju 1979.³⁰⁹ Svoje probe održavaju u drvenim barakama koje su bile izgrađene nasuprot Studentskog centra te su služile brojnim novovalnim bendovima kao prostorije za vježbu i međusobno druženje.

Tijekom 1979. oblikuju se u kvalitetan klupski bend, karakterističan po Stubličevim nastupima na pozornici (često odjeven samo u crne kožne hlače, nerijetko se prolijevao pivom koju je otvarao zubima), ali i njegovim dubokim vokalom.³¹⁰ (slika 36.) Glazbeni izričaj Filma, koji je podsjećao na vrlo melodičan punk, donekle i pop punk, još uvijek nije pronalazio svoj put do mnogobrojnije publike. Izdavanje prve singlice u suradnji sa Suzy odužit će se sve do lipnja 1980. Te godine će ih dodatno promovirati njihovi nastupi kao predgrupa tada popularne Lene Lovich diljem Jugoslavije.³¹¹ U jednom od intervjua za *Polet*, te iste godine, Stublić će glazbu Filma okarakterizirati kao spoj Ramonesa, Talking Headsa i Muppet Showa.³¹² Uskoro će se opredijeliti za nešto suptilniji modni izričaj, sastavljen od istih crnih košulja. Otprilike u isto vrijeme kada im je izašla i prva singlica (*Kad si mlad/Zajedno*), odnose i prvo mjesto Omladinskog festivala u Subotici. Nezadovoljni produkcijom koju im je ponudila prethodna izdavačka kuća, Film prelazi u slovenski Helidon. Međutim, ni njihova izvedba albuma prvijenca neće zadovoljiti sastav. Usprkos tome, ploča „*Novo Novo Novo Novo! Do sada samo na filmu a odsad i u vašoj glavi*“, izdana je 1981. i izazvala oduševljenje glazbene kritike. Opisana je kao „najzreliji domaći pop plesni album posvećen novovalnom Zagrebu, ponudivši mod, ska i pop punk zvukove.“³¹³ Tekstovi će biti inspirirani urbanom sredinom, alienacijom i otuđenosti pojedinca (Stublić je svakodnevno putovao u grad iz deset kilometara udaljenog Sesevetskog Kraljevca), arhetipskim likovima i

³⁰⁸ Barić, 2011, 29.

³⁰⁹ Vesić, 2020, 83.

³¹⁰ Barić, 2011, 61.

³¹¹ Vesić, 2020, 177.

³¹² Barić, 2011, 62.

³¹³ Barić, 2011, 62.

situacijama koje se mogu zateći u gradu koji se polako budi.³¹⁴ Neki od naslova pjesama bit će *Moderna djevojka*, *Trgovci srećom*, *Dijete ulice*, *Zamisli život u ritmu muzike za ples...* Kako je bend bio nezadovoljan produkcijom svog prvijenca, želja im postaje snimiti i album uživo. Odlaskom starog bubnjara na odsluženje vojnog roka, njegovo mjesto u bendu zauzima Ivan Piko Stančić. Dvije večeri za redom, u veljači 1981., Film će svirati u rasprodanom Kulušiću. Nesretnim spletom okolnosti, većina zvučnih zapisa bit će presnimljeni. Materijal koji je preživio bio je dugačak oko 20 minuta, te je sadržavao točno šest pjesama.³¹⁵ One će se tako već sljedeći mjesec pronaći na novoizdanom mini albumu jednostavnog naziva *Film u Kulušiću*. Ova ploča zabilježiti će bend u svom najboljem, tvrdo kuhanom punk izdanju.³¹⁶ Prodat će se, za njih u rekordnom broju od 100 000 primjeraka.

Idući album *Zona sumraka*, iz 1982., karakterizirat će nekomunikativnost i depresija. Predstavljat će također agresivniji novovalni zvuk, koji je, iako nekomercijalan, opisao tadašnje stanje u zemlji.³¹⁷ Sljedeći albumi donijet će sve češće nesuglasice unutar benda. Posljednji zajednički album iz 1985., *Signali u noći*, bit će posljednji bljesak Filma. Smatran kao posljednji dodir s novim valom, ponudit će slušateljima savršeni power pop zvuk. Jura Stublić će uskoro započeti suradnju s drugim glazbenicima na novim pjesmama, ali i prepjevima starih u drugačijem aranžmanu. Juričić i Pelajić, uz povremene izlete s Novoselićem i Stančićem, osnovat će bend Le Cinema. Njihov repertoar sastojat će se uglavnom od obrada energičnih hitova stranog i domaćeg, punka i novog vala.

Posljednji bend kojeg navodimo je Haustor. Neformalno druženje budućih članova kao skupine umjetnika pod nazivom Komuna, možemo pratiti tijekom 1977. i 1978.³¹⁸ Mjesto njihovih okupljanja i vježbi također će biti barake nasuprot Studentskome centru. Glazbeni utjecaj na ove izvođače, od samih početaka bit će nešto drugačiji od ostalih. Tako su prisutni elementi latino, reggae i dub glazbe. Pjevač Darko Rundek, svoj će studij dramske režije vrlo dobro ukomponirati u glazbene nastupe s bendom. Tako se pojavljuje u radničkom kombinezonu, s debelim slojem šminke i pokretima karakterističnim za pantomimu.³¹⁹ (slika 37.)

³¹⁴ Vesić, 2020 196.

³¹⁵ Barić, 2011, 63.

³¹⁶ Barić, 2011, 63.

³¹⁷ Vesić, 2020, 269

³¹⁸ Kostelnik, 2004, 227.

³¹⁹ <http://strazarni-lopov.blogspot.com/2015/02/haustor-polet-je-kriv-za-sve-198081.html>

Ozbiljniji pristup nastupima i mijenjanje imena benda u Haustor događa se tijekom 1979. Te godine njihova glazba ne može se svrstati u nikakav pravac, ona predstavlja hibrid glazbenih izričaja. Uz velik broj korištenih glazbala (izražena puhačka sekcija), ali i izvođača unutar grupe koji su se nerijetko izmjenjivali, jedna druga, jaka ličnost u bendu uz Rundeka, bio je Srđan Sacher.³²⁰ Haustor također nastupa na Omladinskom festivalu u Subotici 1980., gdje je već prepoznat i hvaljen od strane publike. Prva singlica benda snimat će se u novootvorenom, suvremenom studiju Radija Zagreb početkom 1981. Pjesma *Moja prva ljubav* prerast će u instant hit. Njihov istoimeni album izaći će iste godine, te će biti okarakteriziran kao remek djelo domaćeg art rocka. Unatoč manjim nedostacima u produkciji, ploča će posjedovati i dovoljnu količinu komercijalnog materijala za širu publiku. Pjesma naslovljena *Radnička klasa odlazi u raj*, bit će cenzurirana, odnosno izbačena sa samog albuma, netom prije što se krenulo u njegovo tiskanje.³²¹ Razlog tome bit će nedopustivo karakteriziranje Jugoslavije kao zemlje iz koje ljudi odlaze raditi u inozemstvo (raj) kako bi zaradili i prehranili svoje obitelji. Zanimljivo je da će druga pjesma (*Crni žbir*) s istog albuma promaći cenzuri, iako je bilo eklatantno da njen tekst govori o „kvartovskom udbašu“. Za očekivati je bilo da će ploča zaraditi etiketu šunda. Status nekonvencionalnih rock izvođača Haustor potvrđuje nastupom na rock večeri Muzičkog Biennala Zagreb.³²²

Tijekom 1982. dobar dio članova benda odlazi na odsluženje vojna roka. Tako Haustor neće uspjeti iskoristiti sve mogućnosti zamaha popularnosti koju su stekli prošlih godina. Njihov drugi album *Treći svijet* izlazi 1984. i predstavlja mirniji, bogato aranžirani zvuk. Vidljivi su utjecaji duba i reggaea, a donekle i funka te darka.³²³ Do tada potpuni novitet dolazi eksperimentiranjem s rap glazbom. Treći album *Bolero* iz 1985. sadržavat će dva velika hita *Ena* i *Šejn*. Uskoro dolazi do sve većeg razilaženja između dva najutjecajniija člana benda, Darka Rundeka i Srđana Sachera (poveznica s neslaganjem Štulića i Stublića unutar Azre).³²⁴ Na posljednjoj ploči (*Tajni grad*) Haustora iz 1988., Srđan Sacher se pojavljuje samo kao gostujući autor.

11.5. Beogradska scena

Pune tri godine, punk i novi val zadržat će se u okvirima tzv. Punk trokuta. Smrću Josipa Broza Tita u svibnju 1980., počinje se ubrzano razvijati i beogradska glazbena scena.

³²⁰ <http://strazarni-lopov.blogspot.com/2015/02/haustor-polet-je-kriv-za-sve-198081.html>

³²¹ Vesić, 2020, 218.

³²² Barić, 2011, 94.

³²³ Barić, 2011, 95.

³²⁴ Kostelnik, 2004, 235.

Na ljeto iste te godine, u prostorima Studentskog kulturnog centra u Beogradu, održat će se koncert s nastupima tri benda. Oni će okarakterizirati smjer u kojem se glazbeni izričaj kretao.

Električni orgazam bio je bend koji je u svojim počecima svirao punk i njemu druge srodne energične forme. Uz eruptivnu energiju koju su stvarali, ostaju zapamćeni i po dojmljivim scenskim nastupima pjevača Srđana Gojkovića.³²⁵

Šarlo akrobata može se okarakterizirati kao tada najnepredvidljivija grupa u cijeloj Jugoslaviji. Sastavljen od tri mlada i iznimno vješta glazbenika, ovaj bend izvodio je glazbu koja se stilski i umijećem kojim su je izvodili, teško može usporediti s nekim drugim izvođačima.³²⁶

VIS (Vokalno instrumentalni sastav) Idoli najviše su odskakali od predodžbi punk i novovalnog benda. Umjesto da se prezentiraju što ekscesnije i agresivnije, oni su zastupali imidž koji se može okarakterizirati kao „karikaturalni prikaz razrednih štrebera“.³²⁷ U početku nastali kao umjetnički koncept fotografa Dragana Papića, ova skupina ljudi bit će sastavljena od svog glazbenog (predvodio ga Vlada Divljan) i neglazbenog dijela.³²⁸ Njihov najbitniji album naziva *Odbrana i poslednji dani* izdan je 1982. Okarakteriziran kao spiritualni, „on pojedinca vraća korijenjima i obraćenju vjeri, a na širem planu oživljava sjenke zaboravljenih predaka, osvježava njihove ritualne i konstituira osjećaje neoslovenstva.“³²⁹ S naslovom i tekstovima pjesama na ćirilici, ovaj album duboko je uzburkao duhove partijskih komunista.

Tri navedena benda će 1981. za Jugoton snimiti zajednički album *Paket aranžman*. Ovo stilsko raznoliko izdanje bit će materijalna potvrda stasale nove beogradske glazbene scene. Prateći pojavu MTV-a u Engleskoj, u Beogradu će se 1981. pojaviti i kratkotrajna emisija Rokenroler, zadužena za prikazivanje glazbenih videospotova novovalnih bendova.³³⁰

Sljedećih godina, zagrebački i beogradski bendovi razvit će međusobno vrlo usku suradnju, pretežito putem gostujućih koncerata i turneja, koje će biti nazvane Pozdrav Beogradu i Pozdrav Zagrebu.

³²⁵ Kostelnik, 2004, 299.

³²⁶ Vesić, 2020, 193.193.

³²⁷ Vesić, 2020, 213.

³²⁸ Vesić, 2020, 120.

³²⁹ Vesić, 2020, 260.

³³⁰ Mirković, 2005, 143.

12. ZAKLJUČAK

Glazbeni pravci punk i novi val započet će svoj razvoj sredinom 1970. Na njih će najveći utjecaj imati dva čimbenika. Prvi je bio odnos glazbene industrije prema rock izričaju, koji je do tada izgubio većinu svojih prvotnih karakteristika iz sredine 1950-ih. Drugi pak, specifično društveno ekonomsko stanje u određenoj državi.

Potonji čimbenik više se može vezati uz punk, koji je zbog svojih temelja zasnovanih na izričitoj kritici društva, izrastao u društveni pokret, supkulturu. Njegov razvoj najkvalitetnije možemo pratiti na području Engleske, gdje je bio i najpopularniji. Shvaćen kao pokret nastrojen iznimno lijevim teorijama i politikama, mediji su radili sve u svojoj moći da ga kao takvog i promoviraju. Primjer za to daje nam odnos punk izvođača naspram nacionalnih manjina koje su u Englesku migrirale s područja karipskih zemalja. Predstavljajući to kao borbu protiv rasizma svake vrste, mediji nisu bili svjesni uske povezanosti punk izvođača s reggae glazbom i njezinim autorima, karakterističnom upravo za karipske imigrante. Odnos punkera prema ostalim manjinama ne možemo ocijeniti ništa bolje od ostale, uobičajene engleske populacije. Glavni problem, koji je u Engleskoj naposljetku i obilježio kraj punka, bila je nemogućnost njegovog opstanka u društvu, na čijoj se kritici sam pokret i zasnivao. Što je zagovarana kritika bila veća i provokativnija, takav je bio i neuspjeh kada se punk afirmirao u društvo. Treba naglasiti i kako nije sve unutar punk pokreta bilo proizvod *DIY (Do It Yourself)* načina izrade. Iako je pomalo pretenciozno govoriti o nastanku ovog glazbenog izričaja primarno zbog ideja jedne osobe (Malcolma McLarena), njegove glavne zasluge u nekim od njegovih segmenata ne smijemo zanemariti. Dobar primjer je današnja odjeća karakteristična za punk, koju je McLaren promovirao kako bi ostvario što bolju zaradu vlastite trgovine.

Za razliku od onog engleskog, punk u SAD-u će se više baviti samom glazbenom formom, nego li nekakvom općedruštvenom kritikom. Naravno da je i tu postojalo iznimaka koje su itekako prodrmale postojeće društvene norme. Tako će neki autori punk u SAD-u svrstavati u samo jedan od brojnih različitih glazbenih izričaja koji sve zajedno objedinjuje širi pojam novog vala (termin punka tada ne vrijedi, već se koristi izraz punk rock). Uzevši u obzir punk, ipak kao zaseban pravac, on se u SAD-u dijelio na dvije struje; prvu orijentiranu popularnoj kulturi konzumerizma i konformizma, te na onu drugu, umjetničku struju smještenu na granicu punka i novog vala.

Pojavu novog vala će i u SAD-u i u Engleskoj najaviti smjena dotadašnjih čelnika država. Lijeve vlade zamijenit će njihove opozicije, Margaret Thatcher (1979.) i Ronald Reagan (1981.) Zanimljivo je za uočiti kako je za vrijeme punka, koji je bio predstavljen kao lijevo orijentiran glazbeni pravac, u sve tri države koje smo obradili (tu uključujući i Jugoslaviju) njihovo vodstvo također bilo lijevih provenijencija. Može se doći do zaključka kako je punk predstavljao borbu protiv onih politika, koje su donekle i sami zagovarali. Opisuje li to nemogućnost provedbi u djelo određenih segmenata politike i ekonomskih stajališta vezanih uz spektar lijevo orijentiranih stajališta? Pokušaji provedbi takvih ideja opisani su u dijelu rada koji je govorio o politikama i ekonomiji Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije od 1945. do 1990.

Ono što će karakterizirati novi val u SAD-u i Engleskoj bit će njegov temelj, postmodernistički svijet. U njemu je fokus usmjeren isključivo na sliku, vizualni identitet benda. U Engleskoj će ga lakše biti podijeliti u dva vremenska razdoblja, nego što će to biti slučaj sa SAD-om. Novovalne bendove prve faze u Engleskoj tako pratimo od 1978., kada je originalni punk izričaj doživio svoj kraj. Svi oni koji su nastali do 1981., još uvijek će biti sposobni razlučiti stvarnost svijeta od njegove imitacije, koja u postmodernističkom svijetu postaje sve realističnija. Bendovi druge faze više neće moći raditi takvu distinkciju, jednostavno će od početka biti involvirani unutar svijeta koji nije stvaran i u kojem je pažnja usmjerena samo na vanjski izgled.

Što se tiče novog vala u SAD-u, on će nastajati paralelno s *punk* pokretom, u nekim slučajima čak i prije sredine 1970-ih. Bendovi nastali do početka novog desetljeća, ponekad će, kao i punk izvođači, iznositi kritiku društva u kojem su živjeli. Međutim, ona će kod njih biti puno više perfidnija i stilski razrađenija, pa će kao takva, nerijetko ostajati i neshvaćena.

Punk i novi val u Jugoslaviji razradili smo u sklopu jedne, zajedničke scene, koja je objedinjavala bendove vrlo različitih izričaja. Indikativno se pokazalo kako su se novi glazbeni pravci, pristigli sa zapada, počeli širiti prvo po isto tako zapadnim republikama (Hrvatskoj i Sloveniji), onima koje će početkom 1990-ih prve krenuti u realizaciju svojih prava o odcjepljenju i uvođenju demokratskog sustava. Ovdje se za iznimku treba navesti bend Pekinška patka, porijeklom iz Novog Sada (Srbije), koji je nastao 1978. No, i dalje je to nešto više od godinu dana kasnije nego što se punk pojavio u Rijeci ili Ljubljani. Novi glazbeni pravci dali su mlađoj populaciji priliku da po prvi put njihova vlastita, originalna scena bude u vremenskom skladu s onom inozemnom.

Od 1979., pa do 1982. umrijet će troje najutjecajnijih jugoslavenskih komunista; Edvard Kardelj, Josip Broz Tito i Vladimir Bakarić. Jugoslavija će se krajem 1970-ih također pronaći i u bezizlaznoj ekonomskoj situaciji. Naraštaji koji će u periodu 1980-ih odrastati, u komunizmu neće vidjeti uzore i budućnost, kao što su se to nadale vladajuće strukture. Uvidjevši do kakvog stanja u zemlji ih je takav totalitaran sistem doveo, oni će upravo kroz punk i novi val pronaći načine kako bi im uputili odgovarajuće kritike. Sam državni aparat je svojim ponašanjem prema novoj glazbenoj sceni pokazivao svoju nekompetentnost i zastarjelost svojih struktura. I dalje su postojale točno određene teme i osobe u čiju se ispravnost nije smjelo ni posumnjati, a kamo li o njoj javno progovoriti. Takve pojave organi državne sigurnosti ograničavali su do tada već klasičnim načinima (privođenja, ispitivanja, zastrašivanjima). Novitet kojim su se služili, bila je tzv. šund komisija. Oko njezinog pravorijeka o kvaliteti i podobnosti svih tekstova pjesama koje su bile objavljivane u Jugoslaviji, nije bilo dvojbe. Glazbenici bi, uvidjevši po kojem principu sama komisija funkcionira, nerijetko pristajali na određene cenzure tekstova, koji njima samima i nisu bili od prevelike važnosti, ali su za državu predstavljali principe od kojih je bilo zabranjeno odustajati.

Iako se uz spominjanje punka veže negiranje svih dotadašnjih glazbenih stilova te često i amaterizam bendova nastalih u to vrijeme, neki primjeri iz Jugoslavije (koji postoje i u ostalim državama), ukazuju i na suprotno. Iako će promijeniti naziv svog sastava u Azra, izvođači okupljeni oko prvotnog imena Balkan sevdah bend, još će nekoliko sljedećih mjeseci potpuno slijediti karakteristike prethodnog glazbenog izričaja. I nakon svoje punk/novovalne transformacije, Azra će i dalje u nekim pjesmama (*Balkan, A šta da radim, Bankrot mama, Ako znaš bilo što...*) odavati počast utjecaju hippie rocka i sevdaha, iako sada u drugačijim aranžmanima.

Proučavanjem literature o punku i novom valu na području Jugoslavije, vrlo lako se dolazi do zaključka o idealiziranoj slici vremena u kojem su izvođači živjeli i umjetnički djelovali. Iako se može navesti nekoliko razloga koji bi donekle mogli pojasniti takve osobne stavove (potenciranje kulta ličnosti od rane dobi ili neki od već spomenutih „ispušnih ventila“ za očuvanje socijalnog mira), ipak ostaje dojam kako dobar dio njih potječe iz čovjekove vlastite iskrivljene percepcije koju stvara o svojoj mladosti.

13. LITERATURA

1. Barber, M. J., „Europe in a Changing World“, London, 1969.
2. Barić, Vinko, „Hrvatski *punk* i novi val“, Solin, 2011.
3. Beeber, Steven Lee, „The Heebie-Jeebies at CBGBs, A Secret History of Jewish Punk“, Chicago, 2006.
4. Best, Antony, „International History of the Twentieth Century and Beyond“, New York, 2015.
5. Bilandžić, Dušan, „Hrvatska moderna povijest“, Zagreb, 1999.
6. Cateforis, Theo, „Are We not New Wave, Modern Pop at the Turn of the 1980s“, Ann Arbor, 2014.
7. Čičak-Chand, Ružica, „Migracije i etičnost: osnovne značajke južnoazijske dijaspore u Velikoj Britaniji“, Pregledni rad, Zagreb, 1996.
8. Glavan, Darko, „Potpuno Uvredljivo Negiranje Klasike“, Zagreb, 1980.
9. King Adkins, M., „New Wave, Image is Everything“, New York, 2015.
10. Kostelnik, Branko, „Moj život je novi val“, Zagreb, 2004.
11. McCain, Gillian, McNeil, Legs, „Please Kill Me, the Uncensored Oral History of Punk“, New York, 1996.
12. Mihaljević, Damirka, Šilić, Marko, „Tačerizam-politička koncepcija uvjerenja“, Izvorni znanstveni članak, Mostar, 2015.
13. Mirković, Igor, „Sretno dijete“, Zagreb, 2005.
14. Mrkonjić, Žana, „Od britanske konstantne polupripadnosti do potpunog izlaska iz Europske unije“, Pregledni rad, Mostar, 2016.
15. Radelić, Zdenko, „Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991., od zajedništva do razlaza“, Zagreb, 2006.
16. Sabin, Roger, „Punk rock: so what?“, New York, 1999.

17. Thompson, Dave, „Londons Burning, True Adventures on the Front Lines of Punk, 1976.-1977.“, Chicago, 2009.
18. Thompson, Stacy, „Punk Productions, Unfinished Business“, New York, 2004.
19. Vasić, Dušan, „Zamisli život... Novi val-prva generacija“, Zagreb, 2020.
20. Zlatković, Winter, Jelena, „Suvremena migracijska kretanja u Europi“, Zagreb, 2004.

14. INTERNETSKI IZVORI

1. <https://www.britannica.com/biography/Gerald-Ford>
2. <https://www.britannica.com/place/New-York-City/Internal-migration>
3. <https://www.britannica.com/biography/Jimmy-Carter/Presidency>
4. <https://www.britannica.com/biography/Ronald-Reagan/Presidency>
5. <http://strazarni-lopov.blogspot.com/2015/04/polet-rock-78-polet-je-kriv-za-sve-1978.html>
6. <http://strazarni-lopov.blogspot.com/2015/09/pankrti-polet-je-kriv-za-sve-1978.html>
7. <http://strazarni-lopov.blogspot.com/2016/03/novi-kvadrat-mirko-ilic-polet-je-kriv.html>
8. http://strazarni-lopov.blogspot.com/2010/11/prljavo-kazaliste_30.html
9. <https://strazarni-lopov.blogspot.com/2018/10/prljavo-kazaliste-polet-je-kriv-za-sve.html>
10. <http://strazarni-lopov.blogspot.com/2015/02/haustor-polet-je-kriv-za-sve-198081.html>

15. FOTOGRAFIJE

Slika 1³³¹: Popularni rock bend Eagles nastupaju na Wembleyu, 1975.

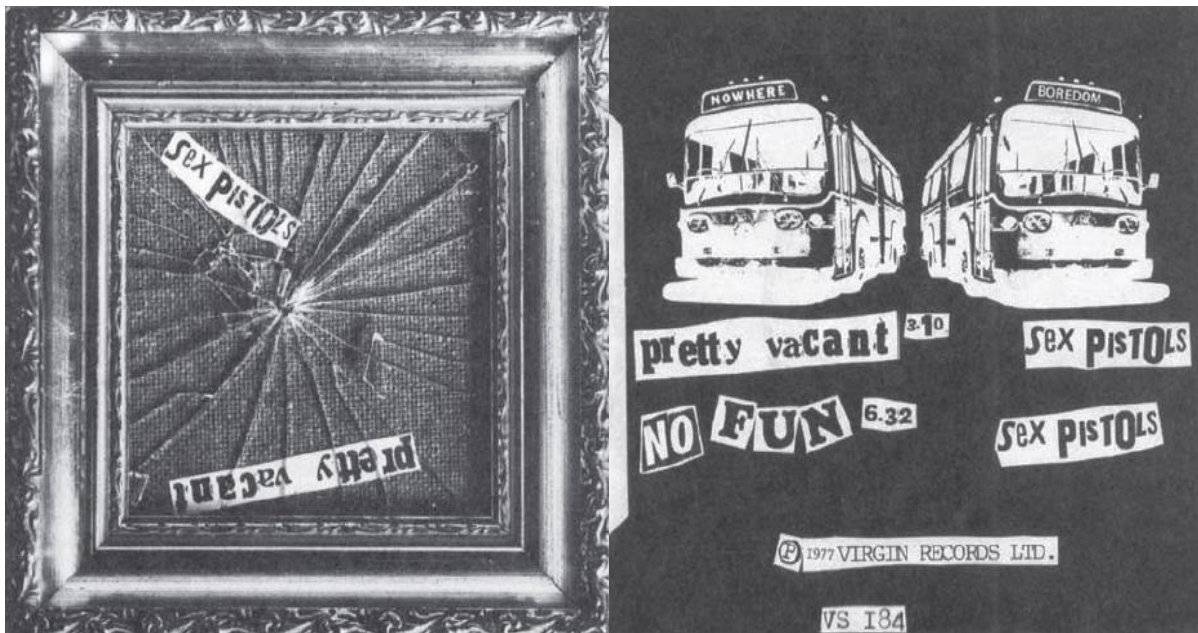
Slika 2³³²: Heavy metal Kids poziraju za jedan od svojih omota, London, rane 1970-e

³³¹ <http://thisdayineagleshistory.blogspot.com/2012/06/1975-eagles-play-day-on-green-concert.html>

³³² <https://www.discogs.com/fr/artist/338987-Heavy-Metal-Kids>

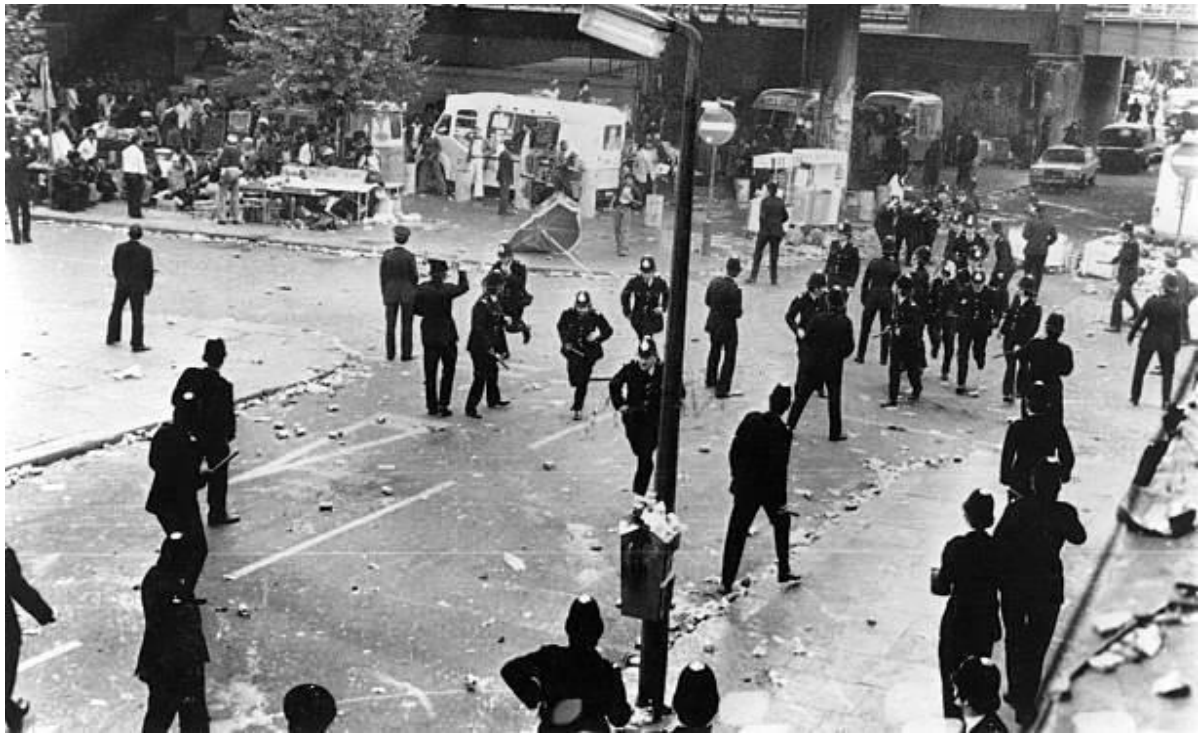
Slika 3³³³: Ples karakterističan za punk, *pogo*, u izvedbi publike

Slika 4 i slika 5³³⁴: Prednji i stražnji omot za singlicu *Pretty Vacant/No Fun*, 1978.

³³³ <https://www.pinterest.com/pin/403353710382608414/>

³³⁴ Sabin, 1999, 26.

Slika 6³³⁵: Policijske snage uspostavljaju kontrolu za vrijeme prosvjeda Notting Hill festivala

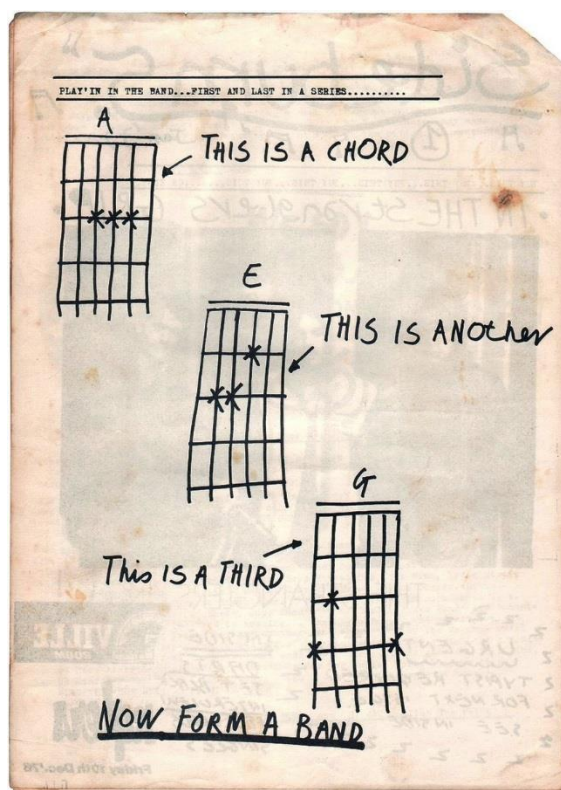
Slika 7³³⁶: Nastup The Clasha na koncertu RAR-a 1978.

³³⁵ <https://www.gettyimages.com/photos/notting-hill-riots>

³³⁶ <https://twitter.com/BrattleTheatre/status/1324750981905764352/photo/1>

Slika 8³³⁷: Sex Pistolsi gostuju u emisiji BBC-a Billya Grundya, prosinac 1976.

Slika 9³³⁸: Stranica fanzina Sideburns, prosinac 1976.

³³⁷ <https://www.beyondthejoke.co.uk/content/5751/urban-myths-sex-pistols>

³³⁸ <https://tumblr.austinkleon.com/post/152691534221>

Slika 10³³⁹: Posljednji nastup Sex Pistolsa, San Francisco, početak 1978.

Slika 11³⁴⁰: Osebujan nastup Iggy Popa, 1970.

³³⁹ <https://www.flickr.com/photos/rinkrat/8323063668>

³⁴⁰ <https://www.pinterest.com.au/pin/33636328442236033/>

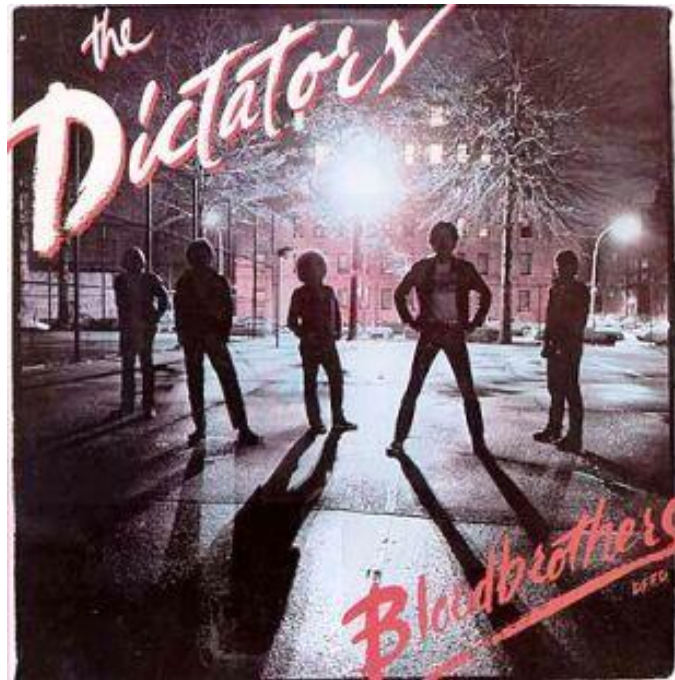
Slika 12³⁴¹: New York Dollsi u svom novom izdanju, 1975.

Slika 13³⁴²: Naslovnice prvog broja američkog fanzina *Punk*, siječanj 1976.

³⁴¹ <http://www.mrzeros.com/blog/wp-content/uploads/2013/12/NYD-1975.jpg>

³⁴² Sabin, 1999, 103.

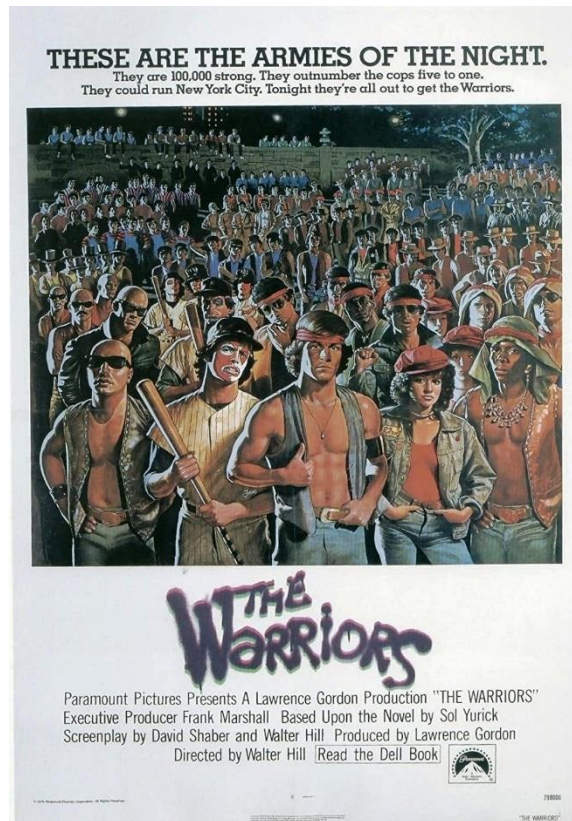
Slika 14³⁴³: Omot trećeg albuma The Dictatorsa, 1978.

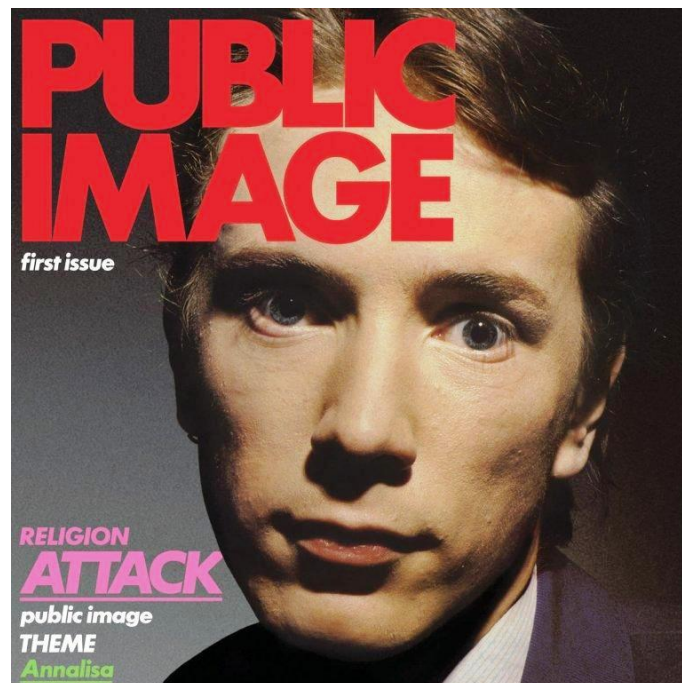
Slika 15³⁴⁴: Nastup Ramonesa u New Yorku, 1977.

³⁴³ <http://www.thatdevilmusic.com/2015/12/archive-review-dictators-bloodbrothers.html>

³⁴⁴ <https://www.theguardian.com/music/gallery/2014/apr/30/ramones-at-40-punk-in-pictures>

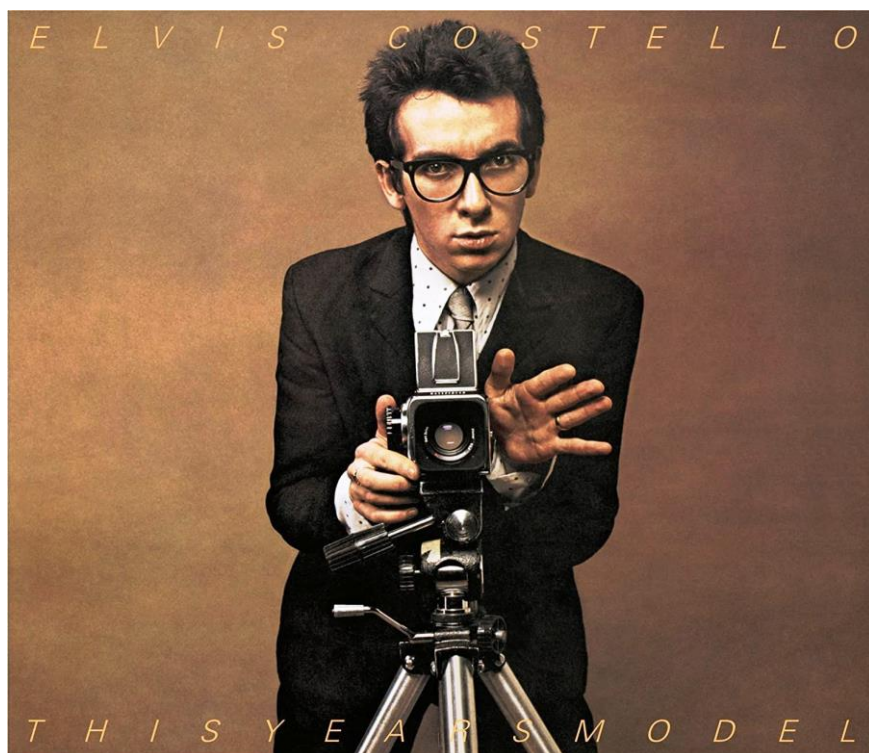
Slika 16³⁴⁵: Promotivni plakat za film Waltera Hilla, *The Warriors*, 1979.

Slika 17³⁴⁶: Prednji omot prvog albuma benda Public Image Ltd., 1978.

³⁴⁵ <https://www.amazon.com/MCPosters-Warriors-Glossy-Finish-Poster/dp/B07ML6GP4V>

³⁴⁶ <https://zavisne.com/40-godina-prvog-albuma-public-image-ltd/>

Slika 18³⁴⁷: Prednji omot albuma *This Years Model* Elvisa Costella, 1978.

Slika 19³⁴⁸: Kadar iz video spota za pjesmu *Video Killed the Radio Star*, 1979.

³⁴⁷ <https://www.amazon.com/This-Years-Model-Elvis-Costello/dp/B0000HZJKK>

³⁴⁸ https://www.wikiwand.com/en/Video_Killed_the_Radio_Star

DURAN ==
DURAN

Slika 20³⁴⁹: Prednji omot albuma *Duran Duran* istoimenog benda, 1981.

Slika 21³⁵⁰: *Marilyn Monroe*, Andy Warhole, 1967.

³⁴⁹ [https://hr.wikipedia.org/wiki/Duran_Duran_\(album\)#/media/Datoteka:Duran_Duran_-_Duran_Duran.png](https://hr.wikipedia.org/wiki/Duran_Duran_(album)#/media/Datoteka:Duran_Duran_-_Duran_Duran.png)

³⁵⁰ <https://www.moma.org/collection/works/61240>

Slika 22³⁵¹: Bend D.E.V.O. pozira sa svojim futurističkim kapama

Slika 23³⁵²: David Byrne nastupa u svom karakterističnom bijelom odijelu

³⁵¹ <https://www.sail-world.com/photo/271410>

³⁵² <https://www.newsweek.com/david-byrnes-american-utopia-suits-big-suit-stop-making-sense-1539801>

Slika 24³⁵³: Blondie sa svojom pjevačicom Debbie Harry u prvom planu

Slika 25³⁵⁴: Bend B 52s poziraju u modnom izričaju 1950-ih i 1960-ih

³⁵³ <https://decider.com/2016/08/12/blondies-new-york-netflix/>

³⁵⁴ <https://www.pinterest.com/pin/271201208800006361/>

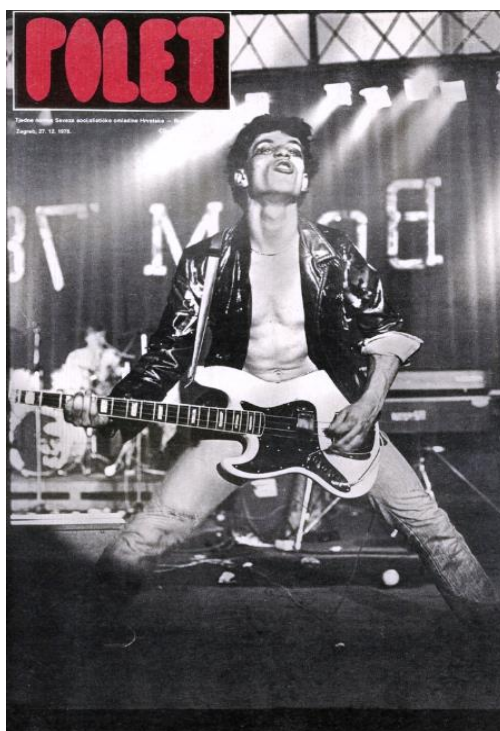
Slika 26³⁵⁵: Bijelo dugme u stilskom izričaju „pastirskog rocka“

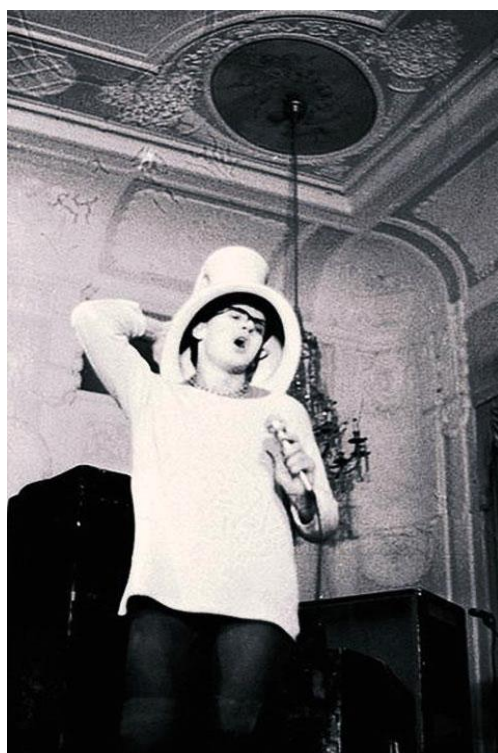
Slika 27³⁵⁶: Pulsko Atomsko sklonište u svojoj inačici punk mode, 1977.

³⁵⁵ <https://arminbijelodugme.tumblr.com/post/104684696362>

³⁵⁶ <https://www.glasistre.hr/glazba/kviz-koliko-poznajete-istarsku-glazbenu-scenu-641930>

Slika 28³⁵⁷: Zdrave Čabrijan na naslovnici *Poleta*, prosinac 1978.

Slika 29³⁵⁸: Predrag Kraljević Kralj nastupa u vlastitom ekscentričnom stilu

³⁵⁷ <https://lupiga.com/vijesti/40-godina-od-nastupa-kojeg-dobro-pamti-najrokerskiji-grad-nismo-imali-pojma-sto-je-punk-i-kako-punker-i-izgledaju>

³⁵⁸ <https://www.xxzmagazin.com/vjeran-pas-pjesma-nastala-na-wc-skoljki>

Slika 30³⁵⁹: Panrkti prvi put u Zagrebu, prosinac 1976.

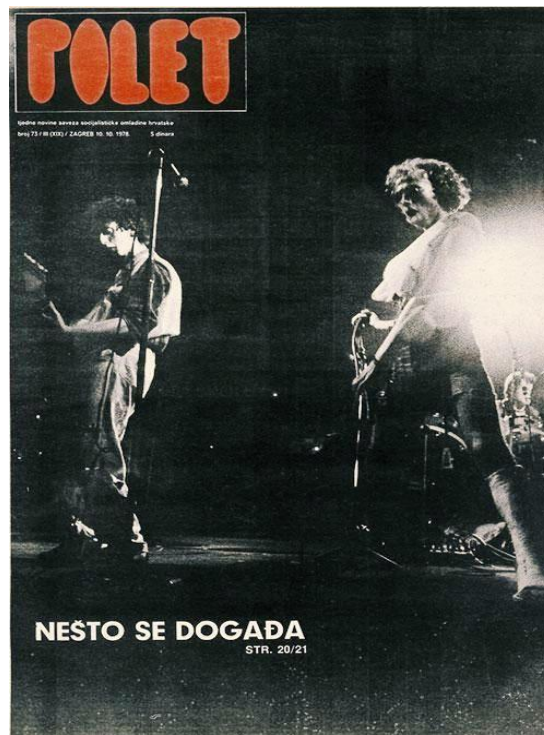
Slika 31³⁶⁰: Prljavo kazalište, smetlište u Dubravi, zima 1977.

³⁵⁹ <https://www.xxzmagazin.com/uspomene-jedne-mladosti-zagreb-sedamdesetih-godina>

³⁶⁰ <https://www.vecernji.hr/zagreb/doznajte-kako-je-prljavo-kazaliste-krenulo-u-dubravi-916356>

Slika 32³⁶¹: Prljavo kazalište u Hrvatskog narodnom kazalištu, *Polet*, 1978.

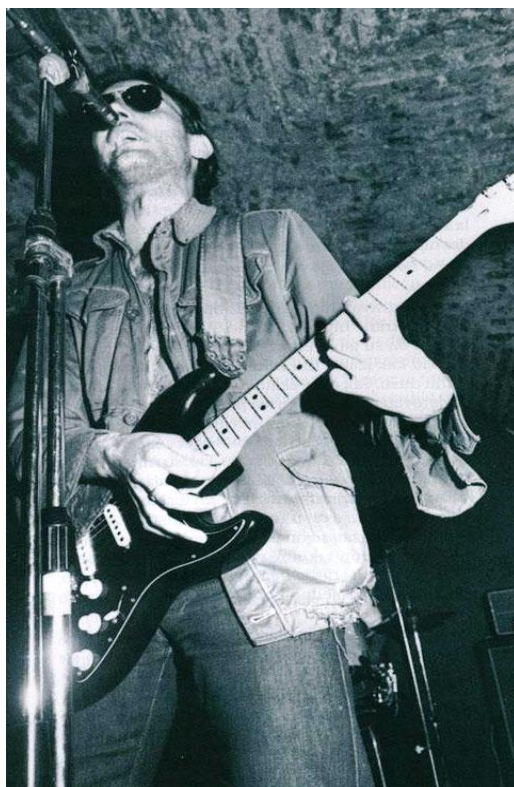
Slika 33³⁶²: Naslovnica *Poleta*, listopad 1978.

³⁶¹ http://strazarni-lopov.blogspot.com/2010/11/prljavo-kazaliste_30.html

³⁶² <https://www.xxzmagazin.com/dan-kad-su-prljavci-prvi-put-culi-parafe-a-parafi-upoznali-azru>

Slika 34³⁶³: Prva postava Azre, još uvijek pod utjecajem hippie pokreta i sevdalinki

Slika 35³⁶⁴: Branimir Johnny Štulić nakon punk transformacije, Lapidarij, 1979.

³⁶³ <https://www.xxzmagazin.com/prica-o-stulicu-kako-je-cupko-postao-johnny>

³⁶⁴ <https://www.xxzmagazin.com/predanost-i-strast>

Slika 36³⁶⁵: Nastup Filma u svojoj ranoj fazi, 1979.

Slika 37³⁶⁶: Haustor sa Darkom Rundekom u svojem tipičnom scenskom nastupu, 1980.

³⁶⁵ <https://www.xxzmagazin.com/dan-kad-su-prljavci-prvi-put-culi-parafe-a-parafi-upoznali-azru>

³⁶⁶ <https://www.pinterest.com/pin/356769601714407909/>

16. SUMMARY

After the Second World War, Great Britain represented a European country faced with the loss of its former political and economical power. Unsure of the unconditional usefulness of European integrations, it will often be amongst the last states acceding to certain treaties and agreements. A policy similar to the Scandinavian social democratic model (welfare state), which began to be implemented in 1945, will not prove to be a quality solution for social and economic circumstances in the UK. One of the most important issues within the state was the assimilation/integration of many immigrants arriving in England from various areas of the Commonwealth. The period of transition from 1978 to 1979 (Winter of discontent) is taken as the culmination point of poor governance. With the coming to power of Margaret Thatcher in 1979, the state experienced a reorganization within the framework of neoliberal economic doctrine and public administration reform.

The United States will be the only country with a great economic power after the end of the Second World War. Through NATO and trade relations with the countries of Western Europe, it will successfully expand its influence, thus clashing with the eastern communist states led by the Soviet Union. U.S. foreign policy actions will significantly affect their domestic policy. This will primarily be the conflict known today as the Vietnam War (with periods of the greatest interventions and conflicts between 1965 and 1969). During the 1970s, the United States would also experience a period of economic and social instability. Over the next decade, their economic and political power will increase again, and significantly affect the outcome of the Cold War conflict.

With the end of the Second World War, the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, under the leadership of Josip Broz Tito and the Communist Party, embarked on a relentless showdown with its political opponents. These events were preceded by the liquidations of prisoners of war and civilians during the war and the postwar period. From the very beginning of the new state, the leading communists had intended to shape public opinion that would support an undemocratic appointed government. After the conflict with Stalin and the Informbiro in 1948, Yugoslavia would act as a buffer zone between the European West and the East until its disintegration. The policies of the social revolution, which were carried out in the first decade of the state's existence, achieved the strengthening of state power, the weakening of the private sector, liberation from foreign capital and the introduction of economic centralization. The process of over-industrialization (although it had led to an

increase in annual national income rates) will lead to an increase in the number of the working class and the creation of an bureaucratic apparatus. Such a system, without the action of the market, would, along with accelerated development, lead to an unprofitable economy and production. Although the members of the Communist Party have always spoken in the name of communism, and never in the name of the nation, it is precisely the problems of national issues that would extend throughout the history of Yugoslavia, and thus be the causes of its disintegration. The worst economic situation in which Yugoslavia had found itself will be at the turn of the 1970s and 1980s. Devastating economic figures were also reflected in people's daily lives. The mid-1980s led to a partial awareness of the governing structures about the scale of the crisis within the state. Despite the attempts at economic stabilization and price liberalization, Yugoslavia would disintegrate in the early 1990s due to still unresolved national and political problems.

One of the main reasons for the emergence of punk in England, and thus in the rest of the world, would be a completely different direction in the development of rock music compared to its original expression. In addition to this reason, the emergence of the English punk scene was due to the poor socio-economic situation that prevailed in the country. Although punks will often emphasize that no previous musical direction has been a role model for them, they can still be found in some specific artists. As the most relevant band to describe the original punk scene in England, we take the Sex Pistols. Their first appearance at the end of 1975 will characterize their further career. Performers without a music education, with no experience of playing instruments, performed initially more energetic renditions of music from the 1960s, and then their own compositions characterized as a denial of all previous musical expressions. A significant factor that would also affect their popularity, and thus the breakup of the band itself, was the negative media image that the band members, led by their manager Malcolm McLaren, promoted. The association of the entire punk movement with left-liberal theories and political activism also led to the participation of a number of performers at the concerts of the newly formed movements in the late 1970s in England. (Rock Against Racism and Anti Nazi League). The interruption of the tour, but also the disbandment of the Sex Pistols in the United States in early 1978, marked the end of the original punk movement.

The causes of the emergence of punk music in the United States will not be of equal social character. The songs of the performers were much closer to the popular culture of the late 1950s and early 1960s than to the call for a social revolution. Thus, some authors state

that punk as a separate musical direction in the United States never even existed. It can be considered more as one of the derivatives of the new wave (understood in a broader sense), called punk rock. If we still classify it as a separate movement, we can divide it into two segments. The first one will include bands oriented to more surf rock and bubble-gum pop sound (The Dictators and Ramones). Other performers, often influenced by high culture, will belong to the artistic current that places them on the very border of punk and new wave expression (DEVO, Talking Heads, Blondie, B-52s, The Cars)

Since the new wave came after the hippie and punk movement, the new artists were aware of the reasons of their failure. The hippie movement tried to produce a social revolution in a peaceful way. The punks were ready to retaliate for the same goal. In the end, neither movement succeeded. Realizing that the past musical directions were emptied of their content (criticism) and that only style remained of them, the new wave will turn to the celebration of pure sound and image. Although viewed as a separate musical direction, the new wave can be characterized as one of many punk derivatives.

Chronologically, the new wave can be divided into three phases that will be much clearer and more time-aligned in England than in the US. The first phase refers to the period from 1978/1979 until 1981. It is characterized by bands that were still aware that the world was at a crossroads between reality and artificial reality. To them, the vain image they presented will not mean much in real life. Some of these bands/performers in England were Human League, Adam Ant, Elvis Costello and Soft Cell.

The second phase of the new wave would begin in 1981 and last until the middle of the decade. Bands formed in that period were slowly losing the awareness that their predecessors had about the distinction between real and artificial life. Such a period, where the image, completely emptied of its content, would become a way of life and a path to fame, can be called pure postmodernism. In England, this period was characterized by bands such as Duran Duran, Culture Club and Spandau Ballet. The greatest influence on this development of the new wave would have the appearance of MTV on August 1, 1981. It was the first music television that would show only music videos, 24 hours a day in the first years of its existence.

The last, third phase of the new wave, occurs from 1985 onwards and is characterized by remnants of the style that individually referred to certain periods of the past of rock music.

Unlike the other punk and new wave scenes in the world, which can be largely musically and stylistically differentiated, in the case of the one created in Yugoslavia, this will not be possible. Joint performances at the same locations, and connections with the same record labels, lead us to classify many performers into one new and unified music scene. It can be divided into two parts. The beginning of 1976 is taken as the beginning of the first, and its end marks the transition from 1982 to 1983. The first period will be at the center of consideration of this paper, with emphasis on the so-called Punk triangle, the cities of Rijeka, Ljubljana and Zagreb.

From 1979 to 1982, the three most influential Yugoslav communists would die; Edvard Kardelj, Josip Broz Tito and Vladimir Bakarić. Generations that would grow up in the 1980s would not see role models and their future in communism, as the ruling structures had hoped. Realizing the state of affairs in the country that such a totalitarian system has brought them to, they would find ways to direct appropriate criticism through punk and the new wave. The state apparatus itself, by its behavior towards the new music scene, showed its incompetence and the obsolescence of its structures. There were still specific topics and people whose correctness should not be doubted, let alone spoken about publicly. Until then, the state security authorities had limited such phenomena to the classical methods (arrests, interrogations, intimidation). The novelty they used was the so-called shund commission. There was no doubt about her verdict on the quality and suitability of all the lyrics of the songs that were published in Yugoslavia. Musicians, seeing the principle on which the commission itself functions, would often agree to certain censorship of texts, which were not of great importance to them, but represented, for the state principles, that were forbidden to give up from.

SVEUČILIŠTE U SPLITU

FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Duje Pavela, kao pristupnik za stjecanje zvanja Magistar Povijesti i Povijesti umjetnosti, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i literatura. Izjavljujem da ni jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, stoga ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 22. rujna 2021.

Potpis studenta: *Duje Pavela*

IZJAVA O POHRANI DIPLOMSKOGA RADA U DIGITALNI REPOZITORIJ FILOZOFSKOGA FAKULTETA U SPLITU

Student: Duje Pavela

Naslov rada: Glazbeni pravci kao indikatori društvenih promjena, punk i novi val u svijetu i Jugoslaviji

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Povijest

Vrsta rada: Diplomski rad

Mentor rada: prof. dr. sc. Aleksandar Jakir

Članovi Povjerenstva: prof. dr. sc. Aleksandar Jakir, izv. prof. dr. sc. Mladenko Domazet, doc. dr. sc. Nikša Varezić

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor predanoga diplomskoga rada i da sadržaj njegove elektroničke inačice potpuno odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

a) u otvorenom pristupu

b) dostupan studentima i djelatnicima FFST-a

c) dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6 mjeseci / 12 mjeseci / 24 mjeseca (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).

U slučaju potrebe (dodatnoga) ograničavanja pristupa Vašemu ocjenskomu radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnomu tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: Split, 22. rujna 2021.

Potpis studenta: *Duje Pavela*